STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02299

DER METUREF

Jacob Gordin

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

די אינטערנאציאנאלע ביבליאטהעק

דער מטורף

דראמא אין 4 אקטען

פון

יעקב גארדין.

ארויסגעגעבען פון
די אינטערנאציאנאלע ביבליאטהעק פערלאג קאמפ.
ניו־יארק.

Copyright, 1910.
By The International Library Publishing Co.

פערזאנען:

מלכיאל גארבער, א רייכער קאַזשעוויניק, 50 יאהר אלט.

פרומע, זיין פרוי, דיזעלבע יאהרען.

חצקאל, זייער עלטערער זוהן, 25 יאהר אלט.

בן ציון, זייער יונגערער זוהן, 20 יאהר אלט.

ישראל יעקב, פרומע׳ס ברודער, א זייגער־מאכער און א גאָלדשמיעד, 60 יאהר אלט.

שרה חוה, זיין פרוי, א לעבעדיגע און פרייליכע אלטעטשקע, 60 יאהר אלט.

מילקה, א דיענסט־מיידעל ביי מלכיאל׳ן, 20 יאהר אלט.

אבראם ראזענבערג, אויך א קאַזשעוויניק, טראגט פענסנע, 50 יאהר אלט.

מישא, זיין זוהן, א׳ן אינזשענער, 30 יאהר אלט.

ליזא, זיין טאָכטער, 20 יאהר אלט.

ירוחם דער מלמד.

רייצעל, א דיענסט־מיידעל ביי ראזענבערג׳ן, א שטומע ראָלע.

יודען, תלמידים פון תלמוד תורה.

עס קומט פאר אין דעם קליין שטערטעל סאָראָקע אין די יאהרען 1880—1870.

ערשטער אקט.

א גרויסער צימער ביי מלכיאל'ן. אלטמאדישע מעבעל. אויפ'ן טיש גרויסע מעשענע לייכטער. עס ברענט א לאמפּ. פרומע שטעלט אויפ'ן טיש שאָלס און גלעזער. מלכיאל זאגט: אליהו הנביא, אליהו התשבי, אליהו הגלעדי — צו צעהן מאָל יעדעס וואָרט און רויכערט א ליולקע. חצקאל זיצט בעזונדער און צעהלט געלד זעהר אויפמערק־זאם. ער ווישט אָפּט דעם שוויים פון זיין פּנים.

פ ר ו מ ע. (עפענט די טיר). מילקה, דו וועסט היינט דערלאנ־גען דעם סאמאָוואר, צו ניין? (מילקה קומט מיט'ן סאמאָוואר). דער בעל הבית, זאל לעבען, חלש'ט א גלאָז טהיי, און דו קלייבסט זיך דאָרט.

מ י ל ק ה. (שטעלט דעם סאמאָוואר אויפ'ן טיש). וואוהין זאל איך זיך קלייבען? איך קען אין סאמאָוואר ניט אריינקריכען—אז עס זידט ניט, זידט ניט! און אז עס וועט זידען, וועט זידען!

פ ר ו מ ע. (שטיל). וואו איז בן־ציון? געה רוף איהם טהיי טרינקען איידער מלכיאל וועט בייז ווערען.

מ י ל ק ה. בן־ציון זיצט ביי זיך אין דער פינסטער און טראכט פון עולם התהו... הע, איך זאל אריינקריכען אין סאמאָוואר גאר! א נייע קאָמיסיע... אז עס וויל ניט זידען, זידט ניט! (אָב).

פ ר ו מ ע. מלכיאל, וועסט טרינקען מיט לימינע? (גיסט איהם אָן טהיי).

מ ל כ י א ל. זאל זיין מיט לימינע, מיט שנימינע! חצקאל, צעהל גוט, האָב ניט קיין טעות, א טעות קאָסט מיך געלד. וואו איז דאס אונזער מטורף?

פ ר ו מ ע. אוי, מלכיאל, אז דו זאלסט אויף איהם ניט הוי־

קען און ניט טיוקען און ניט רופען איהם מטורף, וואלט ער אפשר געווען אן אנדער מענש. (אין טיר). בן־ציון, דער טאטע רופט.

מ י ל ק ה. (אין טיר). בן־ציון, דער טאטע דארף אייך האָ־בען. וואס זוכט איהר דארט אין דער פינסטער, א פינטעל אויף דער נאָז? (געהט אריין). ער געהט.

(בן־ציון קומט מיט א בוך אין האנד, געקליידעט אין א שוואר־צען ניט־נייעם „פרינץ אלבערט". טראָגט א ווייכע שליאפע, וועלכע ער נעהמט אראָב, ווען ער געהט אריין).

ב ן־צ י ו ן. טאטע, דו האָסט מיך גערופען?

מ ל כ י א ל. דער ארייגאנג איז שוין פון א מטורף. וואס האָסטו אראָבגענומען דעם קאפעליוש? איך בין א פריץ? אדער דו ביסט אזא גרויסער אריסטאקראט? עס איז שבת צו נאכט היינט, און אז מען געהט אריין דארף מען זאָגען: א גוטע וואָך!

ב ן־צ י ו ן. טאטע, זאָגען איז ניט וויכטיג, דער עיקר איז מיינען. (טהוט אָן זיין הוט).

מ ל כ י א ל. די גאנצע וועלט זאגט: א גוטע וואָך! און דו דארפסט ניט. (זינגט: אליהו הנביא).

ב ן־צ י ו ן. די גאנצע וועלט האָט אמאָל געזאגט, אז די ערד איז פלאטשיג, אדער ע...

מ ל כ י א ל. די ערד איז פלאטשיק, דערפאר דארף מען ניט זאגען: א גוטע וואָך! (לאכט).

מ י ל ק ה. (אפארט). נו, יא, אויפ'ן הימעל איז א יריד, דערפאר געהען די קאטשקעס בארוועס. (אָב).

מ ל כ י א ל. די גאנצע וועלט איז גארניט, נאר ער...

פ ר ו מ ע. מלכיאל, דיין טהיי ווערט קאלט. חצקאל, דיר אָנגיסען?

ח צ ק א ל. אוי, מאמע, שטער מיר ניט די געדאנקען. (צעהלט פלייסיג). 717 ,716 ,715.

מ ל כ י א ל. וואס טראכסטו דאָרט אין דער פינסטער? פאר וואס טראכט חצקאל ניט?

ח צ ק א ל. איך בין א מענש, וואס איך האָב פיינט געני־

צען... איך ווער אין דער פינסטער באלד אנשלאפען. (צעהלט) 728, 729...

פ ר ו מ ע. ווייל דו הארעוועסט זיך אן, שלאפט זיך דיר געשמאק און דו האסט ניט קיין געדאנקען. ניש'קשה, ער וועט אמאל אי"ה ווערען א מענש וועט ער אויך ניט האבען קיין געדאנקען. בן־ציון, וועסט טרינקען טהיי? (בן־ציון זעצט זיך צום טיש מיט'ן בוך און טרינקט טהיי).

מ ל כ י א ל. טרינק אב טהיי, פילאזאף מיינער, וועסט מיר באלד דארפען שרייבען נויטיגע בריעף. (ער זופט טהיי מיט אפעטיט). איך פערשטעה, א מענש, טראכט פון א געשעפט, ווי אזוי געלד מאכען, אבער טראכטען אזוי גלאט, דאס דארף מען זיין משוגע. (זופט). זעה אקארשט, חצקאל, ניט געוועו קיין טעות?

ח צ ק א ל. טאטע, עס איז ריכטיג בס"ה איז צוועלף הונדערט מיט 75 רוב'. (בעהאלט דאס געלד אין א גארטעל, מיט וועלכען ער פערגארטעלט זיך. קעהרט זיך אב. א פארט). ער האט א טעות געהאט אין 32 רוב'. דאס איבעריגע אהער. (בעהאלט אין בוזים־קעשענע). איך בין א מענש, וואס איך פערשטעה (לויט). איך וועל געהן זעהן, אויב הריצקא האט געגעבען די פערד שלש־סעודות. ווי די לבנה וועט נאר אויפגעהן — פאהרען מיר. (ברייננגט א גרויסען סאק־וואיאזש). דא איז מיין סאק־וואיאזש. מיין ביקסעל איז דא? יא! (נעהמט ארויס א רעוואלווער און בעטראכט). אנגעלאדען.

פ ר ו מ ע. (דערשראקען). אוי, גזלן, גיב אכטונג!

ח צ ק א ל. איך בין א מענש ניט קיין שרעקענדיגער, פון דעסטוועגען איידער איך בין געוואוינט געווארען, האב איך אויך מורא געהאט. איצט, ווי מיר פאהרען נאר ארויס פון שטאדט אויפ'ן פעלד, שיס איך אויס אין דער לופטען: דער גוי חזיר זאל מורא האבען צו טראכטען פונ'ם יודענ'ס פאר גראשען. נאכדעם גראב איך זיך ארייו מיט'ן קאפ אינ'ם היי אריין, דעק זיך איבער מיט דער בורקע איבער'ן קאפ, איך זאל ניט זעהן די לבנה, און כראפע.

ב ן־צ י ו ן. (געהט צום פענסטער). די לבנה שיינט און דו כראָפּעסט? אוי, אין א שעהנע זומער־נאכט פאהרען! די פעל־דער זיינען בעגאסען מיט זילבערנע שטראהלען. די נאכט איז שטיל. דער וואָגען לויפט, די פערד טופּען, און ווייט ציהט זיך א ווייסער וועג... (עפענט זיין בוך און לעזט).

ח צ ק א ל. (מיט פעראכטונג). ווייס איך, נו'ם איך געהן צו די פערד. (אָב).

מ ל כ י א ל. דאס וואקסט א מענש, א בעל־הבית, א סוחר! דו, וואס האָסטו אריינגעשטעקט די נאָז אין דיין „צפנח הפענת", אז איך רעד צו דיר?

ב ן־צ י ו ן. מען דארף זאגען ניט „צפנח הפנעת", נאר פערקעהרט „צפנת הפענח".

מ ל כ י א ל. הפענח, פעטער נח!.. איך פרעג, וואס איז דאס דארט פאר א ספר הזכרון?

ב ן־צ י ו ן. דאס, וואס איך לערען, האָט מיר דער פעטער ישראל יעקב געגעבען, עס איז דער „מורה נבוכים" פון רמב"ם.

מ ל כ י א ל. ווי, מאריניכע? כע, כע, כע! וואוהין בע־לאנגט עס, צו מהרשאה צו צו'ם תנ"ך, צו דער גמרא?

ב ן־צ י ו ן. ער בעווייזט, אויב עס איז דא א גאָט...

מ ל כ י א ל. ער דארף עס בעווייזען? א חכם! הייסט, אהן איהם ווייס מען ניט? נעהם אקאָרשט טינט און פעדער און זעץ זיך, וועסט מיר שרייבען בריעף. דיין כתב איז בעסער פון חצקאל'ס, און קענסט מעהר רוסיש. (חצקאל קומט).

ח צ ק א ל. איצט, מאמע, גיב מיר א גלאָז טהיי מיט א צוויי דריי קיכלאך.

ב ן־צ י ו ן. (זעצט זיך צום זעלבען טישעל, וואו חצקאל איז געזעסען). צו וועמען איז דאס די נויטיגע קאָרעספּאָנדענץ?

מ ל כ י א ל. קאָרעספּאָנדענץ, סקאראפאנדענץ! יאָ, חצקאל, זאלסט אויפ'ן יריד, למעה"ש, אבזוכען משה פאלעץ. איך וועל דיר באלד געבען זיין וועקסעל. ער צאָהלט ניט — ניט קיין

קרן און ניט קיין פּראָצענט. (גערט). די הויט דאַרף מען פון זיי שינדען!

ב ן־צ י ו ן. (שטיל). אוי, די פּראָצענטען, די פּראָצענטען!

מ ל כ י א ל. פּראָצענטען געפעהלען דיר ניט! וואס דען געפעהלט דיר, דו פּרא אדם! קאָרעספּאָנדענץ, סקאראפאנדענץ! (אב צו זיך אין צימער. בן־ציון בלייבט זיצען פערטראַכט).

פ ר ו מ ע. בן־ציון, פאר וואס נעהמסטו ניט א קיכעל, האָסט דאָך גאר ניט געגעסען פון ווארעמעס אָן. איך וויים ניט, נאָך וואס לעבסטו, אז דו עסט ניט?

ב ן־צ י ו ן. מאמע, איך לעב ניט דערויף, איך זאָל עסען; איך עס, כדי איך זאָל לעבען.

ח צ ק א ל. און איך עס פּשוט דערפאר, ווייל איך האָב ליעב עסען. מאמע, מילקה וועט ניט פערגעסען מיר מיטגעבען עפּעס אכל'ן? אויפ'ן וועג, ווי איך כאפּ זיך אויף, כאור בוקר — עס איך. איך שטעה אויף מיט'ן פארטיגען אפּעטיט און איך עס.

פ ר ו מ ע. און ווען דאווענסטו, חצקאל? שטעהסט דאָך ניט אויף א גדאוועגטער?

ח צ ק א ל. (לאכט). אז דער טאטע איז ניטא, געב איך זיך שוין א'ן עצה. מיך דאַרף מען ניט פרעגען קיין שאלות תשובות. איך פערשטעה, אז א געשעפט־מענש מעג א מאָל פערקנויטשען א דאווגען.

ב ן־צ י ו ן. מאכסט געשעפטען מיט'ן רבש"ע? אז דו דאַרפסט איהם ניט, פערקנויטשסטו איהם; אז דו דאַרפסט דעם רבש"ע יא, קנויטשסטו איהם אָב... האנדעלסט מיט'ן דאווגען און מיט גאָט...

ח צ ק א ל. שריי ניט, משוגענער, דער טאטע וועט דער־הערען. די מענשען, וואס זיינען ניט ביי קאָמערציע האָבען ניט קיין שכל... לייענען א סך און פערשטעהען דאָך גאר ניט.

פ ר ו מ ע. בן־ציון, אז דו ביסט יא אזא צדיק און נעהמסט זיך אן פאר'ן רבש"ע, פאר וואס דאווענסטו ניט? וויפיעל מאָל האָט דיך דער טאטע געשלאָגען, גע'הרג'ט פאר'ן דאווגען?

בן־ציון. איך? איך וויל קיינעם ניט נארען. מיינסטו, מען דארף דאווגען, — דאוונען עהרליך. ניין, — מאך ניט קיין קאָמעדיע פון אמונה־זאכען.

מלכיאל. (שרייט פון זיין צימער). פרומע, קום נאָר אהער! האָסט ניט געזעהן, ביי מיר זיינען געלעגען דאָקומענטען אנגעשטאָפּט אין איין אלטען תפילין־זעקעל?

פרומע. איך דארף וויסען, וואס ביי איהם איז אנגע־שטאָפּט אין זיין אלטען תפילין־זעקעל, נא! (אב).

חצקאל. כדאי צו פיהרען א מלחמה איבער'ן דאוונען... איך זאג דיר, א נויטיגע זאך. וואס דארף איך איבערמאכען די וועלט? איך בין אליין אויך פון היינטיגע, ביי מיר איז דער דאוו־נען א בלאָטע... נאר אז אלע דאוונען, מאך זיך, אז דו דאוונסט אויך.

בן־ציון. ניט דער דאוונען איז ביי דיר א בלאָטע, ניין! חצקאל, די בלאָטע איז ביי דיר א דאוונען... הם! ער איז אויך פון די היינטיגע! (קעהרט זיך אב און פערדעקט זיין געזיכט).

חצקאל. (בייז). עה, א'ן אמת'ער מטורף! (טרינקט און עסט. מילקה קומט מיט פראוויזיע).

מילקה. חצקאל, אט האָט איהר אויף'ן וועג דריי גאָ־מעלקעס, א האלבע קאטשקע און צעהן הארט געבאקענע אויער. (שטיל). חצקאל, איהר וועט לאנג זיין אויף'ן ירידן?

חצקאל. מויד, איך וועל דארט אזוי לאנג זיין, ביז איך וועל קומען. (אומאַרעמט זי).

מילקה. אוי, וואס טהוט איהר? ער וועט דערזעהן. ער האָט עס פיינט...

חצקאל. וויים איך, פרעג איהם בחרם. ער איז איצט אין עולם התהו.

בן־ציון. פע! חצקאל, דאס איז זעהר מיאוס. זי איז א פרעמד מיידעל און דו קריכסט צו'ן איהר, ווי א חזיר. איך האָב זיך שוין לאנג געקליבען דיר דאס זאָגען.

ח צ ק א ל. א פרעמדע? מילקה דיענט ביי אונז, — איז זי אונזערע. איא, מילקה?

מ י ל ק ה. וואס דען, וואס בין איך עפעס א פרעמדע אין מיטען דרינען?

ח צ ק א ל. און איך קריך ניט צו איהר ווי א חזיר, דאס איז א ליעגען. איך קריך ווי א מענש, ווי א בשר ודם דארף קריכען. איא, מילקה? (לאכט איראניש).

מ י ל ק ה. וואס דען, איהר, בן־ציון, זאלט זיין א מענש, וואלט איהר אויך געקראכען.

ב ן ־ צ י ו ן. האסט זי דען ליעב?

ח צ ק א ל. הערט א חכם! פאר וואס זאל איך זי פיינט האבען?

מ י ל ק ה. א נאר וועט ער זיין! וואס מיינט איהר, ער איז ערשט ארוים פון די פעלישקעס?

ב ן ־ צ י ו ן. וואס־זשע, דו ווילסט מיט איהר חתונה האבען?

ח צ ק א ל. א שעהנער שידוך, ווי איך בין א איד. מילקה, האסט עפעס א סך נדן?

מ י ל ק ה. איך האב טפרו־טא האלבען מיליאן מיט ק"ן קערבלעך. (ביידע לאכען).

מ ל כ י א ל. (פון זיין צימער). חצקאל, לאפאק, קום אקארשט אהער.

ח צ ק א ל. (ווינקט אויף בן־ציון'ען). מילקה, ווי געפעלט ער דיר? ער פערשטעהט א קאמערציע! (אב, לאכענדיג, אין פאטער'ס צימער אריין).

מ י ל ק ה. הע! ר'ב מלכיאל איז דער גרעסטער גביר אין סאראקע, און איך בין א דיענסטמיידעל, פעסי פייגע'ס דער קורעלאפניצע'ס א טאכטער, פאלט אייך איין א שידוך מיט חצקאל'ן. זיינען זיי ניט גערעכט, וואס זיי רופען אייך בעל מטורף?

ב ן ־ צ י ו ן. דאס זאג איך דאך: אז ער דענקט ניט חתונה האבען, נאך וואס קריכט ער צו דיר?

מ י ל ק ה. אז מיך ארט ניט, וואס ארט אייך? איהר וואלט דען מיט מיר חתונה געהאט?

ב ן־צ י ו ן. איך זאל דיך ליעבען, וואלט איך חתונה גע־האט.

מ י ל ק ה. פאר וואס האט איהר מיך ניט ליעב? איך בין דען ניט א מויד ווי עס געהער צו זיין? נאר דערפאר, וואס איך בין איין ארעם דיענסטמיידעל...

ב ן־צ י ו ן. איך האב דיך ניט ליעב, ווייל דו געפעלסט מיר ניט. האב קיין פאראיבעל ניט, איך מיין דיך ניט בעליידיגען. דו געפעלסט מיר ניט, ווייל... ווייל איך... עס קען זיין דערפאר, ווייל מיר געפעלט שוין א׳ן אנדערע. אז מען האט שוין איינע אין די געדאנקען און מען טראכט פון אנדערע, איז מען אקוראט ווי א דבר אחר.

מ י ל ק ה. הערסט, דער צדיק האט שוין אויך איינע! א מפלה וואלט איך זיך געריכט.

ב ן־צ י ו ן. (פערשעהמט). געה, נאר, איך האב זי גאר אין מיינע געדאנקען... איך זאג איהר ניט... איך וועל זיך קיין מאל ניט ערלויבען, ווי מיין ברודער ערנידריגט דיך.

מ י ל ק ה. ערנידריגט? הערסט, ביי איהם הייסט עס ער־נידריגען! ביי איהם קומט דאס אויס פונקט פערקעהרט.

ב ן־צ י ו ן. ער קוקט אויף דיר מיט א מאוס׳ען געדאנק. דאס דארף מען זיך קיין מאל ניט ערלויבען... קיין מאל ניט.

מ י ל ק ה. קיין מאל ניט? הייגט נאך וואס דארף מען דאס גאר איננאנצען?

ב ן־צ י ו ן. דאס, וואס איז הייליג און ריין, טאר מען ניט גרינגשעצען.

מ י ל ק ה. אז מען איז א געזונטער בחור און מען האט... ע... (פרומע, מלכיאל און חזקאל קומען). בעל־הבית׳טע, איך האב אייך געוואלט זאגען, דער סאמאוואר, נעבאך, איז ווי ביי א קראנ־קען דער קאפ.

מ ל כ י א ל. דו הערסט, און איך האב אזא דארשט נאכ׳ן

היינטיגען לאָקשען־קוגעל מיט דיין געפילטע העלזעל. דאס איז געווען א העלזעל־שמעלזעל!

מ י ל ק ה. איך וועל איהם אפשר צובלאזען מיט א באָלעווע. (אָב מיט'ן סאמאָוואַר).

מ ל כ י א ל. נו, חקרן מיינער, שרייב, אבער אזוי, מיט א שעהנער מליצה. דעם ערשטען בריעף שרייב אין מיקאָלאיעוו צום קופעץ קאָניוכין. שרייב איהם, מיר האָבען איצט אין אונזער גאר־בארניע פרישען לעדער, פיינעם ווירקסטיק פאר סאלדאטסקע שטי־וועל, שווארצע יופטע, גוטען קאָזיאָל, אויסגעצייכענטע פּאָדאָש־וועס.

ב ן־צ י ו ן. דערצו דארף מען האָבען די מליצה... (שרייבט).

מ ל כ י א ל. חצקאל, איך האָב געהערט, זלמן קאזיאריאק האָט 220 פעל פון אָקסען, וועלכע זיינען געפאלען פון פעסט. זאלסטו זעהן, למעה"ש, קויפען די פעל און וואָלוועל!

ח צ ק א ל. טאטע, איך וועל איהם צוקוועטשען צום וואנד און קויפען וואָלוועל די פעל. איך בין א מענש, וואס איך פער־שטעה שוין.

ב ן־צ י ו ן. מען טאר ניט קויפען קיין פעל פון געפאלענע אָקסען. (שרייבט רעדענדיג).

מ ל כ י א ל. אזוי, מען טאָר ניט? וואו שטעהט עס אין פסוק?

ב ן־צ י ו ן. א חוץ אלע זאבען, שטעל זיך פאר, דו פער־שלעפּסט מיט די פעל אהער אין סאראָקע די פעסט, און איבער דיר פגר'ט ביי'ן ארעמאן זיין איינציגע בהמה'לע...

ח צ ק א ל. ער קען ניט ליידען קיין עולות. א סטריאפטשע ביי גאָט.

מ ל כ י א ל. א בהמה נעמט זיך אָן פאר בהמות. (געלעכ־טער). געראָטענער בן מיינער. ביסט טאקי א בהמה, אבער דארפסט פאר'ן פעסט ניט מורא האָבען. ביסט ווי יענע יודענע א צרה, פון וועלכער איהר מאן האָט געזאגט: איך קען פון מיין צרה ניט פטור ווערען... איז א כאָלערע אויף מענשען, טשעפּיט זי ניט דער

מלאך המות, ווייל זי איז א בהמה, איז א כאָלערע אויף בהמות, רעכענט דער מלאך המות, מיר אויף צו להכעיס, מיין צרה פאר א מענש... (ער און חצקאל לאכען).

פ ר ו מ ע. אוי, וואס די מאַנסבילען טראַכטען אוים פון די ווייבער, נעבאך. (שטיל) מלכיאל, שריי ניט אויף איהם!

ב ן־צ י ו ן. נו, צו וועמען איז דער צוויטער בריעף?

מ ל כ י א ל. דעם צוויטען דארף מען שרייבען מיט שכל. שרייב אין אדעסער קאמערטשעסקי באנק: אזוי ווי מיר האָבען געהערט, אז אבראם ראזענבערג (גיט א קוק אין פענסטער). זעה, וואס פאר א „מילינאציע" עס איז דארט ביי איהם... (דראהט). האר אוים, עס וועט דיר א רוח אין דיין טרפה'נע קישקע אריין. שרייב, יא, אז אבראם ראזענבערג וויל איצט לייהען 5 טויזענד רוב' אויף זיין גארבארניע, מעלדען מיר, אז ער, ראזענבערג, איז א גרויסער מאַשעניק, האלט ביי'ם אנזעצען און מאכען א פליטה.

ב ן־צ י ו ן. דו ווילסט אונטערשרייבען דיין נאָמען אויף דעם בריעף? (מלכיאל און חצקאל לאכען שטארק).

מ ל כ י א ל. מיין נאמען? כא, כא, כא! הערסט א שכל? ער איז משוגע אויף טויט.

ח צ ק א ל. אין קאָמערציע שמייסט מען פארי אזעלכע זאַ־כען...

מ ל כ י א ל. מען שמייסט ניט אין קאָמערציע, מען שמייסט, ברודער, וואו די יודען האָבען גערוהט... שרייב, שרייב מיט קאָפ און שוויג, וועט מען ניט וויסען, אז דו ביזט אזא פרא אדם,

ב ן־צ י ו ן. דעם בריעף וויל איך ניט שרייבען. (לעגט אוועק זיין פעדער). אויב עס איז א'ן אמת, — שרייב אונטער דיין נאמען, אויב א ליגען, — שרייב איך ניט!

מ ל כ י א ל. וואס, ער וועט ניט שרייבען גאר!

ב ן־צ י ו ן. אזא אנאָנימען בריעף וועל איך ניט שרייבען...

מ ל כ י א ל. ווי אזוי רופט ער דאָס?

ח צ ק א ל. אנאָנימע... דאס הייסט מסתמא אזא בריעף, וואס איז געגען זיין יושר,

מ ל כ י א ל. וואס איז? נעהמסט זיך אָן פאר ראזענ־בערג'ן? ער איז דיר מעהר קרוב, ווי א'ן אייגענער טאטע?

ב ן־צ י ו ן. (רוהיג). טאטע, ער מעג זיין א קרוב אדער א שונא — אזא בריעף שרייב איך ניט.

מ ל כ י א ל. ער שרייבט ניט! זעהסטו, דאס האָסטו דוקא א טעות, וועסט שוין יא שרייבען!

פ ר ו מ ע. בן־ציון, וואס ארט דיך? דער טאטע, זאל לע־בען, פערשטעהט דאך... דו טהוסט דאך נאר, וואס מען הייסט דיר.

ב ן־צ י ו ן. עס איז איבריג צו רעדען. איך רעכען, אזא בריעף צו שרייבען איז א'ן עולה. איך וועל אזא בריעף ניט שריי־בען.

מ ל כ י א ל. (בייז). דו ווילסט מיך לערנען, וועלכע בריעף צו שרייבען?

ב ן־צ י ו ן. דיך לערנען? ניין! איך וויל נאָר דו זאלסט מיך ניט לערנען.

מ ל כ י א ל. טו זעץ זיך און שרייב! איך וויל דיך יא לערנען!

ב ן־צ י ו ן. איך ניט!.. חצקאל וועט דיר אפשר בעסער אנשרייבען דעם בריעף. (וויל אויפשטעהן).

מ ל כ י א ל. (לאזט ניט). וואוהין געהסטו? דו, שרייב, וואס מען הייסט דיר שרייבען!

ב ן־צ י ו ן. טאטע, מעגסט זיין זיכער, איך וועל דעם בריעף ניט שרייבען.

מ ל כ י א ל. דאס וועלען מיר זעהן! שרייב! הא, וואו איז אקארשט מיין שטעקען? (זוכט זיין שטעקען).

פ ר ו מ ע. (דערשראקען). בן־ציון, פאָלג איהם! מלכיאל ער זאגט, אויב דו וועסט איהם ניט שלאגען, וועט ער שרייבען. ער וועט שרייבען, וואס דען?

ב ן־צ י ו ן. איך זאג, אז דו וועסט מיר אפילו דער'הרג'נען, וועל איך ניט שרייבען!

מ ל כ י א ל. אזוי זאגסטו, און איך זאג, וועסט יא שריי־

בען! (קלאפט מיט'ן שטעקען איבער'ן טיש). וועסט יא שרייבען! (קלאפט). ניין, זאגסטו? וועסט ביי מיר שרייבען! וועסט שריי־בען! זאלסט אפילו איינגעהמען א מיתה משונה, וועסטו שריי־בען, שרייב! שרייב! שרייב! (בויגט איהם צו צום טיש און שלאָגט איהם).

פ ר ו מ ע. גזלן, שלאָג איהם ניט! וועה איז מיר, שלאג איהם ניט! זאל חצקאל שרייבען!..

מ ל כ י א ל. חצקאל? ניין, ער וועט שרייבען!

ב ן־צ י ו ן. טאטע, איך בעט דיר, בעזין זיך. די קלעפּ וועלען ניט העלפען!..

מ ל כ י א ל. שרייב! שרייב! אז מען הייסט דיר שריי־בען — שרייב. (בויגט צו זיין קאָפּ צום טיש און שלאָגט. מילקה לויפט אריין).

מ י ל ק ה. הערט אויף מלחמה האלטען. מענשען געהען אהער. (מען הערט שטימען). ער האָט שוין, נעבאך, געקריגען אויף א פולע מזל'דיגע וואָך צו ברכה און הצלחה אמן סלה. (אב).

מ ל כ י א ל. נעהם דו, חצקאל, און שרייב אָן דעם בריעף. (חצקאל זעצט זיך און שרייבט). ווער געהט עם דארטען? (וויל זיך מאכען רוהיג, פעררויכערט זיין טרובקע. די הענד ציטערען ביי איהם).

פ ר ו מ ע. אה, דאס זיינען אונזערע... גאָט אליין האָט זיי געבראכט. (ישראל יעקב און חוה קומען).

א ל ע. א גוטע וואָך! א גוטע וואָך!

מ ל כ י א ל. זעלטענע געסט. א גוטע וואָך! זיצט, מיר וועלען טרינקען טהיי. וואו איז מיין ליולקע? (רייכערט און זינגט). אליהו התישבי, אליהו התישבי.

ח ו ה. מלכיאל, דו זינגסט זמירות, מיר דאכט זיך, מיט'ן נוסח פון קינות.

פ ר ו מ ע. איהר זייט אזוי געקומען אין דער צייט... זיצט, זיצט.

ח צ ק א ל. (שרייבט, ווישט דעם שוויים פון פנים). שרייבן איז ביי מיר א גאנצע האַרעוואניע... (מילקה מיט'ן סאמאָווואר).

מ י ל ק ה. צובלאָזען! וואס מאכט אונזער מומע חוה?

ח ו ה. אז איך וועל דיר זאגען, וואס איך מאך, וועסטו מיר דארפען דערצעהלען וואס דו מאכסט. א מעהר טשעפע מיך ניט און איך וועל דיך ניט טשעפען. (די ווייבער לאַכען).

י ש ר א ל י ע ק ב. נו, בן־ציון, וואס מאכסטו עפּעס? וואו האלסטו מיט'ן „מורה נבוכים“? קענסט קייען, ברעכסט זיך ניט די ציין, הא? איך האָב דיר געבראכט דיין „עמק הארזים“. שעהנע מליצה ווי גאָלד.

ח ו ה. איבער דיין מעשה־ביכעל האָט ער ניט געשלאָפען ביי טאג נאכ'ן טשאָלענט. ער האָט זיך צוגעכאפּט, ווי א סאלדאט צו תיקון שבועות.

י ש ר א ל י ע ק ב. געדענקסט דאָ? השמש השליכה קרניה האחרונות זהב מופז — די זון האָט געוואָרפען איהרע לעצטע שטראהלען פון גינג־גאָלד...

מ ל כ י א ל. גינג־גאלד, שמינג־גאלד! גאלדשמיעד מייַנער, וואס קענסטו אויסשמיעדען פון שטראהלען פון גינג־גאָלד?

י ש ר א ל י ע ק ב. געוויס, קיין פּאַרעשוועס קען מען פון שטראהלען ניט אויסשמיעדען. בן־ציון, וואס ביסטו מיר עפּעס צופלאָכטען?

ח ו ה. ער האָט מסתמא געהאט א ויכוח מיט'ן טאטען איבער'ן „מורה נבוכים“.

ב ן ־ צ י ו ן. מומע, איהר האָט געטראָפען: עס איז געווען א ויכוח. דער טאטע האָט מיך ערשט גע'הרג'ט געשלאָגען.

מ ל כ י א ל. גע'הרג'ט, געשלאָגען! דו הער איהם נאר, וואס ער וועט דיר דערצעהלען, דער משוגענער, זעץ זיך בעסער טהיי טרינקען. (זינגט). אליהו הגלעדי. פרומע, גיב טהיי.

ב ן ־ צ י ו ן. טאטע, אויב דו פיהלסט, אז דו האָסט געטהאָן א גערעכטע זאך, נאך וואס זאלסטו זיך וועלען אבלייקענען?

מ ל כ י א ל. אבלייקענען, אבשמייקענען! א'ן אַנדערער

וואלט באַטש געשווינגען, ער דערצעהלט נאָך. עס איז אז אָך און אז וועה, אז מען דאַרף אזא גרויסען ביק שלאָגען.

ב ן־צ י ו ן. מען דאַרף? אלע, וואס שלאגען דעם צוויי־טען, פערענטפערען זיך דערמיט, וואס מען דאַרף... ווער זאגט עס, אז מען דאַרף שלאָגען? ווער גיט א מענשען אזא רעכט איבער'ן אנדערען? איך בין שוין ניט קיין קינד, איך בין העכער 20 יאהר, איך בין א מענש... איך לערען דעם „מורה נבוכים“ און דענק דער־פון, וואס עס זאגען רמב"ם און אריסטאָטעל איבער די אטריבוטען פון גאָטהייט... און דו שלאָגסט מיך מיט א שטעקען. און פאַר וואס?.. (טרערען שטיקען איהם).

מ ל כ י א ל. אטריבוטען, ווערטוטען! מאַכסט מיך פּשוט גליקליך דערמיט... וויפיעל פּערדיענסטו דערביי?

י ש ר א ל י ע ק ב. שלאגסט, הא? ווילסט מאַכען פון איהם א האַרטע פּאַדאַשווע, גראָבער יונג!

ח ו ה. אז ניט שלאָגען, וואס פאַר א אנדער נחת קען מען האבען פון קינדער?

פ ר ו מ ע. אז א טאַטע שלאָגט, מיינט ער דאָך, מסתמא, דעם קינד'ס טובה.

ח ו ה. הערסטו? דער טאַטע טהוט איהם א טובה און ער איז נאָך ברוגז. (געלעכטער).

מ י ל ק ה. אי, איז דאס א גנב, די אלטע, פּונקט ווי א מאַנסביל... (אָב).

ח צ ק א ל. פו! געענדיגט דעם פּאָדריאַד... (הערט אויף שרייבען).

מ ל כ י א ל. (קוקט אויפ'ן בריעף). איך קען ניט לייענען, אבער איך ווייס, איך וויל ניט לייקענען, דער מטורף וואלט מסתמא בעסער אויפגעשריבען. א קאָפּ האָט ער.

פ ר ו מ ע. זעהסט, בן־ציון, דו מיינסט, דער טאַטע איז דיר א שונא.

מ ל כ י א ל. אבער וואס העלפט עס, אז ער וויל ניט זיין קיין מענש?

ישראל יעקב. דו ווילסט זאגען, ער וויל ניט זיין קיין פערד... ביסט אנגעשטאפּט מיט געלד ווי א קישקע מיט מעשים טובים. קראנק ביסטו איהם לאזען לערנען... א קליינינגקייט זיין קאָפּ... אז דו ביסט אבער א מבין נאר אויף פּאראשוועס.

מלכיאל. איך פערשטעה, א יוד איז מחויב זיין קינד לערנען דאוונען, אבער ווייטער דארטען די ביכלאך מיט די מהרשאות, — שמאטע! מען דארף זעהן פערדיענען און טהאן אין געשעפט.

ישראל יעקב. יא, דו מיינסט מען דארף נאר בע־זארגען די וועלט מיט לעדערנע שטיוועל פאר די פיס. נו, און פאר'ן קאָפּ דארף מען ניט זארגען? געשעפט! וואס מיינסטו, א דאק־טאר אדער א'ן אדוואקאט האט ניט קיין געשעפט?

מלכיאל. יא, א דאקטאר האט א געשעפט, ווען איך, דער געשעפט־מענש, האב א קרענק. דער אדוואקאט האט א גע־שעפט, ווען איך וויל גנב'נען. טאמער אבער וויל איך ניט קרענקען אדער איך וויל ניט גנב'נען?

חוה. אָה, געה, מלכיאל, איך וועל דיר גלויבען, אז דו ווילסט ניט קרענקען, אבער, אז דו ווילסט ניט, חלילה, גנב'נען, וועל איך דיר קיינמאל ניט גלויבען. (א שטארקער געלעכטער).

בן־ציון. צום האנדעל דארף מען ניט זיין געלערנט? אט פיהרסטו דיין גארבארניע, ווי אין די אלטע צייטען...

חוה. יא, ווי אין מלך שאבעצקי'ס צייטען...

בן־ציון. און ראזענבערג האט א זוהן א'ן אינזשענער, האט ער טאקי אלץ איבערגעבויט מיט מאשינען און פערשיעדענע זאכען... ער ווייס ווי אזוי דאמפּף, ווי אזוי עלעקטרישע אפּאראַ־טען...

חצקאל. נו, און האט זיך מיט די אפּאראטען אזוי פער־דרעהט דעם קאָפּ, אז ניט טפו, ניט נו. דו פרעג מיך, איך בין א מענש, וואס איך פערשטעה.

מלכיאל. ער איז ניט גערעכט? ראזענבערג איז א'ן אריסטאָקראט. אין שטוב איז ביי איהם שטאָ טאם טהוט זיך. די

טאַכטער ברינקעט אויף דער פּיאַנא און... מילא, די טאכטער בין איך איהם מוחל...

ח צ ק א ל. טאטע, איך מיין פערקעהרט... די מאשינען בין איך איהם מוחל, אבער די טאַכטער...

מ ל כ י א ל. כע, כע! די טאכטער געפעלט דיר דוקא, שייגעץ!... יא, מען זאגט, זי איז א מיידעל, ווי א פארפעל־צי־מעס... און דער זוהן איז אין גאנצען א געבילדעטער יאכנעטשיק. אז עס קומט אבער צום בענשען מזומן, וואו זיינען די מרנן ורבותי? (מילקה לויפט אריין).

מ י ל ק ה. זאל איך אזוי געזונד זיין, ראזענבערג געהט אהער!

א ל ע. (ערשטוינט). ראזענבערג?

פ ר ו מ ע. (לויפט אום). רוים אויף, זעה, וואס דא טהוט זיך...

מ י ל ק ה. זאל איך צונעהמען די לייכטער? אלטמאדישע יודישע לייכטער, א מיאוס'ע זאך פאר אזעלכע געבילדעטע מענשען.

ח ו ה. וואס זאגט איהר פאַרט, איך האָב פערגעסען אנטאָן מיין קרינדאלין מיט'ן טשעפּטשיק!

מ ל כ י א ל. זעה נאר, וואס עס טוט זיך פאר א טאראראם! אז ער געהט, געהט ער... (זינגט). אליהו התשבי, אליהו התשבי. (ראזענבערג און מישא קומען).

ב י י ד ע. גוטען אבענד! גוטען אבענד... (נעהמען אראב זייערע הוטען).

ר א ז ע נ ב ע ר ג. דאס איז מיין אינזשענער טעכנאָלאָג. עס האָט געענוג געקאסט... מישא, דאס איז רב' מלכיאל'ס שוואָגער, רב' ישראל יעקב. מעגסט אמאָל ארייננעהן צו איהם אביסעל פילא־זאפירען ווענען פילאָזאָפיע און געאָגראפיע. א גרויסער פילאָזאָף!

י ש ר א ל י ע ק ב. וויים איך, אויך מיר א פילאזאף. נאר ניט, יעדער מענש איז א ביסעלע א פילאָזאָף; ליידער, ניט יע־דער פילאָזאָף איז כאטש א ביסעלע א מענש...

ר א ז ע נ ב ע ר ג. נו, און וואס מאכט חצקאל? רב׳ מלכיאל, אט דעם זוהן בין איך מקנא.

מ י ש א. איך האב פיעל געהערט וועגען אייערע גרויסע קאמערטשעסקע פעהיגקייטען...

ח צ ק א ל. מיר דארף מען קיין פינגער אין מויל ניט לעגען. איך האב, וואס מען דארף צום געשעפט: א גוטען אויער מיט א׳ן אפענעם אויג.

ח ו ה. מיט א לאנגע האנד. (זיי לאכען ביידע).

י ש ר א ל י ע ק ב. מיט א קורצען שכל.

ר א ז ע נ ב ע ר ג. נון, און בן־ציון, נאך אלץ ניט באלאנסירט? צייט צו ווערען א מענש און זיין דעם פאטער א הילפע. ער איז פון א׳ן אנדער קאטעגאריע...

מ י ש א. וואס זעהט מען אייך ניט, בן־ציון? איהר קומט נאר, ווען איהר דארפט א בוך...

מ ל כ י א ל. אוי, די ביכער, ניט געדאכט זאלען זיי ווערען! נאר דער מוח ווערט פון זיי צוטומעלט.

מ י ש א. די ביכער זיינען ניט שולדיג. יעדער דארף וויסען זיין פלאץ און טאן זיינס. עס איז דא מענשען, וואס זיי דארפען ביכער... אבער דא אין סאראקי א יונגער מאן ביי א סוחר אין הויז... וואס טויגען איהם די ביכער מיט די פאנטאזיען? א סוחר א אידיאליסט איז אזוי אוננאטירליך, גראדע ווי א מענש, וואס נעהט מלחמה האלטען און האט מורא נעהמען א ביקס אין האנד... קאמערציע איז מלחמה!

ב ן ־ צ י ו ן. (שטיל). א געבילדעטער מענש זאל אמאל זאגען אזוי, אמאל אזוי, ווי עס פאסט, הייסט עס? איהר זופט זיך אויך אונטער צום טאטען? דאס איז א חידוש.

מ י ל ק ה. (א פארט). דער אינזשענער האט אויף מיר צוויי מאהל א קוק געטהאן, זעהט זיך אן זעהר א געבילדעטער מענש.

מ ל כ י א ל. איך פערשטעה, איהר זייט דאך מסתמא געקומען ניט צוגאסט... אפשר וואלטען די ווייבער זיך מטריח געווען פון דאנען?

ח ו ה. א ברירה האָבען מיר? קום, פרומע, אז די מאַנסבי־לען בעשעפטיגען זיך מיט נארישקייטען מעגען די ווייבער זיין דערביי. אז זיי טוען עפּעס וויכטיגעס, הייסט מען די ווייבער נעה־מען דעם וועג... דערפאר זיינען מיר בעקאַנט נאר מיט זייערע נארישקייטען.

מ י ל ק ה. וואס מיינט איהר דאס, מומע חוה? אוי איז דאס א'ן אלטער גנב!

ח ו ה. וואס איך מיין? אוי טשעפּע מיך ניט און איך וועל דיך ניט טשעפּען און טשעפּע זיך אב פון מיר. (אלע דריי פרויען אב).

מ י ש א. רב' מלכיאל, איך וועל אייך ערקלעהרען גאַנץ אָפען, וואס מיר זיינען געקומען. איהר זייט א קלוגער מענש און איהר וועט באלד אלץ בעגרייפען פון פראקטישען שטאַנדפּונקט... היינטיגע צייטען קען מען ניט ארבייטען מעהר מיט אלטע מיט־לען. איך וויל ניט קריטיקירען. אייער קאָזשעוועני זאוואָד איז זעהר שלעכט געבויט, די פּראָדוקטען קומען ארויס שלעכט, און די אר־בייטער געפינען זיך ביי זעהר שלעכטע אומשטענדען... איך בין ניט קיין פילאַנטראָפּ, נאָר אז די ארבייטער האָבען בעסער סאַניטארע און היגיענישע קאָנדיציאָנען, ארבייטען זיי מעהר אויס...

ב ן - צ י ו ן. די ארבייטער זיינען אזעלכע מענשען, ווי מיר. וואס שעמט איהר אייך זאָגען דעם אמת?

מ י ש א. מיט אייער גאַרבאַרניע פערגיפטעט איהר דאס וואסער פון טייך. איהר צאָהלט דערפאר חאבאר דעם איספּראַוור ניק, און איהר שאדעט זיך אליין... קאַפּיטאַל איז גוט פעראייניגען מיט וויסענשאַפט...

מ ל כ י א ל. עס איז שוין 25 יאהר, אז איך שאדע זיך אליין, און דאנקען גאָט, הלואי ווייטער... אויסגעקומען אָהן ווי־סענשאַפט... וויסענשאַפט, שמיסענשאַפט!

י ש ר א ל י ע ק ב. מען איז א מאָל געפאָהרען אויף אָק־סען און מען האָט געזאָגט: הלואי ווייטער. איז דאָס א ראיה,

אז מען דאַרף ניט קיין אייזענבאַהנען ? אז מען איז אויסגעקומען מיט אָקסען, דאַרף מען ניט קיין וויסענשאַפט !

מ ל כ י א ל. איך וואָלט געוואָלט וויסען, וואוהין ציעלט איהר ? איהר ווילט דאָך עפּעס.

ר א ז ע נ ב ע ר ג. איהר זייט גערעכט. מיר זיינען געקומען מיט א סטראַטעגישען פּלאַן. רב' מלכיאל, מיר אַרבייטען ביידע אין איין ליניע, אין איין געשעפט, ביי איין קאַטעגאָריע. מיר זיינען שכנים, א שטוב ביי א שטוב. אמאָל האָט איהר ביי אונז, ביי מיין פאָטער, עליו השלום...

מ ל כ י א ל. יאָ, איך שעם זיך ניט. אמאָל געוועזען א פּשוט'ער גאַרבאַרניק באַ אייער טאַטען און היינט, דאַנקען גאָט, קען איך מיינע געווענע ב"ב צעהן מאָל קויפען און פערקויפען.

ר אָ ז ע נ ב ע ר ג. מיר פערגינען אייך און מיר שעמען זיך ניט מיט אייך. פּערקעהרט, מיר זיינען געקומען פּאָרלעגען אייך א קאָנסאָלידאַציע.

מ ל כ י א ל. ווי ? א קאָנסאָליד ?.. וואָס איז דאָס פאַר א מין חיה ? עפּעס א געשעפט ? אויב מען קען פערדיענען — נו־נו !

ר אָ ז ע נ ב ע ר ג. ד. ה. וואָס דאַרפען מיר קאָנקורירען ? פּערקעהרט, נו'מיר מאַכען יד אחד. איהר האָט געלד, מיר האָבען וויסענשאַפט. מיר קענען אַרבייטען ביידע אין איין קאַטעגאָריע... אונזערע קינדער וואַקסען אונטער, וואָס דאַרפען מיר זיין שונאים? ווער וויים, וואָס עס קען זיך מאַכען. איך האָב א זוהן אינזשע־נער טעכנאָלאָג, איך האָב א טאָכטער, ווי זאָגט מען, פון דער אמת'ער קאַטעגאָריע...

מ ל כ י א ל. אַה, ווי ? פון וואַנען איז זי ? ניט פון דער שטאָדט סאָראָקי ?

י ש ר א ל י ע ק ב. מען זאָגט, אייער טאָכטער האָט זעהר א גוטען קאָפּ. דאָס איז די גרעסטע מעלה. איך האָב געהערט, זי יאָט געהאַט א חתן א דאָקטאָר. אז מאַן און ווייב זיינען געבילדעט. איז טאַקי א ברכה פון גאָט.

ר אָ ז ע נ ב ע ר ג. וואָס דארפען מיר א דאָקטאָר! היינ־טיגע צייטען א סוחר מיט געלד איז מעהר סחורה... איך האָב איהם ענטזאגט.

ב ן־צ י ו ן. און מיר האָט איהר דערצעהלט, ער האָט זיך אליין ענטזאגט, ווייל מען האָט ניט געגעבען די צעהן טויזענד, וואס מען האָט צוגעזאגט.

ר אָ ז ע נ ב ע ר ג. ווער? איך! איך וועל איהם געהן דערצעהלען אזעלכע דיפּלאָמאציעס...

ב ן־צ י ו ן. איבער געלד! אי, איך האָב געמיינט, אז געבילדעטע מענשען מוזען זיין איידעלליים.

ר אָ ז ע נ ב ע ר ג. אלע לויבען אייער עלטערען זוהן, און מיין טאָכטער, פּערשטעהט איהר, איז פון אזא קאטעגאָריע...

מ י ש א. פּאפּא, מיר זיינען געקומען רעדען וועגען גע־שעפט ניט וועגען שידוכים...

ר אָ ז ע נ ב ע ר ג. און וואס זאָגט עפּעס חצקאל דערויף? ער האָט דאָך יא א'ן אויג פון א סוחר? הא? קאטעגארי־טשעסקי!

ח צ ק א ל. וואס איך זאג? הע־הע! (לאכט נאריש). איך בין א מענש, וואָס איך פערשטעה...

מ ל כ י א ל. ער קוועלט שוין דער לאפּאק... (בן־ציון עפענט דעם פענסטער. די לבנה שיינט. עס הערט זיך, ווי אין ראזענ־בערג'ס הויז שפּילט מען בעטהאָווענ'ס מאנדשיין סאנאטא). זעהט איהר, אז איהר רעדט, ווי א סוחר, לאזט זיך הערען.

ב ן־צ י ו ן. (שרייט פלוצלונג אויס פונ'ם פענסטער). זי! זי אויך?!

א ל ע. ווער איז דארט? וואס איז?

ב ן־צ י ו ן. איך מיין... איך מיין די לבנה, די לבנה איז אויפגעגאנגען.

מ ל כ י א ל. (שטיל). מטורף! (לויט) קומט בעסער אריין צו מיר רעדען. (נעהמט די לאָמפּ פון טיש. ראזענבערג, מישא און מלכיאל אָב. פּ ו י ז ע. בן־ציון קוקט אין פענסטער).

ב ן־צ י ו ן. זעה, פעטער, די לבנה שווימט ארוים פון הינ־טער די בערג און פערגיסט די וועלט מיט ווייסע ליכט און שטילע חלומות.

ח צ ק א ל. (לעגט זיין קאפ אויפ'ן פענסטער). אויב אזוי, דארף מען געהן צו די פערד (אב).

י ש ר א ל י ע ק ב. וואס איז דיר, בן־ציון? דו דארפסט דיין קאפ ניט ארואבלאזען. די קרוין פון א מענשען איז זיין קאפ... און ווער עס לאזט דיזע קרוין אראב, ערנידעריגט ער דעם קעניג פון אלע בעשעפעניסען — דעם מענש. די פערד הירזשען טאקי און בריקען זיך, אבער זיי קייען שטרוי, און דו, ברודער, קייסט דעם רמב"ם'ס „מורה נבוכים". דו הער בעסער, איך האב פאר דיר א בריעף פון דער רעדאקציע. זעהסט, א געדרוקטער קאנווערט. (גיט איהם א בריעף). ווי איך פערשטעה, שרייבט מען דיר, אז אבוואהל דיין רוסיש א ביסעל, במחילה, מיט גרייזען, אבער די פאקטען זיינען זעהר אינטערעסאנט, און מען בעט דיך נאך שרייבען; עס וועט זיין געדרוקט.

ב ן־צ י ו ן. (מיט פרייד). טאקי? אבגעדרוקט? דאס, וואס איך האב געשריבען, וועט זיין אבגעדרוקט! ווי פון א אמת'ן ריכטיגען שרייבער!

י ש ר א ל י ע ק ב. פון א'ן אמת'ן שרייבער, געוויס... וועסט נאך ווערען אזא מחבר, אז אפילו דא וועט מען דיך שא־צען ניט ביליגער, ווי יוכטע מיט פאדעשוועס...

ב ן־צ י ו ן. (שטיל). אוי, וואס ארט עס מיך איצט? דו האסט געהערט?..

י ש ר א ל י ע ק ב. וואס מיינסטו? איך האב א סך זא־כען געהערט.

ב ן־צ י ו ן. איך מיין, דו הערסט, ווי מען שפיעלט? דאס שפיעלט זי... זייער ליזא שפיעלט. זי שפיעלט און די לבנה שיינט. אבער פון איהר שפיעלען געהט יעצט א פינסטערניס, און פון דער לבנה גיסען זיך טרויעריגע טענער... (כאפט ישראל יעקב'סביידע

הענד און וויספערט לײדענשאפטליך) פעטער, עס איז ניט שעהן פון מיר... איך האָב געוואלט פון דיר אבלײקענען. איך האָב זי ליעב!.. זיי ווילען זי אָבגעבען חצקאל'ן און איך האָב זי ליעב! אזוי ליעב, ווי אין אהבת ציון האָט אמנון ליעב געהאט תמר'ן. דו הערסט? איך האָב זי ליעב!.. (וויספערט) דו הערסט? (די לבנה שיינט אריין, ווייט הערט זיך בעטהאָוועכ'ס סאנאטא. דער פארהאנג פאלט לאנגזאם).

פאָרהאנג.

צווייטער אקט.

(עטליכע וואָכען שפּעטער).

א רייכער זאַל ביי ראזענבערג'ן. שעהנע מעבעל, בלומען, לאָמפּען ברענען. א דיענסטמיידעל רוימט. ראזענבערג בעטראכט אלץ.

ר א ז ע נ ב ע ר ג. בעדעק די טישען מיט די טייערסטע טישטיכער און ברענג פון מיין קאבינעט די גרויסע קאנדעלאברע. זאל מלכיאל חזיר זעהן, ווי לייטישע מענשען לעבען. אזא ניט צי־וויליזירטער מענש און האָט געלד! וואו איז מישא? די גאנצע זייערע משפחה וועט באלד אהער קומען, און איך וויים נאָך ניט, ווי איך האלט מיט ליזא'ן... מישא האָט ביי איהר א גרעסערע דעה פונ'ם טאטען. וויפיעל שכל און מארך איך האָב געדארפט אויסצופיהרען אזא סטראטעגישען פּלאַן! דו לעגסט זיך אין דער לענג און אין דער ברייט וועגען קינדער, און וואָס?... איין קאטע־גאָריע! אָי, וואו איז דאס מיין אינזשענער־טעכנאלאג? (אב. די דיענסט רוימט, מילקה עפענט שטיל די מיטעל־טיר).

מ י ל ק ה. שש! רייצעל, קיינער ניטאָ? איך האָב זיך ניט געקענט איינהאלטען, איך האָב געמוזט ארייגלויפען זעהן, וואס דא טהוט זיך. (אריין). אוי, ווי שעהן די שטוב איז, אקוראט ווי ביי א מאנארכע. רייצעל, פרעמדע געסט וועלען אויך זיין, צו נאר אייגענע? דו ווייסט ניט, זיי וועלען זיך נאָך היינט אנקור־קען, צו עס וועט זיין א קבלת קנין? מע זאגט, ביי ריסטאקראטען איז אהן א קבלת קנין, אהן תנאים, אהן אלע זאכען... מסתמא אויף וועטשערע געבראטענע קאטשקעס מיט יויך פון ווערמישעל... וואָס ביי פּראסטע מענשען איז לאָקשען, איז ביי זיי ווערמישעל. הער, רייצעל, ווען זיי למשל דארפען זאגען: זיי ניט קיין לאָקש, זאגען זיי: זיי ניט קיין ווערמישעל? (ביידע לאַכען).

אוי, זאלסט זעהן, ווי ביי אונז קראַכמאַלעט מען זיך! אזא שידוך איז פאר זיי זעהר אַ גרויסער כבוד... ווי מיינסטו, חצקאל געפעלט איהר? ער איז אַ טייוועל! דער צווייטער, זיי רופען איהם מטורף, איז אַ תם, ער ווייס ניט אפילו, אז (זאגט איהר עפעס אין אויער.ביידע לאכען). כאַ, כאַ!.. שאַ! איך הער, מען געהט. (לויפט צום טיר, אנקעגען קומט מישא).

מ י ש א. רייצעל, רוף ליזא'ן. (רייצעל אב). וואס טוסטו דאַ, האָסט אונז געבראַכט אַ דעפעשע?

מ י ל ק ה. איך האָב איך גארניט געבראַכט. (ער גיט זי אַ קניפּ). אוי! זעהט נאר, מען ווייסט נאך ניט, צו עס וועט זיין שידוך, און איהר ווערט שוין מיט מיר אַ מחותן. אוי, זייט איהר אַ מזיק! (אב).

ל י ז א. (מען הערט איהר שטימע). מישא, דו רופסט מיך? וואו ביסטו?

מ י ש א. דאַ בין איך, אין זאַל. קום אהער (ליזא קומט). זעץ דיך, ליזאטשקע...

ל י ז א. עס פאַנגט זיך ווידער אָן דער עקזאַמען, האַ?

מ י ש א. זיי וועלען באַלד קומען... מען דארף דאך וויסען, וואס וועט זיין...

ל י ז א. איך ווייס נאך אליין ניט!.. עה! וואס עס וועט זיין, — וועט זיין. געוויס, בעסער וואַלט געווען, מען זאל גאר ניט דארפען חתונה האָבען, נאר אז מען מוז, העלפט ניט קיין תירוץ. מען מוז געבוירען ווערען, מען מוז שטאַרבען, מען מוז חתונה האָ־בען (זיפצט).

מ י ש א. דו ביסט צו קלוג צו זיין סענטימענטאַל... איי־גענטליך, וואס איז דען ליעבע?

ל י ז א. ליעבע? אייניגע זאָגען, אז עס איז פאַעזיע פון געטער, אנדערע זאָגען, עס איז כלאָראָפאָרם, וואס מען גיט, איי־דער מען רייסט אַ צאהן. פון ליעבע רעדט מען שוין ניט, עס זאל כאָטש זיין אַ ביסעל סימפּאַטיע...

מ י ש א. ער געפעהלט דיר ניט זעהר שטאַרק?

ל י ז א. זעהר שטארק? זאג דו, ווענען קען אזא מאפס זעהר שטארק געפעלען?

מ י ש א. ליזא, מען דארף זיך ניט נארען. חתונה האבען הייסט מאכען א גוטען, זיכערען און פראקטישען געשעפט פאר אייביג. דעם געוועזענעם חתן, דעם דאקטאר, האסטו געדארפט צוצאהלען... דו האסט איהם געליעבט און ער האט דיך איגנא־רירט. און דא איז פונקט פערקעהרט... דער וועט דיך פערגעטערען, און דיר וועט זיין גוט. ווארום גליקליך איז נאר די פרוי, וואס איז קליגער און שטארקער אין כאראקטער פון איהר מאן... היינט פער־געס ניט, דארט שטעקט א קאפיטאל פון איבער 200 טויזענד. דאס געלד וועט אנקומען איהם, ווארום דער צווייטער זוהן איז א פסי־כאפאט און א פאנטאזיאר. ביזט פערזארגט אויף אויביג... און אויסער דעם וועסטו העלפען דעם פאפא ליקווידירען זיינע געשעפ־טען, און מיר וועסטו העלפען מאכען די ערשטע שריט פון מיין קאריערע. דו נעם דאס אלעס צוזאמען און בערעכען. (געררויש. ראַ־זענבערג לויפט אריין מיט א צייטונג אין האנד).

ר א ז ע נ ב ע ר ג. מישא! ליזא! געוואלד! א קארעס־פאנדענציע! א קארעספאנדענציע אבגעדרוקט פון אונזער שטאדט סאראקע אין דער „אדעסער צייטונג". א פאסקוויל! קאטעגא־ריטשעסקי!

מ י ש א און ל י ז א? וואס שרייבט מען? (נעמען די צייטונג, לעזען ביידע).

ר א ז ע נ ב ע ר ג. ווענען איהם, ווענען זיין גארבארניע!.. אי, וואס עס וועט זיך אבטון אין שטעדטעל! ער שרייבט, אז מלכיאל עקספלאאטירט זיינע ברידער די יודען; דאס ער פער־קריפעלט די ארבייטער אין זיין שמוציגע געביידע און דאס ער פערגיפטעט און ער פערפעסטעט דעם גאנצען טייך, און גיט גאנץ דייטליך אנצוהערען, אז נאר פאר כאבאר לאזט מען איהם טון אזעלכע קרימינאלע זאכען... עס איז ניט נאר מלכיאל'ן, עס איז א פאטש דעם איספראווניק אויך... א דיפאמאציע! א סקאנדאל!

ל י ז א. (האט געענדיגט לעזען). איך מיין, דאס האט גע־

שריבען א מענש, וואָס האָט בלוט אין די אדערען... עס איז פול מיט פייער...

מ י ש א. רעדסט ווי א קינד. וועלכער איגנאראנט, וועלכער גראבער יונג, וועלכער זשוליק, שרייבט איצט ניט אין די צייטונגען?

ר א ז ע נ ב ע ר ג. געוויס, זיי זיינען אלע פון דער קאטעגאָריע. אה! עס האָט געשריבען א לומפּ און א שארלאטאן!.. (מען קלינגט). שאַ! ווער איז דאס? (קוקט דורכ׳ן פענסטער). חצקאל? דאס איז געוויס עפּעס א דעמאנסטראציע, מסתמא, וועגען דער צייטונג. (געהט איהם בעגעגענען).

ל י ז א. קומט ער איצט אפיציעל, און איך דארף פאר איהם אפיציעל ערשיינען? אדער ער קומט ניט אפיציעל, און איך דארף ניט אפיציעל זיך אבטראָגען?

מ י ש א. וואס פאר צערעמאָניעס? ער איז א׳ן איינפאַכער גוטער קערל...

ר א ז ע נ ב ע ר ג. וואס פאר צערעמאניעס? מישא איז נערעכט... מישא פערשטעהט מעהר פון אונז. ער האָט מעהר געלערענט פון אונזביידע... דו הער, וואס מישא זאגט דיר, ער האָט געלערענט די העכערע מאטעמאטיק און געאָגראפיע. אָה, וועמען האָב איך די עהרע צו זעהן? (חצקאל קומט אויסגעפּוצט, נייגט זיך).

ל י ז א. איך האָף, ניט איך, די צייטונג האָט אייך געבראכט אזוי פריה אהער.

מ י ש א. א נידערטרעכטיגע, געמיינע שמירעריי...

ח צ ק א ל. וואס איז? איך לייען זעהר זעלטען. איך בין א מענש, וואס איך צייל מעהר. נאר דער, וואס האָט ניט וואס צו ציילען, דער לייענט. (נעמט די צייטונג און לעזט). וואָס איז עפּעס!

מ י ש א. (שטיל). ער איז גאר ניט אזוי אנטיפּאטיש, אויף מיין ווארט... און ווען דו וועסט איהם נעמען אין דיינע הענד, וועסטו מאכען פון איהם א מענש.

ל י ז א. אז עס װאלט געווען אזוי גרינג פון יעדען מאכען א מענש, וואלטען אלע מענשען געווען מענשען...

ח צ ק א ל. פע! ווי ערלויבט דאס די רעגירונג אזעלכע זאכען צו דרוקען! דאס וועט דעם אלטען משוגע מאכען; ער וועט קריכען אויף די ווענט. איהר ווייסט, עס איז א שלעכטע געשיכטע. איהם קען אנשפארען דער משוגעת, מען זאל אבלעגען, און איך האב ליעב: געפעלט דיר א געשעפט — אבגעמאכט אויפ'ן פלעק... מען דארף זעהן, דער אלטער זאל ניט וויסען ביז מארגען.. אויב איהר ווילט, ברענג איך זיי אלע באלד צוטאסקענען אהער... אליין לעזט ער ניט, און מיר אלע וועלען שווייגען ביז מארגען. און מארגען... מארגען מעג ער שפרינגען ביז דער סטעליע. מיין קאפ, הא?

מ י ש א. זעהסט, וואס פאר פראקטישע, לאגישע און געשעפטסמעסיגע איינפעלע...

ח צ ק א ל. איך פערשטעה, וואס איך רעד... איך בין ניט דער מענש, וואס וועט גלאט אזוי...

ר א ז ע נ ב ע ר ג. עס איז א'ן אויסגעצייכענטער סטראטעגישער פלאן. איהר געהט שוין און ברענגט זיי אלע אהער. מיר וועלען דא טרינקען טהיי.

ח צ ק א ל. יא, מען דארף פערטוצען דעם אלטען. יא, איך געה שוין... איך בין אבער געקומען, איך האב געוואלט וואס זאגען.

מ י ש א. איהר ווילט אפשר בלייבען מיט מיין שוועסטער אליין?

ר א ז ע נ ב ע ר ג. נו, וואס, יונגע לייט, א קאנסולטאציע. (ביידע ווילען געהן).

ל י ז א. ניין! ניין! מישא... ניין, פאפא, בלייבט... וואס פאר סעקרעטען האבען מיר דערוויילע מיט הערר חצקאל גארבארניקאוו, וואס מיר זאלען דארפען בלייבען אליין? (א פארט). אי, אז איך דערמאן מיך, אז איך וועל אפשר מוזען אמאל בלייבען מיט דעם מענשען אליין!

ח צ ק א ל. עס איז ניט קיין סוד, איהר פערשטעהט... דער טאטע זאגט, אהן נדן וויל ער ניט... און אז ער עקשנ'ט זיך איין, מעג מען איהם אפילו א קלין שלאגען אין קאפ. אבער וואו בין

איך מיט מיין קאָפּ? בין איך אייך געוקמען זאָגען, אז עס ווע
זיך אנהויבען האנדלען, וואס ארט אייך, זאָגט צו 5 טויזענד
רובעל נדן.

ראזענבערג. וואָס הייסט, וואס ארט מיך? ערשטענס,
דארף מען דאָך האָבען, און צווייטענס, איך זאל נאָך צו צאָהלען?

חצקאל. אין קאמערציע, ווייסען מיר, אז צוזאגען איז
ניט שווער... און טאָמער האמפּערט ער זיך איין, ער וויל מזומן,
איז ניט געפעהרליך. איך וועל זיך געבען נדן פון מיין קעשענע...
איך האָב... איך בין ניט קיין שלים־מזל'ניק.

ראזענבערג. דו הערסט? ער אליין האָט אויך געלד.
איך האָב געוואוסט, ער איז א מענש פון דער קאטעגאריע.

חצקאל. איך בין א שטילער שותף צום טאטענ'ס גע־
שעפט, האָב איך שטילערהייט גענומען פון טאטענ'ס געשעפט.
וואס דען, איך וועל זיך פערלאזען אויף נסים. איך בין ניט דער
דאָזיגער! אמאָליגע צייטען האָט מען זיך געשעמט. איך בין פון
היינטיגע מענשען. און איך זאג, אז מען נעמט א זאך, צום ביי־
שפּיעל, נאפּרימיער, א כלה, וואס געפעלט, מעג מען בעצאהלען...

ליזא. די זאך, וואס געפעלט, בין איך? ניט וואהר?

חצקאל. הע, הע! וואס דען? איך האָב זיך שוין בע־
ריהמט פאר אלע פּריקאשטשיקעס און רוסישע סוחרים, אז איך
נעהם ראזענבערג'ס טאָכטער. און בין דערפאר געקומען זאגען,
טאָמער ברעקעלט זיך דער טאטע — גיט איהר מיר נדן, ווארום
עס איז טאקי א בזיון, איך בין א מענש, וואס איך בין ווערט נדן.
איך לויף צום אלטען... אדיו, אדיו. (אב).

ראזענבערג. נו, ליזא, זעהסטו שוין וואס פאר א
דורכגעטריבענער יונג...

ליזא. יא! אבער איך מיין, עס וואלט געווען בעסער,
ער זאל זיין א'ן ארויסגעטריבענער יונג...

מישא. א פּראקטישער מענש איז א רעאליסט, דערפאר
קומט ביי איהם די וואהרהייט ארויס אביסעל צו גראָב... ער פער־
מאַסקירט זיך ניט, ווי די פאנטאזיאָרען און אידעאליסטען... פּאפּא,

טאָמער קומט היינט צו רעד וועגען דעם קאָנסאָלידירען פון אונזערע געשעפטען, וואָלטען מיר געדאַרפט האָבען א קלאָרען פלאַן... קום אקאַרשט אריין אין קאנטאָר אויף א מינוט.

ר א ז ע נ ב ע ר ג. יא, די קאנסאָלידאציע (לעגט צו א פינגער צום שטערן). די קאנסאלידאציע! עס איז א גרויסער סטראַטעגישער פלאַן. (ביידע אב).

ל י ז א. מען זאגט, אז מען קוקט זיך צו און מע געוואוינט זיך צו צו א טייוועל, ווערט זאגאר דער טייוועל סימפאטיש... מיר וועלען זיך פרובען צוקוקען און צוגעוואוינען... שטארק ברעקלען זיך, ווי עס זעהט אויס, טאָר איך ניט, קיין נדן האָב איך ניט... וואס איז א מיידעל אהן נדן? גאר נישט... נדן אהן א מיידעל, מיט דעם קענען זיי זיך שוין בעפרידיגען, אבער א מיידעל אהן נדן איז א קליינע מציאה. דעם טאטענ׳ס געשעפטען זיינען הפנים זעהר שלעכט. פון מיר האָט זיך שוין א געלערענטער דאָקטאָר אבגעזאגט. נו, די וויסענשאפט וויל ניט, מוז מען זיך ווענדען צו קאָמערציע... מישא׳ן געפעלט ער. מישא איז א קלוגער, פראקטישער מענש. אה! ווען ער זאָל קענען חתונה האָבען מיט מישא׳ן! איך וואלט אזוי געטאנצט אויף זייער חתונה. (טרויריג). וועניגסטענס. וועל איך העלפען מישא׳ן צו ווערען א דירעקטאר פון א גרויסער פאבריק.

מ י ל ק ה. אוי, די בארישניא איז דאָ. האָבען זיי ניט קיין פאראיבעל. מיר ווילט זיך וויסען, וואָס דא טוט זיך, און מיינע פים לויפען אליין אהער. מאמזעל, מען קען זאגען, די גאנצע וועלט וועט אייך מקנא זיין.

ל י ז א. די גאנצע וועלט? און ווי מיינסטו, מען דארף מיר טאקי מקנא זיין?

מ י ל ק ה. הלואי אהן אייער שאָדען אויף אלע יודישע מיידלעך געזאגט געווארען. א קלייניגקייט וויפיעל געלד! און וועמען וועט עס אנקומען, אז ניט חצקאל׳ען גנב? דער אנדערער איז דאך ביי זיי א לץ, א לא יוצלח, א מטורף. און חצקאל האלט אלץ אין זיין זשמעניע... אמת, זיי לעבען איצט, ווי די חזרים,

אבער אז איהר וועט קומען אין שטוב, וועט איהר איבערקעהרען די גאנצע שיסעל מיט דער קאשע. ביי'ם אלטען איז ניטא קיין בעסערער מאכל פון א קאלטען מערען־צימעס מיט פעטע פלייש. איהר פרעגט איהם בחרם, וואס וויים ער פון פריקאסע מיט סאָוס מאקאראָנעס? ניט געבילדעט, גאר ניט געבילדעט.

ל י ז א. ווייס ניט פון פריקאסע מיט סאָוס מאקאראָנעס? יא, הפנים דער אלטער איז ניט זעהר שטארק געבילדעט... נו, און חצקאל?

מ י ל ק ה. אה, ער איז פון די היינטיגע. א מזיק! וואס דען, א הייליגער? אָט אייער ברודער האָט מיך צום ערשטען מאָל בעגעגענט און האָט מיך שוין פערטשעפעט... וואס דען, א מאנס־ביל דארף זיין א מאנסביל... דער צווייטער, דער בן־ציון, איז דאך ניט קיין זכר און ניט קיין נקבה, גלאט א לעמעשקע... האָט קיין פאראיבעל ניט, איך דארף זעהן רייצלען. (אב אין אינוועניגסטע טיר).

ל י ז א. דער צווייטער איז א הייליגער, דאס איז וואהר. אבער וואס פאר א ווערט האָבען הייליגע אין אונזערע פראקטישע צייטען?.. מיר זיינען אלע, ווי „מ י י נ ע ר" זאגט, פון די ה יי נ ט י ג ע מענשען. אָי, וואס פאר א שווערער שטיין עס ליעגט ביי מיר אויפ'ן הארצען. (זעצט זיך צו דער פיאנא, שפיעלט עפעס טרויעריגעס. בן־ציון קומט אריין און בלייבט ביי'ם טיר ביז זי ענדיגט. זי בלייבט זיצען פערטראכט. בן־ציון הוסט שטיל, נאכדעם שטארקער, ביז זי דערהערט).

ב ן־צ י ו ן. ענטשולדיגט, איך בין אריינגעגאנגען, האָט איהר געשפיעלט, האָב איך ניט געוואוסט, וואס צו טון, צו אוועק־געהן, צו זאגען אייך... (ער זשעניערט זיך זעהר שטארק).

ל י ז א. אה, אונזער פּאָעט! פאר וואס זעהט מען אייך ניט די לעצטע צייט? (דריקט זיין האנד). זיצט.

ב ן־צ י ו ן. איך וואלט איצט אויך ניט געקומען, איך זאל ניט דארפען רעדען מיט אייך... יא, איך מוז מיט אייך רעדען,

אבער, איך וועל זאגען דעם אמת, איך האָב מורא, איהר זייט צו קלוג — דאָס איז שלעכט...

ל י ז א. דאס הייסט, ביי אייך קומט אוים, קלוג זיין איז א חסרון, עס איז שלעכט גאר?

ב ן־צ י ו ן. איך זאג צ ו קלוג. איך מיין, צ ו קלוג איז ניט גוט. איך וויל זאגען, עס איז ניט גוט, ווען דער קאָפּ איז דער גאנצער ב"ב, און דאס הארץ האָט ניט קיין דעה ביי א מענשען.

ל י ז א. איך מיין, עס איז נאך ערגער, ווען דאס הארץ איז דער גאנצער ב"ב און דער קאָפּ האָט ניט קיין דעה... פאר וואס זיצט איהר ניט? זיצט און דערצעהלט ,וואס ווילט איהר אונז זאָגען... (ער זעצט זיך, דרעהט מיט'ן פינגער). נאר ניט זאגען קיין מוסר... (פויזע).

ב ן־צ י ו ן. ווי איך פערשטעה, קען זיין איהר וועט ווערען מיין ברודער'ס כלה.

ל י ז א. אזוי ווייזט עס אוים, מיין ליעבער, גוטער פאעט און יונגער פריינד.

ב ן־צ י ו ן. איהר רעדט צו מיר אזוי ווי איך בין א קינד און איהר זייט א'ן אלטער מענש.

ל י ז א. א מאן אין 20 יאהר איז נאך א יונגלינג, א פרוי אין צוואנציג יאהר איז שוין א פאלשטענדיג ענטוויקעלטער מענש... מיר ענטוויקלען זיך גיכער און מיר פערוועלקען פריהער...

ב ן־צ י ו ן. קענט איהר גוט מיין ברודער?

ל י ז א. אז מענער און פרויען זאָלען זיך גוט קענען פאר דער חתונה, וואָלט קיין מאָל קיין חתונה ניט געווען. (לאכט גע־צוואונגען).

ב ן־צ י ו ן. אז מען לאכט ווען עס ווילט זיך ניט לאכען, איז גלייך ווי מען זאָגט א ליגען. איך פרעג אייך, קענט איהר דעם מענש, וועלכען איהר ווילט אבגעבען אייער לעבען?

ל י ז א. אזא מענש, ווי איהר, איז שווער צו קענען. איהר זייט א בוך מיט פערפלאָנטעטען אינהאלט. אויף יעדען בלעטעל קען קומען עפּיס אונערוואַרטעטעס. מען איז קיין מאָל ניט זיכער

מיט דעם, וואָס קומט ווייטער... אייער ברודער אָבער איז אַ קאָנ־טאָ־בוך: אויף יעדען בלעטעל איז געדרוקט איינס און דאסזעלבע: דעבעט, קרעדיט, אונטען דער באַלאַנס... מעו זאגט דער באַלאַנס איז גוט, איך האָב נאָך ניט אריינגעקוקט.

ב ן־צ י ו ן. ד. ה. איהר נעמט ניט חצקאל'ן, איהר נעמט דעם באַלאַנס? איך גלויב ניט...

ל י ז א. איך מיין, ער איז אַן איינפאַכער מענש מיט אַ רוהיגען, איינגעשטעלטען כאראקטער, מיט זיכערע מיטלען צו'ם לעבען... וואָס זאל מען טון? מיר זיינען ניט קיין מלאכים, מען מוז דענקען דערפון. נו'מיר פערקערט, צ. ב. נעמען איך: אייער כאראקטער איז נאָך ניט פאָרמירט, איהר זייט אַ'ן אידעאליסט אָהן בעשטימטע אידעאלען, אַ פרעדיגער אָהן אַ באַלעמער, אדער פשוט — אַ מלמד אהן אַ קנעלונג. איהר זייט אַ קלייניגקער יודישער האמלעטעל...

ב ן־צ י ו ן. (טרויריג). נאָך וואָס לאכט איהר פון מיר? מיר טוט וועה...

ל י ז א. איך וויל אייך ניט וועה טון, איך וויל נאָר זאָגען, אז יעדער מענש מוז עפּיס טון, יא, טון, און ניט נאָר רעדען...

ב ן־צ י ו ן. הייסט עס, איהר מיינט אויך, אז טהון הייסט נאָר קויפען פעל און מאכען לעדער?

ל י ז א. פאר וואָס? עס זיינען דאָ פערשיעדענע טעטיג־קייטען. צ. ב. היינט איז געדרוקט אין דער אָדעסער צייטונג אַ'ן ארטיקעל פון סאַראָקאַ, איהר האָט עס געלעזען? אזא שרייבען איז׳אַ נאָבעלע, ניצליכע טעטיגקייט... איהר ווייסט ניט, ווער האָט עס געשריבען?

ב ן־צ י ו ן. דאָס ליעגט מיר יעצט וועניג אין זינען. איך פיהל, איך רעד היינט אפשר צום לעצטען מאָהל מיט אייך. איך זאָל זיך ניט שעמען, וואָלט איך איצט אָנגעהויבען וויינען און שרייען. און איהר רעדט צו מיר נאָר מיט'ן קאָפּ... קאַלט און גלייכגילטיג... איך ווייס, אייער הארץ איז פערשלאָסען...

ל י ז א. וואו אַ פרוי רעדט מיט'ן הארצען, זאגט זי מיים־

טענטיילס נארישקייטען, פאר וועלכע זי בעצאהלט דערנאכדעם זעהר טייער...

בן־ציון. חכמה קומט פון קאפ. די וואהרהייט קומט פון הארצען. אוי, ווען מענשען זאלען וויסען און זאלען זאגען די וואהר־הייט!...

ליזא. אלזא, איהר ווילט די וואהרהייט? בן־ציון, מען קען א פרוי ניט נארען. איך פיהל, איך וויים, אז איך געפעל אייך, און, עס קען זיין, איהר האט מיך ליעב מיט דער ריינער, איידעלער ליעבע פון א פאעט און א אידעאליסט. און, די וואהרהייט געזאגט, איהר געפעלט מיר טויזענד מאל מעהר פון אייער ברודער...

בן־ציון. אה, ליזא! דאס, וואס איהר האט איצט גע־זאגט... איך וואלט עס אייך קיין מאל ניט געקענט זאגען... נאר נאך וואס דארף מען רעד, אז מען פיהלט? (קערט זיך אב און ווישט אב א טרער).

ליזא. איך האב שוין געליעבט א מאן צוויי יאהר, אבער אז מען האט ניט בעצאהלט קיין 10 טויזענד, האט ער מיר ניט געוואלט ערלויבען, איך זאל איהם נאך ליעב האבען...

בן־ציון. דאס איז א געמיינהייט! איך האב ניט גע־וואוסט, אז געלערענטע מענשען טוען געמיינהייטען צוליעב געלד...

ליזא. מען ווערט עלטער און מען ווערט קליגער אדער פערדארבענער, און מען הויבט אן רעכנען... יא, אמת, איך האב שוין גערעכענט, וואס וועל איך טון, צ. ב., אויב בן־ציון וועט אמאל קריגען אזוי פיעל בעשלאסענהייט, אז ער וועט ניט מורא האבען קומען און זאגען: ליזא, איך האב דיך ליעב, ווילסטו זיין מיין פרוי? ווייסט איהר, וואס איך וואלט געענטפערט? — ניין! ווארום דאס וואלט געווען א'ן אונזיניגער קרבן, ווארום מיין פא־טער, מיין ברודער, מיינע אלע פריינד וואלטען געווען געגען מיר. געגען מיר וואלטען אויך געווען אייערע אייגענע עלטערען. די גאנצע וועלט וואלט געווען געגען מיר, ווארום די גאנצע וועלט לאכט פון אייך און פעראכטעט אייך; ווארום מיין חתונה וואלט געווען א פראטעסט געגען יעדען און געגען אלעמען; ווארום איך

וואָלט געווען געצוואונגען פיעל אפפערען און ווייניג ערוואַרטען; ווארום איך וואלט געדאַרפט זעהר אָפט אייך שטיצען און פון אייך זעהר זעלטען שטיצע קריגען; ווארום איך וואָלט געדאַרפט שטענדיג אייך מעהר בעדויערן, ווי אכטען... און וועה איז צו דעם מאַן, וואָס דאַרף פון זיין פרוי בעדויערט ווערען! (בן-ציון פער־דעקט זיין געזיכט). צו ליעבען א מאַן איז ווייניג, מען דאַרף איהם קענען אכטען...

בן-ציון. הייסט עס, איהם וועט איהר קענען אכטען?

ליזא. ניין! אבער איהם קען מען זיך פערטרויען... (פויזע).

בן-ציון. (שטעהט אויף נידערגעשלאגען). אלזא, איך זעה, איך מעג שוין געהן. (וויל געהן).

ליזא. ניין, ניין! איך האָב נאָך ניט געענדיגט, איך האָב נאָך ניט אַלץ געזאָגט. יא, איך ווייס, געפיהלען קענען אַמאָל פערבלענדען דעם שכל, פערניכטען אַלע רעכנונגען און חשבונות... ווען איהר זאָלט אנצינדען אין מיר א פייער פון ליידענשאַפט; ווען איהר זאָלט מיר צוציהען צו זיך מיט די קייטען פון ליעבע; ווען איהר זאָלט מיר פערברענען מיט אייערע קושען, — נו, דאַן... כאַפּט עס דער רוח! מיר דאַכט זיך, איך האָב אייך ליעב, בן־ציון, אָבער מיט דער ליעבע פון אַ'ן עלטערען פריינד, מיט דער ליעבע פון א מוטער. עס איז וואהר, איך האָב פיעל מאָל ערוואַר־טעט פון אייך מיט שרעק און מיט פרייד... זאָגאַר אפשר יעצט, ווען איהר זאָלט מיר א שלעפּט טון צו זיך; ווען איהר זאָלט מיר אַזוי אומאַרמען, איך זאָל דערשטיקט ווערען; ווען איהר זאָלט מיר א וואָרף טון צו אייערע פיס און זאגען: איך בין דער מיט וועמען דו מוזט געהן לעבען און ליידען! אה!

בן-ציון. איך? ניין! ניין! איך האָב מורא... הפנים איך בין ניט אַזא מענש, ווי אַלע מענשען. איך דענק פון אנדערע מעהר ווי פון זיך, און די אנדערע האָבען מיך פיינט דער־פאַר. מיינע אויערען הערען יעדען פערבאָרגענעם, פערשטיקטען זיפץ, מיינע אויגען קוקען אריין טיעף ביז דער נשמה פון די אַלע

מענשען. מאנכעס מאָל זעה איך אזעלכע פערבאָרגענע זאכען אין יענעמ'ס זעעלע, אז איך שרעק זיך אליין איבער... ליזא, מיין הארץ הערט נים אויף וועה צו טון אויף איין אייגענבליק... מיך ארט פאר יעדען, און קיינעם ארט נים פאר מיך. יעדער דענקט נאָר פאר זיך. אלע רעכנען, איך רעכען נים... ווען איהר זאָלט?.. ווער ווייס? ווען איך זאָל האָבען א ביסעלע גליק, ווען איך זאָל נים זיין אזוי עלענד אויף דער גרויסער ווייטער וועלט... אה, ווען איך זאל האָבען א פריינד, וועלכער זאָל מיר געבען זיין האנד! איך בין אליין... איך בין איינער אליין... (פארדעקט זיין געזיכט און ווייכט שטיל).

ל י ז א. (גים א טיעפען זיפץ, געהט צו דער פיאנא. נעמט עט־ליכע אקאָרדען פון ליסט'ס ראפסאָדיע און בלייבט זיצען פערטראכט).

מען הערט ראזענבערג'ס שטימע: „יא, יא, קומט אריין“. ער עפענט די טיר, ישראל יעקב און חוה, קאמיש אויסגעפוצט, און ראזענ־בערג אריין.

ר א ז ע נ ב ע ר ג. וואס פאר צערעמאָניעס? מיר האלטען זיך נים גרויס. דאָס איז מיין טאכטער. שפיעלט פיאנא און „פאר־לע וואו פראנסע“. אָה, בן־ציון איז אויך דאָ? נו, ווי איז אייער אפאראטוס, נאָך אלץ נים אין ארדנונג? (צייגט אויפ'ן קאָפּ). צייט ווערען א שטיקעל מענש, צייט. זיצט.

י ש ר א ל י ע ק ב. דאס איז אייער טאָכטער? די גרעס־טע גאבע פון גאָט, אדער, ווי אנדערע מיינען, פון דער נאטור איז שכל... ווער רעדט נאָך, אז א יודענע האָט שכל, דאָס איז גאָר א זעלטענהייט.

ח ו ה. יא, דער גאנצער שכל איז ביי די מאנסבילען, דער־פאר פיהרען מיר זיי ביי די נעזער. (ליזא לאכט). א גוטען אבענד...

י ש ר א ל י ע ק ב. חוה, נו'מיר זיך נים קריגען ביי פרעמ־דע מענשען אין שטוב.

ח ו ה. אהא, דו האָסט מורא? נו, זאל זיין שלום.

י ש ר א ל י ע ק ב. מיט אייך, מיט דער ווייבערשער נא־

ציע אנהויבען זיך. ניט אומזיסט האָבען גרויסע מענשען געהייסען פון אייך וויכען. און וואָס מאכסטו, בן־ציון?

ב ן ־ צ י ו ן. וואס זאל איך מאכען? דערוויילע געה איך אהיים. (וויל געהן).

ר א ז ע נ ב ע ר ג. מיר וועלען אייך ניט לאזען. איהר דאַרפט ביי זיך ניט אראָבפאלען.

י ש ר א ל י ע ק ב. מען וואַרפט אראב און מען הייסט ניט אראבפאלען.

ר א ז ע נ ב ע ר ג. יא, דער מענש קען זיך פערבעסערען, אז ער וויל. (א פּאַרט). ער ווייס געווים פון דער קארעספאנדענציע און וועט געהן אהיים פּלאפּלען. (לויט) זיצט, אלע אייערע וועלען באלד קומען. (אלע מענער רעדען שטיל).

ב ן ־ צ י ו ן. איך ווייס, איהר דארפט מיך ניט און איהר ווילט מיך ניט דאָ, און איהר בעט דאָך איך זאל בלייבען. פארוואס איז דאָס אזוי?

ל י ז א. (צו חוה'ן). עס פרעהט מיך זעהר, וואס איהר זייט געקומען.

ח ו ה. און ווי געפעלט אייך דער פאסאָן פון מיין פּלאַטיע? פונקט ווי די פאריזער מאָדע. איהר וועט דאָך מסתמא ניט פאר־איבעל האָבען, וואס איך בין געקומען אָהן הענטשקעס... דאָס איז מיין מאן שולדיג, וויל ניט זיין קיין „ליסטאָקראַט".

ל י ז א. (לאכט). איהר מאכט חוזק פון די „ליסטאָקראַטען", הא?

י ש ר א ל י ע ק ב. איהר דארפט זיך היטען פאר איהר, זי איז א געפעהרליכער מענש.

ח ו ה. נאט אייך שלום עליכם. (גיט ליזא'ן די האנד). ניש־קשה, איהר דארפט אייך ניט היטען... איך האָב געמיינט, מיר וועלען דאָ טרעפען אן אָנגעבלאָזענע אינדיטשקע, און איהר זייט אזא מענש כמעט ווי אלע מענשען. (אלע לאכען. מען קלינגט).

ר א ז ע נ ב ע ר ג. (לויפט צום טיר). ווער איז דאס? אָה, געסט! טייערע, געווינשטע געסט. (חצקאל און פרומע קומען. זי

איז רייך און אלטמאָדיש געקליידעט). אליין גאָר? און וואו איז אונזער פריינד, רב׳ מלכיאל? (מישא קומט).

מ י ש א. אה, געסט! און וואו איז דער פאפא?

ח צ ק א ל. מיר האָבען זיך שוין געקליבען געהן אהער, איז מען איהם געקומען רופען צו׳ם איספראווניק. (שטיל). מיר האָבען ניט געוואָרט אויף איהם, ווארום אז ער וועט פון איספראווניק אפילו קומען א משוגע׳נער, וועט ער מוזען אהער געהן, אז מיר זייַנען דאָ... איהר פערשטעהט, ווי איך האָב דאס אבגעמאכט מיט מיין קאָפּ.

מ י ש א. (נעהמט דעם פאטער אָן א זייט). יעצט זעהסטו, אז די פאפיר, וואס דו האסט געשריבען צו׳ם איספראווניק וועט נען זיינע פערפּעסטעטע פעל, איז געווען אן איבעריגע זאך...

ר א ז ע נ ב ע ר ג. יא, מחותנים צו ניט מחותנים, — ווייס מען נאָך ניט, און בעוואָרענען זיך האָט מען געדארפט (רעדען שטיל).

פ ר ו מ ע. (צו ליזא׳ן). אז דער אלטער איז ניטא, מעג איך זאגען: אזא שידוך איז פאר אונז זעהר א גרויסער כבוד. און חצקאל גנב איז אויפ׳ן זיעבטען הימעל. דער רוח, שונאי ישראל, נעמט איהם ניט, ער פערשטעהט. בן־ציון, דו ביסט שוין דאָ? פאר וואס האָסטו זיך ניט אָנגעטאָן?

ח צ ק א ל . מאמזעל ראזענבערג, איך האָב די עהרע צו רעקאמאנדירען מיין מאמע, מאדאם פרומע גארבארניקאָוו.

ח ו ה. מען וואקסט אויס אין איין שטאָדט, מען קען זיך 20 יאָהר, און דאָך כל זמן מען רעקאמענדירט ניט, דארף מען זיך מאכען, אז מען קען זיך ניט. ישראל יעקב, על פי דין בין איך מיט דיר נאָך ניט בעקאנט. 40 יאהר נאָך אונזער חתונה, און מיר זייַנען נאָך ניט זארעקאָמענדירט. אן עולה!

ל י ז א. אוי, איך האָב אזא קלוגע באבוסיע נאָך ניט געזעהן... אויף מיין וואָרט, איך האָב מורא, איך וועל זיך פערליעבען אין אייך. (אומארמט זי און קושט).

י ש ר א ל י ע ק ב. חוה, האָסט ניט וואס צו לאכען. דאָס

רעקאָמענדירען איז דוקא זעהר אַ קלוגער מנהג. א יוד, למשל, ווערט באלד א גאנצער ר' שמעלקע מיט דיר. עסטו קאשע — שפייט ער דיר אין דיין קאשע, האָסטו אַ טאבאק־פושקע — שמעקט ער ביי דיר, טראָגסטו ברילען — מעסט ער אָן דיינע ברילען, זינגסטו — ווערט ער ביי דיר א משורר. רעקאָמענדירען איז דערויף: איך מעג דיך טאקי קענען, נאָר טאָמער וויל איך ניט זיין בעקאנט מיט דיר, קריך ניט אין זיי מיט מיר ניט קיין מחותן...

ח ו ה. איז דאָך טאקי א קשיא, פאר וואס ביסטו מיט מיר אזא מחותן? (געלעכטער).

ב ן־צ י ו ן. פעטער, האָסט א טעות. דאָס רעקאָמענדירען איז א נארישע קאָמעדיע מיט א ליגען. אז מען רעקאָמענדירט א גנב, א בעטריגער, א מענש, וועלכען מען האסט און פעראכט, האָט מען דעם מוט צו זאָגען: ביי אזא מענש, ווי דו, נעהם איך ניט די האנד, און וויל מיט דיר ניט זיין בעקאנט? ניין! מען קוועטשט איהם די האנד אזוי פריינדליך, מען מאכט א זיס פנים און מען זאגט: עס פרייט מיך זעהר! עס פרייט מיך זעהר! א פאלשע פערשטעלטע וועלט, מיט פאלשע אונזיניגע מנהגים.

מ י ש א. ער פילאזאפירט שוין ווידער? מערקווירדיג, מענשען אָהן א סיסטעמאטישע אקאדעמישע בילדונג האָבען אמ־מיינסטען א נייגונג צו שפיעלען די ראָלע פון טיעפזיניגע פילאָ־זאָפען!..

ר א ז ע נ ב ע ר ג. (שטעלט פאָר מישא'ן). דאס איז מיין איינ־זשענער טעכנאָלאָג. א געבילדעטער מענש, הא? עס קאָסט גע־נוג געלד אזא בילדונג.

ב ן־צ י ו ן. געווים מעהר, ווי מיין בילדונג און די בילדונג פון מיין ברודער.

ח צ ק א ל. איך בין געבילדעט, וויפיעל איך דארף. און דיך האָט מען דען וועניג געלערענט?

ב ן־צ י ו ן. וויפיעל מיין בילדונג קאָסט — ווייס איך, און וואָס דיין בילדונג איז ווערט, וועלען אנדערע אָבשאצען...

ח צ ק א ל. מאמע, דו האָסט נאָך ניט געהערט, ווי מאמזעל ראָזענבערג שפּיעלט פּארטאָפּיאן?

ב ן־צ י ו ן. א ליעבהאָבער פון מוזיק!..

ר א ז ע נ ב ע ר ג. ליזא וועט אונז וואס שפּיעלען. איך דארף אייך ערקלערען, עס איז דאָ קלאסישע און ראמאנטישע מו־זיקע. איהר קענט דעם קאָמפּאָזיטאָר הערר בעטכאָווען?

ח צ ק א ל. ווי זאגט איהר, מוסיו בעטכאָווען? איך האָב איהם קיין מאָל ניט געזעהן.

ב ן־צ י ו ן. האָט קיינמאָל ניט געקויפט קיין פעל ביי בעטכאווען'ען?

ל י ז א. (געהט צו דער פּיאנא. שטיל). די אייפּערזוכט רעדט פון איהם. דאָס מאכט איהם אינטערעסאנט...

מ י ש א. עס איז אן אומגליק מיט די האלב־געבילדעטע מענשען. כאפּען זיך אָן מיט אזעלכע נעמען, ווי בעטכאָווען, ספּענסער, באָקל, און פּלאקערען א וועלט...

ר א ז ע נ ב ע ר ג. דער עיקר איז סיסטעמאטישע, אקא־דעמישע... ציוויליזאציאָן...

י ש ר א ל י ע ק ב. (שטיל). בן־ציון, פאָלג מיך און געה אהיים בעסער. איך פערשטעה, ווי דיר איז, נעבאך, אויפ'ן הארצען, אָבער וואס איז די פּעולה? דו מאכסט זיך נאָר אליין צו'ם נאר. יסורים, וועלכע מען טראָגט איבער אין דער שטיל, מאכען דעם מענשען גרויס. יסורים אבער, וועלכע מען טראָגט ארויס אויפ'ן גאס, מאכען דעם מענשען קליין און ביליג... אז מען פאלט אראָב פון פערד, און דער פערד אנטלויפט, דארף מען ניט בלייבען ליגען אויפ'ן ערד, מען וועט לאכען. ווי עס זאָל דיר ניט וועה טהאָן, כאפּ זיך אויף און אנטלויף.

ב ן־צ י ו ן. ניין, פעטער, איך קען ניט. מיר ווילט זיך עפּעס צורייסען ארער צוברעכען, אדער מען זאָל מיך שלאָגען...

ח ו ה. (צו ליזא'ן ביי דער פּיאנא). ביזט א קלעזמערקע אויך? זעה נאָר, אונזער מחותנ'סטע מולקה. (מילקה לויפט אריין). שקאָ־ציל קומט.

מ י ל ק ה. בעל הבית'טע, חצקאל! דער אלטער איז גע־קומען אהיים מיט'ן ריכטיגען שגעון. ער האט איבערגעקעהרט א ביינקעל, אראבגעשלעפט דעם טישטוך מיט די לאקשען פון טיש, און איז אין גאנצען שווארץ, ווי זאגט מען, ווי די נאכט, ווען די יודען האבען געטאפט אין מצרים...

ח ו ה. דו הערסט, וואס פאר א למדן זי איז? זי ווייסט, וואס די יודען האבען געטון אין מצרים.

פ ר ו מ ע. באלבע ניט, מילקה, און געה אהיים!.. וועסט מיר דערצעהלען שפעטער.

מ י ל ק ה. שפעטער?! דער בה"ב האט געזאגט, איהר זאלט באלד אלע געהן אהיים, ווארום, אז ער וועט קומען, וועט ער שוין אבשפיעלען אייך א חתונה אהן קלעזמער. (אלע ערשטוינט).

ח צ ק א ל. מילקה, געה זאג דעם טאטען, אז עס איז ניט שעהן... אז מיר זיינען היינטיגע מענשען און... (מלכיאל עפענט די טיר).

מ ל כ י א ל. מחותנים, אהיים! די מינוט אלע אהיים!

ר א ז ע נ ב ע ר ג. רב' מלכיאל, אבער אין גאטעס ווילען...

מ ל כ י א ל. (קרימט איהם איבער). גאטעס ווילען! גאטעס ברילען! איהר ווילט ארייננארען דעם בער אין זאק אריין? א מכה! חצקאל, אהיים! זעהסט די גאזעטע? (נעהמט א גאזעטע פון זיין קעשענע). דער איספראווניק האט מיר ערשט געטיקעט די גאזעטע אין מארדע און האט געשריען: פרעס, מלכיאל! נא!

מ י ש א. דאס איז ווירקליך צו בעדויערען, אבער וואס זיינען מיר שולדיג?

מ ל כ י א ל. הערסט א חוצפה? ווער דען קען דא אין סא־ראקע שרייבען, אז ניט דער אינזשענער טעכנאלאג? האסטו מיר ניט געזאגט דיזעלבע זאך פאר צוויי וואכען שבת צו נאכט ווענען דעם טייך סאניטאריע — שווינאטאריע?.. אהיים!

י ש ר א ל י ע ק ב. שא! ביזט טאקי מלכיאל'עק תקיפ, אבער מעגסט דאך זיין א מאל א מענש... און...

ר א ז ע נ ב ע ר ג. ווי פאלט איך איין, מיר וועלען שריי־
בען, איצט, ווען מיר געהען מיט אייך מאכען...

מ ל כ י א ל. איהר וועט מאכען מיט דער נשמה, איך מאך
מיט אייך גארניט!.. איהר האָט געוואָלט מיך ארייגכאפּען אין
די הענד און אב׳הרג׳נען מיין געשעפט? א פייג אונטער דער
נאָז! מילא, איהר האָט געשריבען דעם איספּראַווניק, אז איך
קויף פערפעסטעטע פעל, כאפּט אייך דער רוח, איז נאך א כאבאר...
אבער אין די גאזעטען פאר דער גאנצער וועלט מחרף ומגדף זיין
דעם נאמען יוד!..

ר א ז ע נ ב ע ר ג. איך בין טאקי אן אויפגעקלערטער, אבער
יוד איז יוד. מיין נאציע איז מיר טייער! איך זאָל געפינען דעם
לומפּ, וואס האָט געשריבען, וואָלט איך איהם אליין געשלעפּט, ווי
א הונד צו׳ם איספּראַווניק.

ח צ ק א ל. מאמע, אויב איצט ניט, איז קיין מאָל ניט... די
גאנצע וועלט ווייסט... אלע פּריקאשטשיקעס וועלען לאכען פון מיר.
(בן־ציון קוקט אויף איהם).

פ ר ו מ ע. מלכיאל־לעבען, אפשר וואָלסטו אויסגעהערט,
וואס מענשען זאגען.

מ ל כ י א ל. די מענשען אלע מעגען דאָ פערשטומט ווע־
רען! וויפיעל מאָל דארף איך זאגען, מען זאָל געהן אהיים?
(אלע געהען). אינזשענער — שמינזינער ,דער גרעסטער אנטיסע־
מיט, דער גרעסטער רשע וואָלט דאָס ניט געטון. האר אוים! האר
אוים!

ב ן־צ י ו ן. טאטע, ניט ער האָט געשריעבען אין די גאזע־
טען, און צוליעב דעם אליין דארפסטו ניט צושטערען קיין שדוך.
איך וויים, ווער עס האָט דעם ארטיקעל געשריבען.

א ל ע. ווער?

ב ן־צ י ו ן. דעם ארטיקעל האָב איך געשריבען. אָט האָ־
סטו אפילו דעם בריעף פון רעדאקציע. (מישא נעמט דעם בריעף
און לעזט).

מ י ש א. נו, געווים ער... קען קיין צוויי ווערטער ריכטיג ניט אויסלעגען — א שרייבער!

ח צ ק א ל. (לעזט דעם בריעף). טאקי ער! אוי, פער־שרפ'עט זאל ער ווערען, דער מטורף! א מענש, הא?

ר א ז ע נ ב ע ר ג. אזא דיפּלאמאציע! פוי! שאנדע! שאנדע! (זעהר בייז אויף בן־ציון'ען).

פ ר ו מ ע. מענשען, קינדער, וואס איז דאָס, וואס בעדייטעט עס? איך ווייס גארנישט.

ח ו ה. שווייג שוין בעסער. אוי, וואס וועהניגער מען ווייסט, איז געזינטער.

מ ל כ י א ל. (בעטראכט דעם בריעף). ער האָט גאר געשריבען? ער? איך וועל דאס ניט אויסהאלטען. געוואלד! ווי האלט מען דאָס אוים? ווי האלט מען אוים!

מ י ל ק ה. (שטיל). אָט האָסטו זיך די שטילינקע! אויף אן איינענעם טאטען דערלאנגט א פּאפּיער! (קוקט בייז אויף בן־ציון'ען).

מ ל כ י א ל. דו, מטורף, ביסט גאר א שרייבער אויך, הא?

פ ר ו מ ע. ווייס איך, מלכיאל, וואס גלויבסטו איהם? א בעריהמער. ער ווייס דען, וואס ער רעדט?..

מ ל כ י א ל. הם!.. איצט קען איך גלויבען, אז צום איס־פּראווניק האָט אויך ער געשריבען. געדענקסט, חצקאל, זיינע רייד וועגען דער בהמה'לע?

ר א ז ע נ ב ע ר ג. א מענש, וואס שרייבט איינס, שרייבט אויך דאס צווייטעס... נאטירליך.

ב ן־צ י ו ן. דעם ארטיקעל האָב איך געשריבען, — זאג איך. דער, וואס האָט געשריבען צו'ם איספּראווניק, קען ניט זאגען קיין אמת... שווייגט ער...

מ ל כ י א ל. (מאכט זיך רוהיג. קוקט זיך אום). פוי, וואס דאָ טוט זיך! מחותן, אז אין שטוב שטעהט א סך, ליעגט אין קעשענע וועהניג... און דאס איז די מאמזעלכען? סחורה ווי גאָלד... חצקאל לאפּאק האָט שוין שטענדיג אזא טרפה'נעם גליק, ער האנ־

דעלט מציאות... נו, דו מטורף, געה אהיים! מיט דיר וועל איך זיך אברעכנען אין דער היים. דער׳הרג׳נען דארף מען דיך! דער־פאר דער׳הרג׳נען איז נאך ווענינ! (ווערט פלוצלונג בייז). לא יוצלח, פרא אדם, נאך וואס האסטו דאס געשריבען?

בן־ציון. איך האב געוואלט, די וועלט זאל וויסען דעם אמת.

מלכיאל. וואס איז, מען צאהלט דיר עפעס דערפאר?

בן־ציון. ניין, מען צאהלט מיר גארניט.

מלכיאל. גלאט אזוי אומזיסט? אהן א גראשען אומ־גליקליך מאכען דעם טאטען, פערטשעפען נאטשאלסטווא, בע־שמוצען דעם נאמען יוד, מחרף ומגדף זיין דעם גאנצען כלל ישראל... גלאט אזוי, הא?!

ישראל יעקב. וואס טשעפעסטו צו דעם כלל ישראל? איך בין אזא יוד, ווי דו מיט איהם (ציינט אויף ראזענבערג׳ן) און איך זאג, ווער עס האט ליעב דעם כלל ישראל, דארף זיך ניט שע־מען און דארף זאגען צו זיינע ברידער, וועלכע זיינען ניט עהרליך, זיי זאלען זיין פיינע מענשען... מען זאגט: מלכיאל איז א גנב, שרייט מלכיאל: געוואלד, כלל ישראל! מען זאגט: מלכיאל איז א בלוט־זייגער! שרייט מלכיאל: כלל ישראל! גראבער יונג! וואו קומסטו צו כלל ישראל?

חוה. שא! שא! האלט איין דעם לאשעק! כלל ישראל איז טאקי כלל ישראל, אבער קריגען זיך דארף מען דאך ניט.

ישראל יעקב. ער האט עס מיר געלעזען בעפאר ער האט עס געשיקט אין דער צייטונג, און איך האב איהם געהייסען... ער איז א קינד, און אויב עס איז א חטא, איז דאס מיין חטא! אויב עס איז א טעות, איז דאס מיין טעות!

מלכיאל. איך וויים, דו האסט איהם געלערענט זיין א בילאזאף, נו, נעם איהם, וועט ער דיך איצט לערנען, ווי צו זיין א מטורף! לא יוצלח, מיין שוועל זאלסטו ניט אריבערטרעטען! מעגסט אין גאס פגר׳ן פון הונגער! מעגסט אויף מיינע אויגען פיינעהמען א מיתה משונה! מעגסט... זאלסט... זאלסט...

פ ר ו מ ע. מלכיאל, פערשעלט איהם ניט, ער איז אזוי אויך אן אונגליקליכער

מ ל כ י א ל. איך וויל איהם ניט זעהן. איך וויל ניט הערען פון איהם, איך וויל פון איהם ניט וויסען! ארויס!..

ב ן־צ י ו ן. (שטיל און טרויריג). דער פעטער זאגט, עס קען זיין עס איז א טעות, וואס איך האב געשריבען... אויב דאס איז א טעות, האב איך מורא, איז אלץ א טעות. אונזער לעבען א טעות, די גאנצע וועלט א טעות, זאגאר דער אמת אליין א טעות... פעטער, איך וויל דיך עפעס בעטען. אויב דו וועסט מיך נעמען, וועל איך געהן צו דיר. איך האב ניט געקענט לערנען עפעס אנדערס, וועל איך איצט לערנען א מלאכה. מלאכה איז ניט שווינדעל, ניט האנדעל, ניט בעטרינגעריי... איך האב גאר ניט איצט וואס אנצוא־ווערען... איך געה...

ח ו ה. קום, בן־ציון, אזא יאהר זאל איך האבען, וואס פאר א גאלדשמיעד פון דיר וועט אויסוואקסען. וועסט אפשר ניט האבען אזוי פיעל קללות מיט שטעקענס, ווי אין אן אייגענע היים.

ל י ז א. (שטיל). אבער צרות — פונקט ווי ביי א לייבליכען טאטען. אוי, עס קען זיין, איך אליין פערשטעה ניט, וואס איך פערליער אצינד. פארוואס האט מיר אזוי אנגעהויבען וועהטאן דאס הארץ?

ב ן־צ י ו ן. איך געה... איך האב געמיינט, אז א טאטע...

מ ל כ י א ל. איך געפעל דיר ניט? וועסטו מיך בעשרייבען אין דיינע חזר׳שע גאזעטען! אנטיסעמיט! המן הרשע! צורר היהודים! מטורף!

ב ן־צ י ו ן. יא, טאטע, עס איז צייט, איך זאל זאגען דעם אמת אפען — דו געפעלסט מיר ניט! איהר אלע דא געפעלט מיר ניט! זעהר שטארק! דו האסט געוואלט, איך זאל ניט וואגען אויפהויבען מיין געדאנק העכער פון דער פאדמיאטקע, וואס מען מאכט פון דיינע פאדעשוועס. איך וויל זיין א מענש! ווע־מען האט איהר דא ליעב? דאס געלד, צו דעם אמת? וועמען דיענט איהר דא, גאט אדער דעם עגל הזהב? וואס אין ביי אייך

א סחורה, גערעכטיגקייט אדער געשעפט? איך וואָלט געוואלט וויסען, ווער איז דאָ ביי איך א מענש, דער וואס פיהלט און דענקט, צו דער וואס שווינדעלט און לעבט ווי א דבר אחר? וואס איז ביי איך דאָ טהייערער, מענשליכע געפיהלען, צו חשבונות, רעכנונגען און קאָנטע ביכער? יא, איהר קענט איבערלייענען, וואס איז געשריעבען אויף אן אססיגנאציע, אויף א וועקסעל, איהר קענט אבער ניט איבערלייענען, וואס עס איז געשריבען אין הארד צען און אין דער זעעלע פון א מענשען! יא, איהר קענט לייענען אין די נאָטען און אויסקלאפּען מיט די פינגער א מעלאָדיע, איהר קענט אָבער ניט פערשטעהן די מעלאדיע, וואָס דעם מענשען'ס הארץ זינגט. דער טאטע איז גערעכט. ער וויל ניט הערען, ניט זעהן, ניט וויסען פון מיר... גערעכט! מיר האָבען גענוג געזעהן איינע פון די אנדערע, גענוג איינע פון די אנדערע געהערט און געוואוסט... עס איז צייט מיר זאלען שוין איינע די אנדערע ניט זעהן, איינע פון די אנדערע ניט הערען און ניט וויסען! (געהט. נאָך איהם ישראל יעקב מיט חוה'ן).

פ אָ ר ה א נ ג.

דריטער אקט.

(צוויי מיט א האַלב יאהר שפּעטער).

נאכט. א קליינער קעראָסינאָווער לאָמפּ ברענט אין ישראל-יעקב'ס ארבייטס-צימער. זעהר ארעם, אבער ריין און געמיטליך. אויף די ווענט פּיעלע אלטע זייגערס; צוויי טישלער מיט געציוג. עטליכע טיגלען. ביידע טישלער שטעהען ביי צוויי פענסטער. ביי איין טישעל ארבייט ישראל יעקב מיט א פערגרעסערונגס-רעהר אויף זיין אויג. דאס צוויי־טע טישעל איז צוגעדעקט מיט א פאַרטוך. לעבען צווייטען טישעל אויף דר'ערד ליעגען פּיעל ביכער. ביי'ם אויוועו אויף א קליינעם ביינקעלע זיצט חוה און ארבייט א זאָק.

ישראל יעקב. חוה! הא! חוה! (ארבייט). חוה, דו הערסט ניט, אז איך שריי צו דיר?

חוה. יא, אז דו שרייסט צו מיר, הער איך.

ישראל יעקב. פאַרוואָס-זשע הערסטו ניט, אז איך שריי?

חוה. מסתמא שרייסטו ניט, אז איך זאל הערען.

ישראל יעקב. אלטע,מאך זיך ניט נאריש. איך האָב דיך געוואלט פרעגען אן ערנסטע זאך.

חוה. אז דו וואָלסט געוואָלט פרעגען, וואָלסטו דאָך גע־פרעגט. מסתמא ווילסטו ניט.

ישראל יעקב. אהן קאַטאָוועס, חוה, איך האָב דיך געוואלט פרעגען וועגען בן-ציון'ס מאשינע. ווי מיינסטו, עס איז ניט א משוגעת, חלילה?

חוה. וואס פרעגסטו מיך? דו דארפסט דאָך זיין א גרע־סערער מבין אויף משוגעת'ן.

י ש ר א ל י ע ק ב. איך פרעג דיך, ווייל דו מיט דיין קלארען גנב׳ישען קאָפּ קענסט יעדע זאך צוגלידערען אויף פּיצ־לאך. איך אבער בין צופיעל פערגלויבט אין איהם און איך טרוי זיך אליין ניט. א גרויסע זאך, הא?

ח ו ה. אז איך בין ניט קיין גרויסער מאשיניסט, דאָס ווייס־טו דאך. נאָר איך מיין, אז די מאשינע וועט אפילו ניט געהן איי־ביג, איז דאס אויך זעהר א גרויסע התפעלות. געוואלד, וואָס א קאָפּ פון א מענשען קען אויסטראכטען! איך האָב געהערט, מען פאָהרט איבער׳ן שטאדט אָהן פערד און מען ארבייט זאָקען אהן הענד... מען וועט שוין באלד אויסטראכטען א מאשינע, וואס וועט קענען דאווענען אהן א יודען.

י ש ר א ל י ע ק ב. נאר עס איז שוין דאָ אזא מאשינע אין אמעריקא, אז דו זיצט דאָ און ווילסט, כדומה למשל, עסען, גיסטו נאָר א קוועטש א קנעפּעל פון עלעקטריע, זיצט שוין דארט א סאָלדאט און עסט פאר דיר. (זיי לאכען ביידע).

ח ו ה. עס איז ניט נאר אין אמעריקא, אומעדום איז דאָ סאלדאטען, וואס עסען פאר אנדערע. און מען דארף גאר אפילו דעם קנעפּעל פון עלעקטריע ניט קוועטשען...

י ש ר א ל י ע ק ב. יודענע, האָסט אן אלטען ממזר׳ישען קאָפּ אויף זיך. און בן־ציון איז א גאון... דו האָסט בעמערקט, די לעצטע צייט גיבען אונז די יודען אלץ ווייניגער און ווייניגער אר־בייט... עס איז איבער בן־ציון׳ען... זיי זיינען איהם אלע שונאים, און פרעג זיי בחרם פאר וואס? אלטע, זאָלסט ניט זאגען בן־ציון׳ען, אז איבער איהם פארלירען מיר ארבייט.

ח ו ה. ער האָט עס שוין אליין בעמערקט... יע! ניטא קיין יודען, שיקט גאָט צו עטליכע גוים... הלואי זאָל גאָט העלפען יעדען יודען, ער זאל ניט דארפען אנקומען צו קיין יודען...

י ש ר א ל י ע ק ב. חוה, ביסט א וואוילע יודענע. אוי, זיי־זשע מוחל, געב מיך א קראַץ אין פּלייצע לעבען דער לאָפּעט־קע, נידריגער אביסעל, נידריגער... אָט! אָט! אָט!

ח ו ה. (קראצט איהם). אלטער גנב עס בייסט דיך דען? גאר

ניט, בן־ציון איז ניטא, ווילסטו מיט מיר א שטיף טון. ישראל יעקב, דו ווייסט, איך האב יסורים, וואס בן־ציון זאמט זיך. (א גע־רויש). איך הער א פרעמדער געהט. (חצקאל קומט; שעהן געקליי־דעט). זעה נאר א גאסט, ווי איך בין א יודענע, מען דארף איינ־ווארפען דעם אויווען.

ישראל יעקב. חצקאל גאר! דאס האט מען גע־דארפט אויסטרובען בחצוצרות וקול שופר.

חצקאל. גוטען אבענד! איא, אן אונערווארטעטער גאסט? (טוט אוים דעם פאלטא).

ישראל יעקב. איך געדענק גאר ניט, ווען דו ביסט געוועז דא... געדענקסט, חוה, אז ער איז געוועז א יונגעל, פלעגט ער אמאל אריינקומען? מען פלעגט איהם נאך דארפען דער־מאהנען וועגען דער נאז.

חוה. און מען האט געדארפט גוט אכטונג געבען, ער זאל ניט גנב'נען די רעדלעך פון די צונומענע זייגערס... ער האט גע־האט א גרינגע האנד.

ישראל יעקב. ער האט געהאט פון קינדווייז אן א האנד פון א סוחר.

חצקאל. נו, ווען האב איך צייט געהאט געהן צו גאסט? מיט מיין ארבייט, מיט מיינע געשעפטען, וואס איך האב אויף מיין קאפ? ווער רעדט, נאך דער חתונה, בין איך אין גאנצען אריין אין דער קאמערציע...

ישראל יעקב. ווי די צייט פליהט! עס איז שוין, מסתמא, צוויי יאהר, ווי דו ביסט א בעל הבית'על.

חוה. יא, מחשבות'ן, וואס מאכט דיין ליזא? וואס מאכט דאס קינד?

חצקאל. וואס פעהלט איהר? געזונד, ווי א פערד, קיין עין הרע. זי האט צוגענומען צוועלף פונט. און דאס קינד ליעגט מיר זעהר אין זינען. איך האב צייט... און ווי אזוי קען מען געהן צו אייך? איהר זייט דאך פון זיין צד... ברוגז! פעטער, איך

האָב איך געבראַכט צו פערריכטען מיין גאָלדענעם זייגער (גיט זיין זייגער. אַ פּאַרט, ווינקט). איך מיט מיין קאָפּ!..

חוה. זעהסט, איך האָב דיר געזאָגט, גאָט וועט צושיקען אַ גוי...

ישראל יעקב. וואָס גלויבסטו איהם? (קוקט אויפ׳ן זייגער). מסתמא, איז עפּעס אַ קאָמערציע... דעם זייגער וואָלט ער געקענט שיקען ער האָט געגוג משרתים וויוצר משרתים

חצקאל. נו, און וואו איז ער, אייער אסיסטענט זייגער־מאַכער? ער האָט שוין ווידער אנגעפּאַטשקעט אין די גאַזעטען... מיר ליעגט ניט אין זינען צו לייענען זיין שמירעריי... מען זאָגט, ער בעשרייבט די תלמוד תורה. די גאַנצע שטאָדט קאָכט מיט איהם. וואו איז ער?

ישראל יעקב. בן־ציון איז געגאַנגען קויפען קוועק־זילבער פאַר זיין מאַשינע. דו זאָלסט זעהן, וואָס ער האָט ערפונ־דען! ביי איהם אין קאָפּ ליעגט מאַרך, ניט דעם טאַטענ׳ס פּאַ־רעשווע.

חוה. איך האָב יסורים, וואָס ער זאַמט זיך אַזוי... ווען ער געהט אַרויס, מוז זיך מיט איהם וואָס טרעפען. אדער מען טשע־פּעט זיך צו׳ן איהם, אדער ער מישט זיך אַריין אין אַ פרעמדע געשיכטע. פאַראַכטאָגען זונטאָג האָט ער דערזעהן, ווי אַ שכור׳ער גוי האָט אנגעהויבען שלאָגען זיין ווייב. נו, בן־ציון האָט זיך, מסתמא, אנגענומען פאַר דער גוי׳ע, האָבען זיי זיך ביידע אנגענו־מען פאַר איהם. וואָס הייסט, שרייט די גוי׳ע, אַ פרעמדער זאָל זיך אַריינמישען, ווען אַן אייגענער מאַן שלאָגט? און זיי האָבען איהם ביידע געבראַכען די ביינער.

חצקאל. נו, יאַ, דערזעלבער מטורף ווי געוועזן. וואָס איז דאָס פאַר אַ מאַשינע? טאַקי עפּיס ווערט?

ישראל יעקב. ווי איך פערשטעה מיט מיין שכל, וועט דיעזע ערפינדונג מאַכען אַ רעש אין דער וועלט... און עס איז אַ סברה, אַז דאַ ליעגען מיליאַנען־מיליאָסען...

חצקאל. (פערזאָרגט). אַזוי? פעטער, הפנים, ווי איך

זעה, ווייסט איהר ניט, אז אונזער אלטער איז שטארק קראנק. עס קען זיין, ער וועט זיך אבטראגנען.

ישראל יעקב }
חוה } מלביאל איז קראנק? וואס איז איהם?

חצקאל. ער זאגט ניט, וואס איהם איז, און וויל ניט קיין דאקטאר בשום אופן — זיינע משוגעת'ן!.. איך פערשטעה יעדע זאך. מיך דארף מען ניט לערנען. מיין אויג קוקט און איך וויים, דעם אלטענ'ס קרענק איז ניט קיין שפיעלכעל. ער דארף האבען א ראק אין מאגען, ווארום וואס ער עסט גיט ער אב צוריק. קען ניט עסען... נו, וואס איז פאר א לעבען אהן עסען? הערט, איך וועל אייך זאגען דעם אמת, איך בין געקומען אביסעל וועגען געשעפט,

ישראל יעקב. קוועטש זיך אוים מיט'ן אמת: ווילסט איך זאל דיר לייען תרפ"ק אלפים קערבלעך? הא?

חוה. אפשר וויל ער דיר פערקויפען א פאר נייע כאליע־וועס?

חצקאל. איך מיין ניט קיין קאטאוועסלעך. איך וויל רע־דען מיט בן־ציון'ען. שטעלט אייך פאר, דער טאטע, זאל לעבען, שטארבט אוועק און לאזט איהם איבער בירושה א פייג... אלס קאמערטשעסקי מענש... איהר פערשטעהט?

ישראל יעקב. דערווייל הויב איך ניט אן צו פער־שטעהן.

חוה. וואס פערשטעהסטו ניט? א פייג פערשטעהסטו? א קאמערטשעסקי מענש פערשטעהסטו? וואס נאך איז דא צו פערשטעהן?

חצקאל. איך מיין פשוט וועגען דער ירושה. ער איז א פילאזאף, קען ער גאר ניט פערשטעהן. איהר אבער זייט דאך א שטיקעל מענש, איהר קענט מיר העלפען.

ישראל יעקב. אויב איך בין יע א שטיקעל מענש, ראט איך דיר: אויב דו האסט א קאמערציע צו בן־ציון'ען, רעד מיט איהם און פון איהם וועסטו קריגען די ריכטיגע תשובה.

חצקאל. מומע חוה, אפשר וואלט איהר מיר געהאלפען?

ח ו ה. מיין קינד, איך בין נאך צו יונג. ערשט 62 יאהר געווארען. האר אויס, איך וועל אונטערוואקסען, וועל איך אנהויבען צו שטודירען, ווי אזוי צו זיין א מעקלערקע...

ח צ ק א ל. איך פערשטעה ניט, וואס איהר זייט פאר מענשען. (א גערויש). זעהר זעלטען גיט זיך איין א מענש מיט א גוטען קאפּ.

ח ו ה. שא, אט געהט בן־ציון, וועט ער דיר געבען צו פערשטעהן. בן־ציון, קום נאר אהער גיכער. זעה, וואס פאר א גאסט מיר האבען. (בן־ציון קומט. זיין געזיכט איז בלאס, ער טראגט א קליין בערדעלע. זיין אלטער זשאקעט איז אויסגעשמירט אין שטויב, א קעשענע אבגעריסען. פון אן אויער רינט בלוט). זעה נאר, וועה מיר, וואס איז מיט דיר?

ב ן ־ צ י ו ן. גאר ניט, קינדער, שרעקט אייך ניט. מען האט מיך ווידער געשלאגען. די מלמדים פון תלמוד תורה און גלאט אזוי א פאר פרומע יודען האבען מיר געגעבען ארגומענטען געגען מיין ארטיקעל. (נעמט ארויס א צייטונג). זעהסט, פעטער, אבגעדרוקט ווארט אין ווארט. (בעמערקט חצקאל'ן). אה, קלעפּ איז ווענינ, מיר האבען א גאסט אויך. אז עס הויבט אן געהן — געהט שוין.

ח ו ה. זעה נאר, ביי דיר בלוטיגט אן אויער. די הענד זאל זיי אבנעמען! עס טוט דיר וועה?

ב ן ־ צ י ו ן. ווייס איך, יודישע קלעפּ! צודראפּעט אן אויער, צוקראצט די נאז און אבגעריסען די קעשענע. דער גוף טוט ניט וועה פון זייערע קלעפּ, אבער די נשמה, דאס הארץ זיינען צוזעהטאגט און צוואוואונדעט. פעטער, דו ווייסט, מיט מעהר רציחה פון אלע האט מיך געשלאגען דער געלער יוד. געדענקסט, איך האב איהם צוויי מאל אומזיסט פּראשעניעס געשריעבען צו'ם פּראקוראר, צוויי נעכט אבגעזעסען. און ער האט ניט געהאט קיין געלד אויף א הערבאווע מארקע, האב איך איהם מיינע לעצטע 40 קאפּ. אפּגעגעבען.

י ש ר א ל י ע ק ב. מילא, ער האט דיך געשלאגען, האסט

איהם באטש א טובה געטהאָן. פאר וואס האָבען דיך די אנדערע געשלאָגען! מען וועט שוין באלד ניט קענען ארויסגעהן אין גאס איבער זיי.

ח צ ק א ל. יא, איך פערשטעה אביסעל מעהר פון אן אנ־דערען און איך זאָג, ער האָט געדארפט אוועקפאהרען פון דאנען, ווארום אויב מען וועט איהם ניט דער׳הרג׳נען, וועט מען איהם ארויסשיקען פון שטאדט. קהל וויל דערלאנגען א פראשעניע צו׳ם גובערנאטאר. מען קען דאָך ניט אויסהאלטען. מיך קאָסט די תלמוד תורה געלד, און איך קען זאָגען א דעה און מיש זיך ניט. קומט ווייס איך וועך און מישט זיך אריין... א יודישע תלמוד תורה איז ניט קיין גוי׳אישע שקאָלע... עס איז שמוציג? נו, וואס ארט דיך... מען שמייסט די קינדער? דערויף זיינען זיי דאָך קבצנים. זיי זאָלען ניט זיין קבצנ׳ישע קינדער, וואָלטען זיי ניט געגאנגען אין תלמוד תורה לערנען...

ב ן־צ י ו ן. נו, יא! די אלטע לאָגיקע. מען נעמט קהל׳שע געלד און מען צו׳גנב׳עט, נו, וועמען ארט דאָס? מען נעמט אָרע־מע קינדער און מען פערדולט זיי די מוחות און מען פערקריפּעלט זיי, — א דאגה, דערויף זיינען זיי קבצנישע קינדער... ניין! איך וויל מען זאָל די ארעמע יודישע קינדער לערנען, ווי מען דארף לערנען, ווארום איך... איך ווייס, ווי אונגליקליך איז דער מענש, וואס האָט ניט געלערענט ווי מען דארף!.. פעטער, מעהר פון אלץ פערדריסט מיך, זיי האָבען מיר צובראכען דעם פלעשעל מיט׳ן קוועק־זילבער, — וואו וועלען מיר יעצט אזוי גיך קריגען געלד?

ח צ ק א ל. איא, עס איז שלעכט אהן געלד? הער, דו ווייסט דאָך, איך רעד אפען, איך ווייס ניט קיין חכמות און אוי־בערשפּיצלעך. יעדער ווייס, איך בין ניט קיין נאר, און מיט א מענש, וואס פערשטעהט, קען איך אבמאכען דעם גרעסטען געֿ־שעפט אין צוויי מינוט... מיט אייך אבער איז אן אומגילק, מען קען זיך מיט אזעלכע ברואים ניט צונויפרעדען...

ב ן־צ י ו ן. ווילסט עפּעס זאָגען — זאָג, וואס מעקעסטו?

ח צ ק א ל. איך וויל זאגען, דער טאטע איז ניט מעהר, ווי א לעבעדיגער מענש, און יעדער לעבעדיגער מענש שטארבט.

ב ן־צ י ו ן. יעדע לעבעדיגע זאך שטארבט. הא! איך זעה, דו הויבסט אויך אן א פילאזאף צו ווערען.

ח צ ק א ל. דער טאטע איז אויף דיר מלא רציחה, ער קען דיין נאמען ניט הערען. און מעגסט זיין זיכער, ער וועט דיר אין זיין צוואה איבערלאזען א פייג אונטערגעשלאגען מיט פוטער. ער וויל דיך ניט קענען.

ב ן־צ י ו ן. נו, איז דאך גוט, וואס־זשע ווילסטו?

ח צ ק א ל. איך ווייס, דו ביסט אן עהרליכער מענש, און אז מען וויל דיר ניט געבען קיין ירושה, ועסטו ניט וועלען נעמען.

ח ו ה. אז מען וויל ניט געבען, וואס קען העלפען דאס וועלען נעמען?

ח צ ק א ל. דו פערשטעהסט... איך בין זיכער, דער אלטער וויל דיר ניט געבען, אבער איך בין ניט זיכער, צו דער אלטער האט א צוואה. דו פערשטעהסט?.. זאגען איהם איז שלעכט... און אויס־געפינען איז שווער. נו, שטעל זיך פאר, ער נעמט, דער אלטער, און שטארבט אב אהן א צוואה? דאן האסטו א רעכט צו מאנען האלב. איך ווייס, ביסט א צו איידעלער, א צו עהרליכער מענש, זאלסט מאנען, ווען דו ווייסט, אז דער טאטע האט דיר גאר ניט איבערגעלאזט, און דיר קומט ניט. אבער געזעצליך ועסטו האבען רעכט.

ב ן־צ י ו ן. דער טאטע לעבט נאך און דו טיילסט זיך שוין מיט דער ירושה!.. האסט קיין צייט ניט?

ח צ ק א ל. מיר זיינען לעבעדיגע מענשען, און עס איז בע־סער, אז מען בעווארענט זיך. איך האב געהערט, אין שווייצאריע, וואו איז דאס עפּיס? אין דייטשלאנד צו וואו? יא, אז אין שווייצאריע קען מען לערנען מעכאניקע... דו קענסט סאי ווי סאי ניט בלייבען אין סאראקע... איך וועל דיר געבען געלד... איך בין דאך א ברודער און וויל דיך ניט בערויבען אומזיסט...

ישראל יעקב. א גוטער מענש: וויל בערויבען אבער ניט אומזיסט.

חצקאל. שרייבט מיר אונטער א פאפיער... דאס הייסט, אז דו ווערסט ניט האבען קיין פרעטענזיעס.

בן־ציון. ווי דו זאגסט, בין איך אן איידעלער, אן עהרליכער מענש, פאר וואס ווילסטו זיך ניט פערלאזען אויף מיין יושר?

חצקאל. יושר?! געזעצען, זאקאנעס לאכען פון יושר... איך בין פון היינטיגע מענשען און איך וויים, אז אן אונטערגע־שריבענע פאפיער איז שטארקער פון יושר. עס ווייזט שווארץ אויף ווייס.

בן־ציון. אן אונטערגעשריבענע פאפיער איז שטארקער פון יושר? הו! הער, קיין געלד דארף איך ניט. ווי קום איך מיט מיין שכל צו ווערען געלד? איא? שווייצאריע געפינט זיך ניט אין דייטשלאנד. שווייצאריע געפינט זיך אין שווייצאריע, און פאהרען אהין לערנען מעכאניקע וויל איך ניט... נאר א פא־פיער, אויב דו ווילסט, וועל איך דיר אונטערשרייבען... דו האסט דאך, מסתמא, א פארטיג פאפיער מיט זיך? נו, וואס דען! (חצקאל נעהמט אײלענדיג א פאפיער פון קעשענע). פאר וואס ציטע־רען אזוי ביי דיר די הענד? וואו איז אקערשט מיין טינט און פעדער?

ישראל יעקב. וואס הייסט? ביסט זיך ניט מישב, פרעגסט ניט, נעמסט און שרייבסט?

חוה. דו ווילסט שריפטליך בעווייזען חצקאל'ען, אז יעדער מאראוויכער קען טון מיט אונז, וואס ער וויל?

חצקאל. ניש'קשה!.. איך פערשטעה א מענשען און איך זאג, א סך מענשען האבען זיך געמעגט לערנען ביי איהם, ווי צו זיין עהרליך און פיין.

בן־ציון. איא? דו האסט ליעב, ווען דער אנדערער איז עהרליך און פיין? אט שרייב איך דיר, וואס דו דארפסט. (שרייבט).

ח צ ק א ל. (אַ פּאַרט). אז איך טראַכט אוים מיט מיין קאָפּ!..

ח ו ה. וואס שווייגסטו, אלטער נאר? ער שרייבט דאָך שוין אונטער!

י ש ר א ל י ע ק ב. און וואס שווייגסטו? הייסט, אז דו וועסט שרייען, וועט דאס דיר עפּיס העלפען? ער קוקט גאר ניט, וואס אין פּאַפּיער שטעהט.

ח צ ק א ל. ניש'קשה, אויף אזא מענש, ווי איך, קען מען זיך פערלאזען... (נעמט דאס פּאַפּיער פון בן־ציון'ען). הא? וואס איז דאָס? וואס האָסטו אויפגעשריבען? חכמות גאָר! דאס הייסט געשעפט?! פע! מעגסט זיך שעמען!

י ש ר א ל י ע ק ב. (קוקט אריין אין פּאַפּיער און לעזט). „חצקאל, ביסט א גרויסער פערד!" חוה, ווי געפעלט דיר אזא חתימה? (ביידע קוקען זיך אָן און לאַכען. חצקאל טוט אָן זיין פּאַל־טאָ, זעהר בייז).

ח ו ה. חצקאל, האָסט זיך אויסגעבעטען א כתיבה און חתימה טובה.

ב ן ־ צ י ו ן. (בייז). דו האָסט עס געוואלט האָבען שווארץ אויף ווייס? האָסטו דאָס... דו, פערד, האָסט געמיינט, וועסט קומען, זאגען מיר, אז איך בין אן עהרליכער, אן איידעלער מענש, און וועסט שוין קריגען, וואס דו דארפסט. עס איז דען א שווערע זאך צו נעמען אויף זיכער אזא יאָלד! איהר מיינט דאָך, איהר זייט די חכמים, און מיט אונז, נאראָנים, קענט איהר טון, וואס איהר פערלאנגט... עזעל! נאָך ווייסטו ניט, אז איך זעה דיך דורך און דורך? נאָך פערשטעהסטו ניט, אז איהר קענט אונז נארען נאר ווייל מיר לאָזען זיך נארען!.. איהר זייט די חכמים, ווייל איהר קענט מאכען געלד! עס איז א גרויסע חכמה, הא? גנב'נען, אבנארען, שווינדלען, פערקויפען פוילע סחורה פאר גוטע, קויפען ביליג און פארקויפען טייער, ליגען, זיין א מאַשעניק, רייסען פּראָצענט פון איין ארעמאן, בענוצען זך מיט די הילפלאזיג־קייט פון אנדערע, — די אלע זאכען, וועלכע איהר רופט מיט'ן נאָמען קאמערציע, — דערויף דארף מען קיין שכל ניט. יעדער

נאר, יעדער גראבער יונג, יעדער לץ קען דאָס טון, און איך זאָל וועלען, וואלט איך אפשר אויך געקענט זיין א חכם ביי פאָרעש־ ווען מיט פעל פונקט ווי דו! זיין א געלדמאכער, א גנב איז זעהר לייכט. עס איז זעהר שווער אָבער צו זיין אן עהרליכער אויפריכטי־ גער מענש!

ח צ ק א ל. (בעזינט זיך). האָסט א ביסעל צופיעל גערעדט, נאָר גאָר ניט... אין געשעפט דארף מען זיך ניט היצען. ניט איך בין דער מענש, וואס וועט איבער א חכמה אָדער א שפיי אין פנים געהן איבערפיהרען א געשעפט. איך האָף, וועסט זיך איבערלעגען און בערעכנען...

ב ן ־ ציון. ביסט גערעכט, איך האָב צו דיר צופיעל גערעדט און אומזיסט. אָבער העכער 2 יאהר האָב איך דיר א וואָרט ניט געזאגט, האָב איך דיר היינט געגעבען א גרויסע פאָרציע. (עפענט די טיר). געה אהיים, חצקאל, און לאָז געריסען דעם טאטען!

ח צ ק א ל. פעטער, ערקלערט איהר איהם, ער זאָל ניט זיין קיין יונגעל. וואס איז די פעולה, אז מען מאכט זיך נאריש? צייט, צייט נעמען זיך פאר'ן שכל... מען וועט דארפען מיין אינזשענער זאָל זעהן זיין מאשינע. טאָמער ליעגט געלד אין דעם, קענען מיר דאָך דאָס מאכען. (לויט). האָט א גוטע נאכט. (אב).

ח ו ה. זעה, פערטשעפע זיך ניט אין הויז פאר דער מולטער.

י ש ר א ל י ע ק ב. בן־ציון, דו ווייסט, דער אלטער איז קראנק.

ב ן ־ צ י ו ן. טאקי? איך האָף, ער איז ניט געפעהרליך. ער האָט א שטארקע נאטור. הערסט? דער אלטער פיהלט ניט גוט, בעגראבט ער איהם שוין און טיילט זיך מיט דער ירושה. פע! א מיאוס'ע, פאלשע, געמיינע וועלט.

ח ו ה. די גאנצע וועלט איז ניט פאלש. דו ביסט ניט איין מארשאלעק אין שושן הבירה. עס איז דאָ מענשען א סך פיינערע פון דיר.

ב ן ־ צ י ו ן. וואו זיינען זיי, די פיינע? איך האָב ניט געזעהן קיין מענשען, וואָס זאָל יעדע מינוט ניט זיין קיין ליגנער

און קיין גנב. איז ער א פרומער, בע׳גנב׳עט ער גאָט; איז ער א גוטער בע׳גנב׳עט ער זיינע מיטמענשען; איז ער א געלערענטער, ערנידריגט ער זיין וויסענשאפט. ווער פון זיי איז ניט קיין פייג־לינג? ווער האָט מוט גענוג צו זאָגען דעם אמת? וואָס איז ווערט זייער ליעבע. עלטערען האָבען ליעב זייערע קינדער, ווען די קינדער האָבען ניט קיין אייגענעם ווילען און טוען אלץ, וואָס קען זיי, די עלטערען, ברענגען כבוד און פערגעניגען; אז ניט — צו׳ם שווארץ יאהר די קינדער! און די קינדער ליעבען דעם טאטען, קוקען אריין אין דער צואה און צעהלען די ירושה. אז עס איז אבער ניטא וואָס צו צעהלען, איז ניטא קיין קינדער־ליעבע. און וואס איז זייער אלעמענס גליק, זייער שטרעבונגען? הבל! הבל הבלים! (טוט אָן זיין פארטוך און זעצט זיך ארבייטען ביי זיין מאשינע).

ישראל יעקב. (ארבייט). האָסט געגעבען א שפיי אויף דער וועלט און מיינסט, אז דיין שפיי איז אזוי גרויס, אז די גאנצע וועלט איז דערטרונקען געווארען. שוטה, עס איז גאר ניטא מענשען, וואס זיינען גליקליך, וואס האָבען באמת ליעב? אט בין איך מיט מיין אלטע, מיר זיינען טאקי קליינע מענשעלעך און קבצנים, מיר האָבען אבער אבגעלעבט 40 יאהר צוזאמען, מיר זייי־נען געווען גליקלעך, און מיר האָבען זיך שטענדיג געליעבט... ניין אפשר, חוה?

חוה. אוי, הלואי וואלט מען נאר געקענט ווידער אנהויי־בען פון אנהויב.

ישראל יעקב. און איך בין זיכער, מיר זאלען האָ־בען קינדער, וואלטען מיר זיי אמת געליעבט, און זיי וואָלטען אונז געליעבט. (ער ארבייט).

בן־ציון. אָט האָסטו די גערעכטיגקייט! אזעלכע ווי איהר האָבען ניט קיין קינדער און מלכיאל גארבער דארף זיין א טאטע.

חוה. נאָך וואָס האָסטו געלאזט, דיין טאטע זאל דיר א טאטע זיין?

ב ן - צ י ו ן. אט דאס איז דאך דאס אונגליק! די בלינדע מאכט, וועלכע קאמאנדעוועט איבער אונז, פרעגט אונז ניט. ווער האט געדארפט, איך זאל געבוירען ווערען? צוליעב וועלכען צוועק האט מען מיך געבראכט אהער קיין סאראקע?

י ש ר א ל י ע ק ב. מען האט דיך געבראכט אהער, זאלסט זיין א מענש, זאלסט זיין נוצליך...

ב ן - צ י ו ן. נוצליך? איך האב געזעהן היינט א גע'פגר'-טען פערד, אויסגעטשירעט די ציין, די גרויסע גלעזערנע אויגען, ווי פערשטיינערט. דער פערד איז געווען נוצליך. ער האט גע-שלעפט משא, געקראגען שמיץ... און וואס איז פון איהם געווארען? דאס זעלבע, וואס וועט ווערען פונ'ם מענשען. דער מענש שלעפט אויך משא זיין גאנץ לעבען, קריגט שמיץ, און זיין סוף איז דער-זעלבער... פונ'ם פערד'ס הויט, וועניגסטענס, מאכט דער טאטע ווירקסטאק פאר סאלדאטסקע שטיוועל, פון אונזער הויט וועט מען אפילו קיין פאדאשוועס ניט מאכען... דעם פערד'ס פלייש וועלען אויפעסען הונגעריגע הינד, וועלכע קענען לכל הפחות בילען און בייסען, אונז וועלען עסען עקעלהאפטע, מיאוס'ע, קריכענדע, שטי-מע ווערים... פע! ס איז ניט כדאי צו לעבען..

י ש ר א ל י ע ק ב. ברודער, ביי דיר איז זויער אין מויל, איז אלץ, וואס דו נעמסט צו דיין צונג, זויער. איז דעריבער, מיינסטו טאקי, דער איינגעמאכץ ניט זיס?.. דו טראגסט בלאע ברילען אויף דיינע אויגען, איז דיר אלץ בלא און דונקעל. איז אין דעם די וועלט שולדיג? איז שולדיג די ליכטיגע זון?

ב ן - צ י ו ן. פעטער, געדענקסט, איך האב דיר אמאל גע-לעזען „האמלעט". ער זאגט, אז דורך די שטראלען פון דער זון ווע-רען אין דעם קויט פון די בהמות בעשאפען ווערים... אונזער גאנ-צע וועלט איז א שטיק קויט, און פון די שטראהלען פון דער זון ווע-רען נאר געמעהרט און געשאפען ווערים, ווערים און ווערים!

י ש ר א ל י ע ק ב. אזוי? נאר ווערים? און וואו זיינען לעמפערטען, בערען עלפאנטען? און וואו זיינען די קאנארעי-קעלעך מיט די סאלאוועיטשיקלעך? און וואו איז משה רבנו, דער

רמב"ם, ישעיהו הנביא, הלל הצדיק, סאָקראַטעס און אריסטאָטע־לעס? זיינען זיי אויך ווערים? האָבען זיי וועניג אויפגעטאַן? לעב, פרעג ניט קיין קשיות און זעה בעסער אויך עפּ׳ס אויפטון. שוטה, ווער ווייסט? אפשר וועט דיין ערפינדונג גליקליך מאַכען די וועלט. דאַמפף איז א גרויסע זאַך; עלעקטריע איז גרויס, אבער א קליניגקייט אייביגע בעוועגונג?

ח ו ה. לעג ניט קיין טערקעשען פעפער אין באַרשץ, וועט ניט זיין ביטער. נארעלע, דו ווייסט נאָך ניט, וועלכע גליקליכע צייטען עס קענען קומען.

ב ן־צ י ו ן. (זיינע אויגען קוקען ווייט). יא, עס קען זיין, אמאָל וועט קומען די צייט, פון וועלכער דער גרויסער ישעיהו הנביא האָט געטרוימט, ווען גערעכטיגקייט, ליעבע, אמת און שלום וועלען הערשען אויף דער וועלט. עס קען זיין, עס וועט אמאָל קומען די צייט, ווען די מענשען וועלען האָבען אזעלכע מאַשינען, אז זיי וועלען דאַרפען ארבייטען נאָר צוויי שטונדען א טאָג... עס וועט ניט זיין קיין קנאה, קיין שנאה, קיין גזלה, קיין רציחה, קיין נויט, קיין ארמוט. מענשען וועלען זיצען אין פריינד־ליכע געזעלשאַפטען, האָבען א ויכוח וועגען גרויסע פילאזאָפישע פראַגען און זיי וועלען זעטיגען דעם גייסטיגען דורשט מיט שעהנע פּאָעזיע און ערהאַבענע מוזיק. (טרערען שטיקען איהם). פעטער, מיר וועלען דאָס ניט דערלעבען... מיר ניט! (בייגט זיך צו׳ם טישעל און ווישט אָב א טרעהר מיט׳ן ארבעל).

י ש ר א ל י ע ק ב. (בעגייסטערט). אָט דאָס איז דאָך די גרויסקייט פונ׳ם יודען. מיר לעבען מיט דער צוקונפט. די אומות העולם האָבען געטראַכט נאָר פון דאָס, וואָס איז איצט און פון דעם, וואס עס איז ארום זיי. די יודען האָבען זיי אויסגעלערענט צו דענקען פון דעם, וואס עס איז ווייט, און פון די גליקליכע צייטען, וואס וועלען קומען שפּעטער. משה רבנו האָט געזעהן די ארץ זבת חלב ודבש פון א באַרג, ווייט אויף יענעם זייט ירדן... ישעיהו הנביא און אנדערע נביאים האָבען געקוקט נאָך ווייטער... און נאָך ווייטער, קען זיין, האָבען געקוקט די יודען, פון וועלכע דו האָסט

מיר דערצעהלט, (קוקט זיך אום, שטיל) קארל מארקס און לאסאל... דו אליין ביסט ניט צופריעדען מיט דער געגענוואַרט און לעבסט מיט אידעאַלען מעהר פון אלץ דערפאר, ווייל דו ביזט א יוד... ניט אומזיסט רופט מען דיך בן־ציון. ביסט אן אמת'ער זוהן ציון'ס... נארעלע, די גבירים פאָהרען צעהן יאהר און בלייבען דאָך אויף איין אָרט, מירביידע אבער קענען אין איין הרף עין זיין 300 מייל פון סאָראָקע. (פלוצלונג א שרעקליכער גערויש, מען הערט, עפּעס פאלט מיט א גרויסען געפּילדער).

ח ו ה. שאַ! אימיצער האָט ניט געקוקט ווייט און האָט זיך פערטשעפּעט אין הויז פאר דער מולטער. אָט האָסטו די 300 מייל פון סאָראָקע. (עפענט די טיר. ראָזענבערג ליעגט אויף א אי־בערגעקערטע גרויסע מולטער).

ר א ז ע נ ב ע ר ג. ווארום איז ביי אייך אזוי פינסטער אין פאָדערצימער? אום גאָטעס ווילען...

ב ן ־ צ י ו ן. (העלפט איהם אויפשטעהן). אוי, וועה איז מיר. איהר האָט אייך א שטארקען זעץ געטון? (רייניגט פון איהם דעם שטויב).

ר א ז ע נ ב ע ר ג. א זעץ? קאטעגאָריטשעסקי ניין! איך האָב זיך נאָר דערשראָקען. גוט'ן אבענד.

א ל ע. גוט'ן אבענד.

ר א ז ע נ ב ע ר ג. פו! עס איז נאָך גוט, וואָס קיינער האָט ניט געזעהן, — מען וואָלט געלאכט פון מיר. העדר ראזענ־בערג איז אריינגעפאלען אין א מולטער. איך בין געקומען צו אייך מיט א סטראטעגישען פלאן... (זעצט זיך און רויכערט).

ח ו ה. איז דער פלאן ניט געבליבען אין מולטער? (הויבט אויף די מולטער און מאכט צו די טיר).

ר א ז ע נ ב ע ר ג. עס איז אומעטיג ביי נאכט, און א קער־טעל מאכען היינט איז ניטאָ מיט וועמען, בין איך געקומען צו אייך אביסעל פילאָזאָפירען... איהר האָט טאקי ניט קיין סיסטע־מאטישע בילדונג, אָבער אמאָל איז אינטערעסאנט אויך מיט אזא

קאטעגאָריע מענשען האָבען א קאָנפעדעראַציע. (בן־ציון גיט א מאך מיט דער האנד און זעצט זיך ארבייטען).

ישראל יעקב. (א פּאַרט). ער איז אריינגעפאלען אהער, ווי א סאלדאט אין סוכה אריין...

ראזענבערג. (טיעפזיניג). יא! מען זאָגט דער האָט צרות, יענער האָט צרות. עס מוז אזוי זיין, גאָט אליין האָט אזוי בעשאפען די וועלט: איינער זאָל זיין א נגיד, דער אנדערער זאָל זיין א קבצן... גאָט האָט זיי אזוי בעשאפען.

בן־ציון. פעטער, דארפסטו זאָרגען? אבי דו ווייסט, אז אפילו דיך האָט אויך גאָט אליין בעשאפען...

ראזענבערג. נו, יא, אזוי איז דאָס מיט די מענשליכקייט. עס קען ניט אלעמען זיין גוט און עס דארף ניט. ווי זאגט מען אין פראנצויזיש: פיא דעזידעריא, פארלע וואו פראנסע.

בן־ציון. האָט קיין פּאָראיבעל ניט. פיא דעזידעריא איז ניט פראנצויזיש, עס איז לעטיין. אז איהר קומט אהער, מאכט איהר אייך פאר א געלערנטען. נאָך וואָס דארפט איהר דאָס? עס איז דאָך א ליגען...

ישראל יעקב. איהר האָט איהם געוואלט נארען? ער לערענט דאָך פראנצויזיש און לעטיין. איהר רעדט בעסער פּראָסט יודיש, ווארום איהר וועט אייך נאָך א מאָל אריינכאפען.

ראזענבערג. און איהר, בן־ציון, איהר האָט שוין ווידער געשריבען אין דער פּרעסע אריין? איהר פערטשעפּעט זיך מיט קהל, און איצט קלייבען זיי חתימות, מען זאָל אייך ארויסשיקען פון שטאדט. אוי, די היינטיגע יונגע לייט, זיי זיינען אלע אזוי... נעמט מיין אינזשענער טעכנאָלאָג, א געבילדעטער מענש, הא? עס האָט מיך געננוג געלד געקאָסט...

ישראל יעקב. (הערט אויף ארבייטען. אונצופריעדען). חוה, אפשר וואָלטען מיר זיך איצט דורכגעגאנגען מבקר חולה זיין מלכיאל׳ן?.. (שטעהט אויף. שטיל). א סטראטעגישער פּלאַן.

חוה. פאר וואָס ניט? בקור חולים איז א וואוילע מצוה, מען קריגט זי ביי יודען חצי חנם. נאָ! וועסט אנטון דיין פּאַל־

מערסטאן? שא, איך הער, אימיצער טאפּט די קלאמקע. (געהט עפענען).

ישראל יעקב. זעה נאָר, אימיצער וועט ביי דיר ווי־דער אריינפאלען אין מולטער אריין.

חוה. אוי, א גאסט! שקאָציל קומט (פרומע קומט מיט מיל־קא'ן). ברוך הבא! (צוקושען זיך).

בן־ציון. די מאמע ביינאכט? דאָס איז ניט אומזיסט...

פרומע. גוטען אבענד. דער מחותן איז אויך דאָ? גוטען אבענד. בן־ציון, איך בין געקומען אויף איין ווייליכקע. איך האָב ביי נאכט ניט געוואָלט געהן אליין, האָב איך מילקה'ן מיטגענומען. מיר האָבען זיך אבגע'גנב'עט... בן־ציון, דער טאטע איז זעהר קראנק...

חוה. גנב'סט, הא? (שטעלט א שטול). אז דו וועסט זיך צוזעצען וועט דאך די גנבה ניט ווערען גרעסער.

בן־ציון. די מאמע קען קומען צו מיר נאָר בגנבה. נו, יא, דער וואס קען ניט פאדערען, וואָס איהם קומט, מוז ביי זיך אליין ווערען א גנב. וואָס איז עפּיס דעם טאטען?

מילקה. אוי, בן־ציון, אייך פּאסט דאס בערדעל... איהר ווייזט אויס, ווי דער גוי'שער יוזעל... זעה נאָר, ער ארבייט ווי א פּראָסטער בעל מלאכה. פוי, אז מיר פלאמט דער פּנים פון בושה...

פרומע. איך האָב מורא פאר זיין חולאת. ער געהט אום, ער מישט זיך אין געשעפט, אבער מיט יעדען טאָג געהט ער אויס... ווי ער פלעגט אמאָל עסען! איצט מילך און מילך... ער געהט אויס פון הונגער.

מילקה. עסט שוין ניט קיין קאלטע פעטע פלייש פון מע־רען־צימעס, עסט ניט קיין קאָדע שמאלץ און קיין האלושקעס...

ראזענבערג. היינטיגע צייטען איז מען דערגאנגען מיט דער וויסענשאפט, אז אלץ קומט פון באקטעריע.

מילקה. פון וואנען? עס מוז זיין ערגעץ ווייט אין דער ליטא.

פ ר ו מ ע. בן־ציון, ווייסט, וואָס איך בין געקומען? אפשר וואלסטו, מיין קינד, געגאנגען זעהן דעם טאטען?

ב ן־צ י ו ן. איך האָב דעם טאטען ניט ליעב. נאָך וואס זאָל איך געהן זיין א ליגנער?

מ י ל ק ה. בן־ציון, זינד איהר זייט אוועק, האָט דער אלטער ניט מיט ווענען מלחמה צו האלטען. ער ווארפט זיך מאנכעס מאָל אויף מיר, זאג איך איהם: ני טוט טעבע, ר׳ אליקים!..

פ ר ו מ ע. יא! און וואָס טוסטו, בן־ציון, אויב טאָמער... חלילה, זאָל גאָט היטען...

ב ן־צ י ו ן. מיר וועט זעהר ווען טון דאָס הארץ און פרע־דריסען... אבער איך מיין, דו שרעקסט זיך אומזיסט... ער איז א געזונטער מענש און איז נאָך ניט אלט.

ר א ז ע נ ב ע ר ג. ווי איך רעכען, האָט ער פערקילט דאָס בלוט. דערפון נעמט זיך נעווראלגיא.

ח ו ה. בן־ציון, צוליעב א קראנקען טאטען לוינט זיך שוין אמאָל פערבויגען דעם יושר.

פ ר ו מ ע. איהר זייט אויך פיינע מענשען! איך האָב איין ברודער אויף דער וועלט... א שווענערין!

י ש ר א ל י ע ק ב. מיר האָבען זיך געקליבען געהן צו אייך. בן־ציון, פאלג מיך, קום מיר וועלען זיך אלע דורכגעהן. זיי א מאָל א פשוט׳ער בשר ודם...

ב ן־צ י ו ן. מאמע, זאָג דעם אמת, דער טאטע האָט דיר געזאָגט, ער וויל מיך זעהן?

פ ר ו מ ע. ניין! איך וויל דיך ניט נארען, ער דערמאנט ניט דיין נאָמען. אבער איך ווייס, אז דו וועסט קומען און וועסט איהם בעטען...

ב ן־צ י ו ן. איך זאָל איהם בעטען!.. פאר וואס זאָל איך איהם בעטען?

פ ר ו מ ע. ער איז דאָך א טאטע.

ב ן־צ י ו ן. ער זאָל מיר זיין א טאטע, וואָלט איך איהם געוועזן א קינד.

פ ר ו מ ע. וואס זשע? ער וועט, חלילה, שטארבען און איהר וועט ניט מאכען קיין שלום?

ב ן־צ י ו ן. מאמע, שלום האָט א ווערט ביי'ם לעבען, ביי'ם שטארבען איז שלום א קאָמעדיע.

מ י ל ק ה. זייער גאנצע משפחה איז אן איינגעשפּארטע. חצקאל אויך אזוי, אז ער שפּארט זיך אמאָל איין... איהר נארישע מענשען, וואס וועט ביי אייך ארויספאלען, אז איהר וועט קומען און איהר וועט זאגען: גוט מארגען, גוט יאהר, וואס מאכסטו, טאַטע? זיי געזונד, פאהר געזונטערהייד...

ר א ז ע נ ב ע ר ג. אייער מאמע איז ניט קיין געבילדעטע דאמע, אָבער דאָך א מאמע איז זי... איין קאטעגאָריע.

פ ר ו מ ע. וואָס ארט איהם? ווען די מאמע זאָל שטארבען אפילו...

ב ן־צ י ו ן. דו, מאמע, ביסט אן אמת'ע מאמע... און... איך זאל דיך פערלירען, חלילה. אוי, וואס רעדסטו דאָס? (גלעט זי איבער'ן קאָפּ גערירהרט). אמת, איך האָב אפט צו דיר טענות. נאָך וואָס האסטו מיך געבארען, ערצויגען, נעכט ניט געשלאָפען און אבגעהיט מיין לעבען? נאָך וואָס דארף לעבען אזא אומגליקליכער!.. נאָר וואָס ביסטו שולדיג?

פ ר ו מ ע. (דריקט איהם צו זיך). זוהן מיינער, מיין אונגליקליכעס קינד, האָסט נעבאך קיין גליק ניט... (וויינט). האָסט ניט קיין מזל, אבער איך בין ניט שולדיג, איך בין ניט שולדיג.

ח ו ה. זעהסט? איך וויל דיר שווערען, די מאמע איז ביי איהם אלץ און די אנדערע זיינען גארנישט (גערירהרט). פרעמדעס איז דאָך ניט אייגענעס...

ב ן־צ י ו ן. מומע חוה; דיך פערדריסט? נארעלע! א מאמע איז א מאמע, און דו ביסט א גוטער ברודער, א ליעבער פריינד ,א טייערער חבר.

מ י ל ק ה. דער סוף וועט זיין, אז מיר וועט אויך אנהויבען פערדריסען.

פ ר ו מ ע. בן־ציון, די שנור האָט אויך געזאגט, דו מוסט

איצט קומען, ניט נאר צוליעב איהם, טאקי צוליעב זיך אויך, ווארום טאמער, חלילה, ניט איצט, בלייבסטו אהן ירושה. ביסט זיין זוהן, ווי אן אנדערער.

ב ן־צ י ו ן. דערפון געגוג צו רעדען. איך וועל ניט געהן! צוליעב ירושה געהן איז א געמיינהייט. געהן און זאגען, עס איז צוליעב מיטלייד, איז א ליגען... איך וועל ניט געהן! (זעצט זיך ארבייטען). וואס'ער ירושה? וואס דארף איך ירושה?

י ש ר א ל י ע ק ב. אן עבירה דיין טרחה, פרומע, ער וועט שוין ניט געהן. מיר וועלען באלד קומען, ווארום אונז וועט ער ניט חושד זיין, אז מיר מיינען עפּיס דערביי. איהם אבער וועט ער ניט גלויבען. נאך וואס זאל ער זיך טאקי ערנידעריגען?

פ ר ו מ ע. קום, מילקה. אוי, אין וועמען האט ער זיך איינגעגעבען... גאר ניט, ווי אנדערע מענשען. איך מוז געהן. ליזא האט געזאגט, אויב איך וועל ניט פועל'ן ביי איהם, וועט זי געהן. א גוטע נאכט.

מ י ל ק ה. מיט וואס מיר זיינען געקומען, מיט דעם געהען מיר אוועק. א גוטע נאכט. (ביידע אב).

ר א ז ע נ ב ע ר ג. דאס זיינען די הייננטיגע קינדער... דא האט איהר די בעסטע אטעסטאציע... וואס מיינט איהר, מיין אינזשענער־טעכנאלאג איז בעסער? פרעגט מיך, וואס איז מיר ארויס פון דער גאנצער קאנסאלידאציע, פון דעם גרויסען סטראטעגישען פלאן? איך האב געקריגען עטליכע רוב' און מיין זוהן איז א די־רעקטאר ביי זיי אין געשעפט! מיין טאכטער ביי זיי, מיין גאר־בארניע ביי זיי און מיין זוהן ביי זיי. און איך אליין בין אין דרויסען. ער האט פערקויפט דעם טאטען און פערקויפט זיך פאר געלד. (מישא שטעקט אריין דעם קאפּ אין טיר).

מ י ש א. איז מיין פאפא דא? (אריין). גוטען אבענד.

ר א ז ע נ ב ע ר ג. זוכסט מיך, מישא? ביסט טאקי א וואוילער יונג... איהר זעהט א בחור, א גווארדיאן, הא? דאס איז מיין אינזשענער־טעכנאלאג. הלואי פערמאגט איהר דאס, וואס ער האט מיך געקאסט.

ב ן־צ י ו ן. איהר האָט דאָך ערשט געזאגט, דער אינזשע־נער־טעכנאָלאָג האָט פערקויפט דעם טאטען און האָט זיך פער־קויפט פאר געלד.

ר א ז ע נ ב ע ר ג. ווער, איך? אזא געמיינהייט...

מ י ש א. פאפא, קום, איך דארף דיך... זעהסט, איך האָב אבער דיך געפונען, הא? נו, הערר פילאָזאָף, ווי געהט עס? יא, וואָס האָב איך געהערט? מען זאָגט, איהר האָט געמאכט איין גרויסע ערפינדונג... איהר, קאָלומבוס פון סאָראָקע, וואָס פאר א נייע אמעריקא האָט איהר ענטדעקט? אינטערעסאנט צו וויסען. (מישא שווייגט). איך פרעג, אויב מען קען זעהן אייער ערפינדונג... איהר ווייסט דאָך, איך בין א ספעציאליסט.

י ש ר א ל י ע ק ב. ווייז איהם, נאר, זאָל ער זעהן... עס איז א מאשינע, וואס וועט אייביג געהן... עס וועט זיך קיין מאָל ניט אבשטעלען... נאָך מיין שכל, איז עס וויכטיגער פון עלעקטריע. עס איז אייביגע בעוועגונג.

ח ו ה. וויפיעל מאנאטען, נעבאך, האָט ער זיך געמוטשעט, וויפיעל נעכט ניט געשלאפען.

מ י ש א. וואס? אייביג געהן? נו, דארף איך דאָס שוין ניט זעהן. ער איז דא! כא־כא־כא! איך האָב געמיינט, פיע־לייכט ווירקליך וואס, און ער האָט געפונען די „פערפעטואום מא־בילע"! ווען איהר וואלט געקריגען א סיסטעמאטישע בילדונג, וואלט איהר דאך געוואוסט, וואס איז אייביגע בעוועגונג. טויזענ־דער אזעלכע ניט דערבאקענע ערפינדער, ווי איהר, זיינען פון זינען אראב און האָבען מיט זייער אייביגע בעוועגונג געענדיגט אין דולענהויז.

ר א ז ע נ ב ע ר ג. אזוי? דאס איז „פערמעטואום לאבי־לע"? הייסט עס, איז דאך טאקי, ביי איהם דער אפאראטוס ניט אויפ'ן ריכטיגען פלאץ. סיסטעמאטישע אקאדעמישע בילדונג, ברוד־דער, איז א גרויסע זאך, עס קאָסט א סך געלד. מישא, דו דארפסט מיך?

מ י ש א. יא, פאפא, קום. מיר וועלען געהן צום מחותן...

(שטיל). איך האָב אַ וויכטיגען פּלאַן. (לויט). דאס איז ביי אייך „פּערפּעטואום מאבילע"... איהר פערשטעהט? פאר וואס זאגט איהר מיר גארניט?

ב ן־צ י ו ן. איך האָב אייך ניט ליעב... און איך וויל ניט רעדען מיט אַ מענשען, וואס געפעלט מיר ניט. איך האָב פיינט צו זיין פערשטעלט.

ר א ז ע נ ב ע ר ג. קום... מיט וועמען ווערסטו זיך דא שטעלען האָבען דיספּוטאציעס? דער אַלטער איז קראנק, הא? אַ גוטע נאכט.

י ש ר א ל י ע ק ב. מיר געהען אויך... מיר קענען געהן צוזאמען...

מ י ש א. צוזאמען? ניין! מיר דארפען נאך אריינגעהן אין אַן אנדער פּלאַץ...

ב ן־צ י ו ן. פּעטער, האָסט ניט פערשטאנען, אז איהם וועט ניט אנשטעהן געהן מיט אייך צוזאמען?

מ י ש א. (בעטראכט איהם איראניש). אַלזאָ, פּערפּעטואום מאבילע, הא? כע! כע! אדיע, הערר פילאָזאָף! (ביידע אב).

י ש ר א ל י ע ק ב. בן־ציון, דו הער איהם אין דער פּיאטע. ער האָט טאקי אַ סיסטעמאטישע, אקאדעמישע בילדונג, אָבער מען דארף דאך האָבען שכל אויך דערצו, און מען דארף זיין אַ מענש אויך. דאס קריגען זיי דאָרט ניט, אין דער אקאדעמיע. קום, חוה.

ח ו ה. דו פּאלג מיך, בן־ציון, און לעג זיך בעסער פאר פריה שלאָפען. רוצח, דו שלאָפסט ווינציג, דערפאר קען זיך דיין קאָפּ ניט אויסרוהען. (אַ פּאָרט). די מוחות וועלען זיך, חלילה, ביי איהם טאקי ווען עס איז צומישען. אַ גוטע נאכט. (ביידע אב).

ב ן־צ י ו ן. (וועלכער האָט זיך געמאכט רוהיג, איז זעהר אויפגערעגט). ווי האָט ער דאס אנגערופען? פּערפּעטואום מאבילע... „מאָבילע", ווייס איך, הייסט בעוועגונג. פּערפּעטואום? וואו איז מיין לעטיינישער ווערטער־בוך? (כאפּט אַ בוך און זוכט, מישט ראָש די בלעטער). פּערפּעטואום... פּערפּעטואום... דא איז דאס: אונאויפהערליך, שטענדיג. פּערפּעטואום מאבילע הייסט אונאויפ־

הערליכע שטענדיגע בעוועגונג וואס זשע האָט ער געלאכט? איך האָב אין דער ערפינדונג אריינגעלעגט מיין גאנצעס לעבען, מיינע אלע געדאנקען, דעם גאנצען מארך פון מיין קאָפּ, אלע מיינע האָפנונגען, און דאס זאל זיין ניט מעהר, ווי א טעות, אן איינגערעדטע זאך, א חלום, א פאנטאזיע? (ישראל יעקב געהט צו צו'ם פענסטער און קלאפּט. בן־ציון עפענט דאס פענסטער).

ישראל יעקב. איך האָב געזעהן פון דערווייטען ירוחם זלמן'ען, דעם אבער מלמד פון תלמוד תורה מיט נאך אימיצען... פערשפאר בעסער די טיר...

בן־ציון. וויים איך! ירוחם זלמן דער מלמד ליגט מיר שטארק אין זין...

ישראל יעקב. אבער דו ליגסט איהם שטארק אין זין... געה פערשפּאר די טיר. (אב).

בן־ציון. (בלייבט זיצען ביי'ם אָפענעם פענסטער. ער קוקט ארויס. וויים הערט זיך געזאנג פון א שעהנעם מאַלאַראַסישען כאָר. ער הערט זיך צו). פון יענער זייט טייך אין דאָרף זינגט מען נאך אמאָל, און אין שטאָדט הערט מען נאָר געוויין און פלוך. (הערט זיך צו). א שעהנע ליכטיגע נאכט... גרויסע וואונדערבארע וועלטען שיינען אין די בלויע הימלען און דערצעהלען אונז וואונדערבארע סודות... ווער האָט זיי בעשאפען? נאך וואס האָט מען זיי בעשאפען? דאָס ווייסען מיר ניט... אבער ווי אזוי דאס אלעס איז בעשאפען געווארען, דאס דארפען מיר געפינען. עס איז די סודות הבריאה, מעשה המרכבה, און דער מענש, זאגען זיי, טאָר ניט טראכטען דערפון. הם, נארען! וועלכער גאָט קען אבשטעלען דעם געדאנק פון א מענשען? וועלכע קראפט קען דעם מענשען'ס געדאנק פערהאלטען? דאָרט אין די הימלען איז אייביגע בעוועגונג, אייביגע בעוועגונג דארף זיין אויך דאָ. (צייגט אויף זיין מאשינע). די אלע מאשינען, וועלכע דער מענש האָט געשאפען ביז איצט, איז דערווייל נאר א נאָכאהמונג דעם מענשען'ס גלידער פון ארבייט, דעם מענשען'ס העבל'ן פון קראפט און בעוועגונג. מען דארף געהן ווייטער, מען דארף נאכמאכען דער מעכאניק פון

דער גאנצער וועלט־סיסטעם. אייביגע בעוועגונג דאָרט, אייביגע בעוועגונג דאָ! (זעצט זיך צו דער מאשינע. מיט ליעבע). אלע רע־דער אליין געמאכט, די גאנצע מאָדעל אויסגעשניצט מיט מיינע אייגענע פינגער. יעדעס פיצעלע טויזענד מאָל בעטראכט און אויס־גערעכענט. אלץ אזוי איינפאך קלאָר און דייטליך. וואס קען זיין ניט ריכטיג. (מען קלאפט אין טיר). קומט אריין! (פערטיעפט). געוויס, איך וועל דארפען פיעלע זאכען פערבעסערען. (מען קלאפט). געהט אריין, נו! די טיר איז ניט פערשפארט. (פערטיעפט). ווען איך זאָל האָבען איצט דעם קוועק־זילבער. שלעכטע מענשען! (מען קלאַפט. בייז, געהט צו דער טיר). געהט אריין! ווער איז דארט פאר א שווארץ יאהר? (די טיר עפענט זיך, ליזא קומט, נאך איהר מילקה. בן־ציון בליבט ערשטוינט).

מ י ל ק ה. א שעהנעם ברוך הבא האָט איהר אונז אבגעגע־בען... איא, איהר האָט זיך אויף מיר ניט געריכט נאך א מאָל? זעהט איהר דאך, אז עס איז שוין בעשערט... (פויזע).

ל י ז א. עס איז שוין העכער צוויי יאהר, ווען איך האָב מיט אייך גערעדט, אבער געזעהן האָב איך אייך עטליכע מאָל פון דער וויטען. (קוקט זיך אום). דאָ איז דאָס? ווי שטיל און רוהיג דאָ איז. דאָ זיצט איהר און ארבייט, פילאָזאָפירט מיט׳ן אנקעל, די קלוגע טאנטע זאָגט וויצען. (זיפצט). איך וואָלט דא אויך געוואלט זיצען... מאנכעס מאָל.

ב ן־צ י ו ן. וואו א מענש וויל זיצען, דאָרט זיצט ער.

מ י ל ק ה. דערווייל האָט איהר אונז נאך ניט געבעטען זיצען. אָט אזוי נעמט מען דאס אויף געסט, און נאָך וואָס'ערע געסט?!

ל י ז א. איהר זייט אליין, וואו זיינען אייערע?

מ י ל ק ה. איך וועל שווערען, דאס זיינען זיי געשטאנען לעבען משה בלינטשיק'ס קלייטעל און האָבען עפּיס גע'טענה'ט מיט ירוחם זלמן דעם מלמד און מיט יודען.

ל י ז א. די לעצטע ווערטער, וואס איך האָב געהערט פון

אייך, זיינען געווען, אז איך, אז מיר אלע געפעלען אייך ניט... און דאָך בין איך געקומען צו'ן אייך.

ב ן־צ י ו ן. איך האָב קיין מאָל ניט געזאגט א זאך, וואס איך האָב ניט געפיהלט.

מ י ל ק ה. איהר זאגט ניט קיין קדושה און איהר רזכענט ניט, איהר מעגט זיצען. (גיט ליזא'ן א ביינקעל. זי זעצט זיך, טהוט אוים איהר מאנטעל).

ב ן־צ י ו ן. אבער א געפיהל איז אזא זאך, וואס קען אי־בערגעהן און פערענדערען זיך.

ל י ז א. אייער מוטער האָט יסורים דערפון, וואס איהר האָט אייך ענטזאגט קומען זעהן אייער קראנקען פאָטער. איך וויים ניט פאר וואס, נאר מיר האָט זיך אויסגעוויזען, אויב איך וועל אייך בעטען, וועט איהר קומען. איך בין געקומען צוליעב דער מאַ־מע... הע! איך וויים, איהר האָט פיינט ליגען, און איך וועל אייך זאגען די וואהרהייט, איך בין געקומען צולעב זיך אויך... איך האָב אזוי געוואָלט אייך זעהן און מיט אייך רעדען... און מיך האָט גע־פרייט די געלעגענהייט אויסצונוצען.

מ י ל ק ה. (שטיל). איך מיין, איך בין דא איצט א געלע־גענהייט. (לויט). מאדאם. צוויי הייזער פון דאנען וואוינט די צעל־ניקערען, הינדע די קורנאָסע. איך דארף העקלעך.

ל י ז א. (שטעהט אויף). ניין! מיר געהען באלד אהיים.

מ י ל ק ה. אויף איין ווײלע. א שפרונג — בין איך דארטען, א שפרונג — בין איך דאָ. (ראש אָב. פויזע. בלייבען ביידע שטיל. עס הערט זיך ווײעדער דער כאָר).

ל י ז א. (קומט צו זיך. צייגט אויף די ביכער). און דאס איז אייער ביבליאָטהעק?

ב ן־צ י ו ן. יא, איך האָב דאָ עטליכע דייטשע, עטליכע פראנצויזישע און פיעלע רוסישע ביכער... אלגעברא, גראמאטי־קען... איך האָב פינף רוסישע גראמאטיקען אויסגעלערענט אויס־ווייניג און שרייב איצט אזוי רוסיש, אז מען דרוקט וואָרט אין וואָרט, ווי איך שרייב. איך האָב אין דייטש איין טהייל פון היי־

נע'ס „רייזע־בילדער". האָב איך דאָס אפשר דרייסיג מאָל איבער־געלעזען... לײדער, די לעצטע עטליכע בלעטלעך אויסגעריסען. אנ־דערע האָבען ביכער און לײענען ניט, איך וואָלט געלייענט, איז ניטא וואס. נו, זאָל זיך דעם קבצן ניט געלוסטען. הערט, אז איהר זייט שוין דאָ, וועל איך אייך עפּיס ווייזען... איך האָב ערפונדען א מאשינע... איהר זעהט? (רופט זי צו צו'ם טישעל).

ל י ז א. וואס איז דאס פאר א מאשינע?

ב ן־צ י ו ן. עס זאָל זיין אייביגע בעוועגונג. אייער ברודער לאכט דערפון. ער זאגט, ווי באלד עס איז פערפּעטואום מאבילע, איז דאס שוין בלא ראיה א משוגעת. אייער ברודער פיהלט ניט, ווי אן אנדערען טוט וועה...

ל י ז א. פערפּעטואום מאבילע? איך פערשטעה, וויפיעל צייט, ארבייט און ענערגיע איהר האָט פערלארען. אבער... איך האָב מורא... אויף וויפיעל איך וויים, אייביגע בעוועגונג איז אי־בער דעם מענשען'ס קראפט.

ב ן־צ י ו ן. יא, אזוי מיינט מען איצט! האָט מען ניט געזאגט דאסזעלבע וועגען א סך זאכען, וועלכע ווייזען יעצט אויס יעדען גאנץ איינפאך און קלאָר? (טרויריג). איך האָב מיין הארץ, מיין זעעלע אריינגעלעגט אין דער ערפינדונג... זי איז מיין איינ־ציגע פערטרויטע, מיין איינציגע פרייד אויף דיעזער קאלטער, פינ־סטערער וועלט... עס איז שוין העכער צוויי יאהר, אז איך האָב ניט קיין אנדער גליק, קיין אנדער פרייד, קיין אנדער האפנונג, קיין אנדער געדאנק...

ל י ז א. איך וויים זעהר ווייניג פיזיקע און מעכאניקע, און איך האָב קיין רעכט צו צונעמען איצט ביי אייך אייער לעצטע פרייד אינ'ם לעבען... איהר ווייסט ניט, ווי גליקליך איך בין, וואס איך האָב אייך געזעהן. און איצט... איך מוז געהן. (טוט אן איהר מאנטעל). בן־ציון, זאגט איהר מיר צו, אז איהר וועט קומען זעהן אייער פאטער?

ב ן־צ י ו ן. יא, איך זאָג צו... (פויזע). איך וויים ניט, אויב

דאס איז עהרליך, נאָר מיר ווילט זיך אייך פרעגען: זייט איהר גליקליך, ליזא?

ל י ז א. גליקליך זיין הייסט: נ י ט וויסען, אז מען איז נ י ט גליקליך... לײדער איך בין נאך ביז אזא אונוויסענהייט ניט געקומען. אבער איך האָף, איך וועל גיך ווערען אזוי פערדולט, אזוי אינדיפערענט, אזוי גלייכגילטיג צו אלעמען, אז איך וועל זיין צו־פרידען, ווי אלע ווייבער.

ב ן־צ י ו ן. הם! איך געדענק, איהר האָט אמאָל געזאגט, איך בין א יודישער קלייניגקער האמלעט... איך האָב אייך דאַ־מאָלס פערגעסען צו זאגען, אז איהר זייט א יודישע אפעליע. אבער וואָס פאר א אונטערשיעד! די גוי'עשע אפעליע ווארפט זיך אריין אין טייך און דערטרינקט זיך, די יודישע האָט בעסער חתונה פאר חצקאל'ן.

ל י ז א. יענע אפעליע איז געווען קליגער. דערטרונקען זיך מיט איין מאָל און א סוף... און דערטרונקען זיך אין א ריינעם קלאָרען וואסער... אז מען דארף זיך אבער יעדען טאג, יעדען אויג־ענבליק טרינקען אין א שמוציגען זומפּ, אין א בלאָטע, אין א גייס־טיגער און פיזישער קלאָאקע... און... און.. (קען ניט רעדען) וואו איז מילקה? איך דארף געהן... זאגט איהר מיר צו צו קומען... בן־ציון?

ב ן־צ י ו ן. יא, איך זאָג אייך צו. איך וועל קומען.

ל י ז א. דאנקע. (נעמט זיין האנד און לאזט ניט אָב). מיט א קורצע צייט צוריק, שטעהענדיג אויף א פּראקטישען בארען, האָב איך מיט מיין שכל געמאכט „גרויסע“ רעכנונגען, און איך האָב אויף אייך געקוקט פון אויבען אראָפּ... איצט שטעה איך פאר אייך אזא נידריגע, אזא קליינינקע, און איהר זייט אזוי גרויס, אזוי הויך מיט אייערע ריינע, עהרליכע אידעען. איהר זייט גליקליכער פון מיר.

ב ן־צ י ו ן. איהר האָט א טעות: מען קען ניט זיין הויך, ווען אלץ מאכט דיך נידריג; מען קען ניט זיין עהרליך, ווען אלץ איז פערדארבען; מען קען ניט זיין ריין, ווען דאס לעבען איז אזוי

מטורף 3.

שמוציג. ווי אזוי קען מען זיין גליקליך, אז מען האָט ניט קיין ...לייד אין לעבען?

ל י ז א. בן־ציון, וואס איך לייד, אַרט מיך ניט... איך בעקום דאָס, וואס איך האָב פערדיענט. אבער ווען איך דערמאָן זיך, וואס׳ער גוט, איידעל הארץ איך האָב פערוואונדעט... בן־ציון, עס קען זיין, עס איז די גרעסטע זינד, דאָס גרעסטע פערברעכען, אבער איך האָב די גאנצע צייט געטרוימט נאר פון איין זאך — זאגען אייך די וואהרהייט... איין מאָל נאר דערצעהלען אייך די גאנצע וואהרהייט, און פאר אייביג ווידער בלייבען פרעמד און שטום. איין מאָל נאר זאגען אייך: איך בין בעשטראָפט... איין מינוט איז ניט אוועק, איך זאָל ניט פיהלען קיין חרטה. אָבער איך האָב אייך דאמאלס אויך ליעב געהאט...איך האָב אייך נאָך שטארקער ליעב געקראגען, ווען איך האָב אייך פערלאָרען... איך ליעב אייך איצט... בן־ציון, און איך וועל דיך ליעבען ביז מיין טויט. (בייגט זיך צו צו זיין האנד און קושט לאנג).

ב ן־צ י ו ן. (פאלט צו צו׳ן איהר מיט זיין קאָפּ און צוואווינט זיך היסטעריש).

י ר ו ח ם ז ל מ ן. (ערשיינט ביי׳ם פענסטער מיט נאך איר־ניגע יודען און כאַפּט ארויס בן־ציון׳ס מאָדעלען). ווי איהר זעהט מיך, ירוחם זלמן, אזוי איז הייליג, אז די מאשינע זיינע איז גע־מאכט מיט רוח הטומאה... צוברעכען דאס איז א גרויסע מצוה. (קיינער בעמערקט איהם ניט. פויזע. מילקה לויפט אריין און בלייבט שטעהן ביי דער טיר מיט א כיטרער מינע).

ב ן־צ י ו ן. (כאַפּט זיך ביי׳ם קאָפּ טרויריג און שטיל). אוי, ליזא, איך האָב מורא, איך וועל משוגע ווערען... וועה איז מיר, ביי וועמען זאל איך איצט פרעגען, ביי גאָט דאָרטען? ביי די הימלען? ביי׳ם שיקזאל? ביי דער גערעכטיגקייט? ביי וועמען זאל איך פרעגען: ווארום אזוי שפּעט? וואָרום קומט דאס גליק, ווען מען קען ניט מעהר גליקליך זיין? צו וואס איז די פרייד, ווען מען קען זיך מיט איהר ניט פרייען? (פלוצלונג ווי פער־ווירט). איך פרעג דיך, ווארום? ווארום ביסטו ניט געגאנגען, ווען

דו האָסט געמעגט געהן, און ווארום ביסטו געקומען, ווען דו האָסט ניט געטאָרט קומען? איך פרעג דיך, ווארום? ווילסטו איצט מיך פערגיפטיגען מיט זינדיגע געדאנקען, אדער דו ווילסט מיך משוגע מאכען?! (ער ווארפט זי אום).

ל י ז א. (דערשראקען). בן־ציון! בן־ציון! בערוהיגט אייך...

ב ן־צ י ו ן. (רייסט אויף איהר די מאנטילקע). אונגליקליכע, איך פרעג דיך, ווארום אזוי שפעט?! ווארום איצט, ווען מען טאָר ניט? ווארום איצט, ווען מען דארף ניט? ווארום אזוי שפעט? ווארום אזוי שפעט? (פאלט צו'ם טיש און וויינט פער־צווייפעלט). צו שפעט! צו שפעט!... (מען הערט, ווי ירוחם ברעכט אויף שטיקלאך זיין מאשינע ביי'ם פענסטער אין דרויסען).

פ אָ ר ה א נ ג.

פיערטער אקט.

דאסזעלבע צימער, ווי אין ערשטען אַקט ביי מלכיאל'ן אין הויז, נאר אנדערע מעבעל. א פיאנא, א סאָפע, בלומען. ל י ז א זיצט ביי דער פיאנא און שפיעלט שטיל די מאנדשיין סאנאטא. חצקאל זיצט ביי א טישעל און צעהלט פעקלעך מיט געלד. לאָמפען ברענען.

ח צ ק א ל. (צעהלט). 810, 815, 820... עי, דו! אפשר וואלסטו אויפגעהערט ברינקען דארטען!.. פערבאראבאנעוועט מיר דעם קאָפּ און איך קען נאך א טעות האָבען... א טעות קאָסט געלד. 825, 830... (ווישט דעם שוייס פון געזיכט).

ל י ז א. (מאכט צו די פיאנא און וויינט שטיל).

ח צ ק א ל. דו וויינסט? וואס איז, האָסט ווידער ציין־וועהטאג?

ל י ז א. יא, אזא ציין־וועהטאג, וואס צורייסט די זעעלע און ברעכט דאס הארץ.

ח צ ק א ל. הארץ, שמארץ! די ווייבער זיינען איידעל געפאטשקעטע... פאר וואס טוען מיר די ציין ניט וועה? ווארום איך בין א מענש... 835, 840, 845, 850...

ל י ז א. יא, ביזט א מענש — 835... (נעמט א צייטונג און לעזט).

ח צ ק א ל. (צעהלט שטיל). פוי, עס איז היים... דאס האָב איך געצעהלט — טויזענד. (לעגט א פעקעל גאר בעזונדער). אראָב־נעמען פון זיך דעם כאָמוט. (נעמט אראב פון זיך דעם קאָלנער, טוט אויס דעם ראָק, דעם זשילעט, די אויבערשטע העמד).

ל י ז א. (מיט פעראכטונג). מיינסט, עס איז אזוי אנגענעהם צו זעהן דיך אהן קליידער.

חצקאל. עס איז ניט אנגענעהם? קוק ניט. (בייז). מילקה, דערלאנג מיר מיין כאלאט! מיר ליגט זעהר אין זינען, וואס דיר געפעלט אדער געפעלט ניט. עי, מילקה! (מילקה קומט מיט'ן כאלאט).

מילקה. וואס שרייט איהר, ווי אויף א טאטען? נאט אייך אייער באלאכאן. איהר דאווענט מיט'ן אלטען בה"ב'ם נוסח? איהר וועט קיין מאל ניט זיין אזא בעל תפילה, ווי ער.

חצקאל. תפילה־שמילע. (זעצט זיך אויף דער סאפע). שלעפ מיר אראפ די שטיוועל!

מילקה. (ציהט די שטיוועל). איהר האט געמוטגט א בי־סעל עפטער וואשען די פיס און בייטען די שקארפעטקעס. עס וואלט אייך, חלילה, ניט געמאכט קלענער דעם יחוס פון אייער משפחה.

חצקאל. איך זאג דיר, מעהר ליגט מיר גאר ניט אין זין. (גיט זי א שטורך מיט'ן פוס). דו, מויד!

מילקה. ר' יוד, שטורכעט זיך ניט... איהר זייט ניט קיין בחור מעהר... (בייז אב).

חצקאל. (טוט אן טופליעס און זעצט זיך צעהלען. שפייט אויפ'ן האנד). 10, 20, 30, 40, 50. וואס האסט זיך היינט אזוי אויסגעפוצט? איך האב דיך בעסער ליעב, ליזא, ווען דו ביסט אין א בלוזע... כע! כע! ביסט דאן ווענינער מאדאם און מעהר וויב... 60, 70, 80.. ליזא, איך בין א מענש, וואס איך פערשטעה, און איך זאג דיר, עס קען זיין, איידער איך וועל קומען צוריק פון יריד, וועט זיך דער אלטער אבפעקלען... האב איך דיר געוואלט זאגען, דו זאלסט שכל האבען און... (מילקה קומט מיט א צעטעלע). וואס איז דארט?

מילקה. עס איז ניט אייער באבע'ס עסק... א בריוועלע צו דער מאדאם. (גיט ליזא'ן). עס איז אזוי שעהן, ווען א יודענע קריגט בריעף, אקוראט אזוי ווי א מאנסביל...

חצקאל. וואס איז דאס דארט פאר געשרייבאכצען?

ל י ז א. עטליכע אמאטארען געהען שפיעלען א ספעקטאקל... איך האב דיר דאכט זיך געזאגט שוין א מאל.

ח צ ק א ל. אמאטארען? וואס איז דאס אזעלכעס? דו מיינסט אקטיארען?

ל י ז א. אמאטארען זיינען מענשען, וועלכע האבען ליעב שפיעלען, אבער וועלכע זיינען ניט קיין פראפעסיאנעלע אקטיארען. איך האב זיי צוגעזאגט...

ח צ ק א ל. וואס הייסט, דו האסט צוגעזאגט? אפשר וויל איך ניט? זי האט צוגעזאגט! איך דארף פריהער וויסען, וואס האסטו זיי צוגעזאגט?

ל י ז א. איך האב צוגעזאגט שפיעלען.

ח צ ק א ל. שפיעלען? מיט'ן מלאך המות וועלען זיי שפיעלען.

ל י ז א. פונקט היינט רופען זיי מיך אויף דער ערשטער רעפעטיציע.

ח צ ק א ל. רעפעטיציע, שמערטיציע! איך דארף עס נויטיג.

מ י ל ק ה. אוי, מאדאם, אז איהר וועט שפיעלען טריאטער, וועל איך געהן זעהן. וויפיעל וועט קאסטען א שטאדט? איך וויים, אין טריאטער פערקויפען זיך שטעדט אקוראט ווי אין בית־המדרש צו יומים נוראים. (אב).

ח צ ק א ל. נו זאג אליין, ביסט משוגע צו חסר דעה? וואס הייסט, דיר ליגט טעאטער אין זינען? וואס ביסטו אן ארפיאנקע אדער א שלעפערקע?

ל י ז א. איך מיין, טעאטער מעג א רעכטען מענשען אויך ליגען אין זינען. וואס קען מען טון, מיר האבען פערשיעדענע מיינונגען.

ח צ ק א ל. נו וועסט שוין אויף דער רעפעטיציע ניט געהן!.. זי וועט געהן! נו, און דער מאן? וואס וועל איך טון?

ל י ז א. איך בין היינט זא ווי זא ניט אויפגעלעגט צו געהן

אויף רעפעטיציעס... הער, וואס איך וועל דיר בעטען, נו׳מיר ערגעץ אוועקגעהן... איך וויל איצט ניט זיין אין דער היים..

חצקאל. איך זאג דיר, ווייניג האב איך זיך היינט אנגעגאנגען.

ליזא. איך זיץ שטענדיג אין שטוב...

חצקאל. דער טאטע זאגט, ווען גאט האט בעשאפען א קאץ און א יודענע, האט ער זיי געזאגט: זיצט אין שטוב, קעצעלט זיך און קינדעלט. כע, כע, כע! פאר וואס קינדעלסטו ניט, בהמה דו? האסט געהאט א מיידעל און גענוג. נו, און יונגלעך? וויפיעל? 80, 90, 100, 110...

ליזא. קום, מיר וועלען זיך אזוי דורכגעהן אביסעל...

חצקאל. שפאצירען איז נאר גוט פאר ניט סעריאזנע מענשען... מיר וועלען בעסער היינט זיך לייגען פאר פריה שלאפען, איך דארף גאנץ פריה ארויספאהרען.

ליזא. איך פיהל זיך שלעכט...

חצקאל. פיהלט זיך שלעכט! וואס איז, ביסט הונגעריג, צו דיר פעהלט עפים? 120, 130, 140... (צעהלט שטול. פויזע).

ליזא. חצקאל, איך וויל דו זאלסט האבען א ביסעל געדולד און מיך אויסהערען. עס איז נויטיג, דו זאלסט וויסען, וואס איך פיהל, ווארום מיט יעדען טאג.

חצקאל. (געניצט לויט). ליזא, דו ווייסט, וואס האבען מיר היינט אויף וועטשערע? צוריבענע קארטאפליעס מיט געגזענע שמאלץ און מיט א ציבעלקע, וואלט איך געגעסען מיט די אויגען.

ליזא. חצקאל, איך וויל׳ דו זאלסט מיך אויסהערען.

חצקאל. דו הער בעסער, האב איך היינט אבגעטון א שפיצעל, ווי א חכם עתיק! איינער פון אונזערע בעלי חובות האט געוואלט אויסנארען נאך סחורה און באנקראטירען. מיך אבער העצקעט מען ניט. וואו בין איך מיט מיין קאפ? איך האב ביי איהם אויסגענארט דעם אלטען חוב, האב איהם כלומרשט געהייסען פאקען נייע סחורה און האב איהם געגעבען א פייג אונטער׳ן נאז...

איך מיט מיין קאפ. אז איך... וואס איז? וואס קוקסטו אויף מיר אזוי זויער?

ל י ז א. אוי, מען זאגט, מען קען א מענשען דערקענען פון דעם, וואס ער רעדט. איך מיין אבער, אז מען קען א מענשען דער־קענען אויך פון דעם, ווי אזוי ער הערט, ווען אן אנדערער רעדט. די גרעסטע בעווייזע, ווי אונגעבילדעט, עגאאיסטיש און ניט קלוג איז א מענש, איז דאס, וואס אין זיין רעדען הערט מען נאר: איך, איך און איך! איך בין א חכם, איך בין א גבור, איך בין א בריה — איז עס שוין גענוג, מען זאל וויסען, אז ער איז א נאר, א פייגלינג, א טויגעניכטס, — נון, אבער ווען אן אנדערער רעדט און ער דארף הערען, זעהט מען באלד, ווי ניט ערצויגען, גראב און אונערטרעגליך ער איז. ער האט קיין גערולד, קיין טאקט, קיין העפליכקייט, קיין פעהיגקייט, קיין אינטערעס צו הערען און פער־שטעהן, וואס דער אנדערער זאגט.

ח צ ק א ל. איך פערשטעה ניט, וואס האסטו געוואלט מיט דיין לאנגען פזמון? האסט אפשר מיך געוואלט לערנען הלכות דרך ארץ? קענסט טאקי צימבלען אויפ'ן פארטעפיאן און שפרי־כאיען פא רוסקי, אבער האסט קיין שכל ניט, און קענסט ניט שע־צען, וויפיעל שכל און חכמה און ארבייט מיר לעגען אריין אין קאָ־מערציע. מיין מאמע איז א פראסטע יודענע און דאך פארשטעהט זי און שעצט דעם טאטען און מיך א סך בעסער, ווארום זי איז ניט קיין נאר.

ל י ז א. יא! ווען איך זאל פערשטעהן ווי די מאמע, וואלט איך געווען גליקליך ווי זי. ווען זי אבער וואלט פערשטעהן ווי איך, האב איך מורא, וואלט זי געווען אונגליקליכער פון מיר, דען זי וואלט פערשטאנען ניט נאר וועמעס פרוי זי איז, נאר אויך וועמעס מוטער זי איז...

ח צ ק א ל. אה! צו'ם שווארצען יאהר! פאר דעם נדן, וואס דו האסט מיר געגעבען, איז דיר וועניג אזא מאן ווי איך? וואס דען האסטו געוואלט? 640, 650, 660... (צעהלט בייז. מילקה קומט). וואס דרעהסטו זיך אום יעדע מינוט אהין און אהער?

מ י ל ק ה. פאר וואס דען קריג איך 42 רוב' א יאהר? מא־דאם, בן־ציון געהט.

ח צ ק א ל. בן־ציון? האט ער זיך מישב געווען און געהט ענדיגען מיט מיר? אדער מען האט איהם אנגעלערענט, ער זאל געהן בעטען מחילה ביי'ם טאטען? (לויט). בן־ציון געהט אהער, מערקווירדיג!..

ל י ז א. וואס איז דא אזוי מערקווירדיג? ער געהט זעהן דעם קראנקען טאטען.

ח צ ק א ל. דעם טאטען? פון וואנען ווייסטו, אפשר מיך?

מ י ל ק ה. פון וואנען מיר ווייסען? א שעהנע קלאץ קשיא. כע! כע! אי, מאדאם, האט ער מיך דערשראקען, איך האב געמיינט, ער איז שוין אין גאנצען א פארטיגער... וואס האט ער געוואלט פון אייך?

ל י ז א. די מאמא האט איהם גערופען, האט ער ניט גע־וואלט קומען, זיינען מיר איהם געגאנגען בעטען.

ח צ ק א ל. דו? נו! ווען דו זאלסט אבער מיט דיין בהמה'שען קאפ קענען פערשטעהן, צוליעב וואס די מאמע רופט איהם, וואלט דאך דיך דער שווארץ יאהר אהין ניט געטראגען.

ל י ז א. געווים, פערשטעה איך, און דער שווארצער יאהר האט מיך דאך געטראגען... ביי דער גאנצער וועלט, ביי מיר אפשר זייט איהר ניט גלייך, דער מוטער אבער זייט איהר ביידע גלייכע קינדער...

ח צ ק א ל. הייסט עס, מיין אייגענע ווייב איז געגאנגען העלפען מיך בערויבען און בע'גזל'ענען...

ל י ז א. דיין אייגענע ווייב איז ניט געגאנגען דיך בערויבען. עס האנדעלט זיך ניט וועגען דיין טייל.

ח צ ק א ל. טייל, מייל! וואס פאר א טייל האט ער? ווער האט געארבייט, געהארעוועט ווי אן עזל, געדרעהט מיט'ן קאפ? פאר וואס קומט איהם און וואס פאר א תכלית קען דער מטורף מאכען פונ'ם געלד? ער פערשטעהט עפּיס א קאמערציע? ליזא, דו קענסט דאך איהם ערקלערען. איך ווייס, ער האט אמאל

פאר דיר איינגענומען א כפרה.זאג איהם, נאך וואס זאל ער צונע־מען ביי מיר, אז ער דארף עס ניט? גיב איהם א גלעט איבער'ן קאפ, א שמייכעלע, א ווינק... איך וועל אייך אונמיסטען לאזען אליין.

מ י ל ק ה. (אין טיר). קומט אריין, די יונגע ב"ב זיינען דא. די אייגענע שטוב, וואו איהר פלעגט מיט'ן טאטען שפיעלען אין קאמער־הויז.

ח צ ק א ל. (צעהלט). וויפיעל? 670, 680, 690. (בן־ציון קומט, זעהר בלאס, ברענגט עפיס פערוויקעלט אין פאפיער. זעהט אויס ווי א ביסעל „געריהרט"). א גאסט אין שטעדטעל! 700, 710, 720.

ב ן־צ י ו ן. 700, 710, 720! דיזעלבע זאך, ווי א מאל. זיצסט און צעהלסט און צעהלסט... וואס וועט זיין, אז דו וועסט שוין איבערצעהלען? (זעצט זיך).

ח צ ק א ל. אז איך וועל איבערצעהלען? (צעהלט שטיל). אז איך וועל איבערצעהלען, וועל איך דאס געלד נעמען אהער אין גארטעל אריין, אט אזוי, א. (לעגט דאס געלד אין א גארטעל), נאכ־דעם וועל איך נעמען מיין סאק־וואיאזש און וועל צוגרייטען אלץ, וואס איך דארף... איז מיין ביקסעל דא? (נעמט פון סאק א רעוואל־ווער). אנגעלאדען. (בעהאלט צוריק). נאכדעם וועל איך עסען וועט־שערע, נאכדעם וועל איך געהן א קוק טון צו די פערד, נאכדעם וועל איך זיך לעגען שלאפען מיט מיין יודענע.

ב ן־צ י ו ן. אוי! (ער גיט א ברום און נעמט זיך נערוועז פערשפילען אלע קנעפלאך פון זיין ראק. ליזא קערט זיך אב).

ח צ ק א ל. הא? איך זאג, נאכדעם וועל איך זיך לעגען שלאפען מיט מיין יודענע...

מ י ל ק ה. ער חזר'ט איין, זאל, חלילה, ניט פערגעסען.

ח צ ק א ל. און גאנץ פריה, כאור הבוקר, ארויספאהרען אויפ'ן יריד. איך בין א מענש, וואס איך ארבייט... מען דארף געהן זעהן דעם טאטען. (שטיל). ליזא, האב שכל. (אב).

מ י ל ק ה. ווי צער־בעל־חים'דיג דער זעהט, נעבאך, אויס...

מען דארף געהן זאגען דער ב"ב'טע — זי וואלט דאך פאר איהם קיין זיעבען זעק באַרשץ ניט גענומען... (אב).

ל י ז א. בן־ציון, איהר ווייסט ניט, ווי די מאמע וועט זיך פרייען, וואס ענדליך זייט איהר דאך געקומען צוריק אהיים.

ב ן־צ י ו ן. (טרויריג). יא, וויפיעל מען זאל ניט וואנדלען, צוריק אהיים, פון וואנען מען איז געקומען, מוז מען זיך אומקערען. וואס גיכער מען קערט זיך אום, אלץ וועניגער וואנדעלט מען.

ל י ז א. בן־ציון, איהר זייט נאך צו יונג אזוי צו דענקען פונ'ם לעבען.

ב ן־צ י ו ן. וואס איז דאָס לעבען? ביי איינעם רייסט מען ארויס דאס גליק פון הארצען, דעם אנדערען ווארפט מען דאס אונטער די פיס. די הערשענדע אונגערעכטיגקייט קרענקט און פלאָגט איינעם, רויבט ביי איהם די רוה, דער צווייטער מאכט זיך א ווייכע קישען פון פרעמדע צרות און שלאָפט רוהיג... — עס איז א גרויס אונגליק וואס די נאטור האָט ניט קיין געפיהלען פון גערעכטיגקייט, און דער מענש האָט יא אזא געפיהל... דערפון קומט ארויס דער שרעקליכער צוזאמענשטויס, דער ווידערשפרוך אינ'ם געדאנק פון לעבען, די טראגעדיע פון דאס „דאזיין". דער מענש האָט געדארפט זיין בלינד, אינדיפערענט, גלייכגילטיג ווי די 4 יסודות פון דער וועלט; ווי דאס וואסער פונ'ם ים, וואס בלייבט רוהיג און קאלט, ווען ארעמע עהרליכע פישער טרינקען זיך, יאמערען און רופען צו הילפע; ווי דאס פייער, וואס פער־צעהרט און פערברענט די וואוינונגען פון ארעמע לייט, ניט אכ־טענדיג אויף זייער קלאָגען און ביטערע טרערען, ווי די ערד, וועל־כע שאפט אונז און נעמט אונז צוריק אין קבר אהן זארג און אהן פרייד. (גלעט זיך דעם שטערען). איך ווייס ניט, וואס בין איך אהער געקומען?

ל י ז א. בן־ציון, ווארום זייט איהר אזוי פערצווייפעלט? דער מענש האָט א ווילען, געדאנקען און געפיהלען אום ער זאל קענען קעמפפען מיט דער אונגערעכטיגקייט און זאל קנען בויען זיין גליק. בן־ציון, איך האָב פיעל געטראכט, זינד איך בין געקער־

מען פון אייך. איך וויל מיך מיט אייך בעראטהען, איידער איך וועל מיך בעשליסען צו קעמפפען פאר מיין פרייהייט. געוויס, ווען איך זאל ניט האָבען דאָס קינד, וואלט געווען לייכטער, אבער דאָך...

ב ן־צ י ו ן. יא, איהר דארפט קעמפפען פאר אייער פריי־הייט, פאר אייער גליק. איך אבער... פאר מיר איז צו שפעט. איך וואלט געדארפט מיין גליק אבנעמען מיט געוואלד ביי אן אנדערען.. איך קען ניט בויען מיין גליק אויפ'ן אנדערענ'ס אונגליק. און אי־בערהויפט, איך בין, הפנים, פון די שלימ'מזל'דיגע מענשען, וואס קענען גאר ניט זיין גליקליך... כע! איך בין דאך פון די, וועלכע מען דארף בעדויערען; און איהר האָט א מאָל זעהר קלוג געזאגט: וועה איז צו דעם מאן, וואס דארף פון א פרוי בעדויערט ווערען (פער־טראכט זיך). זעהט איהר, אייער קינד וואלט איך יא געוואלט זעהן. איך האָב אויך געהאט א קינד, עס איז טויט יעצט... זיי האָבען עס ערמאָרדעט... איצט אויב איך וועל אוועק פון דער וועלט, וועט פון מיר ניט בלייבען קיין זכר. (ציינט די טיילען פון זיין צובראכענעם מאָדעל). דאס וואס איז צובראכען, קען ניעמאלס גאנץ ווערען...

ל י ז א. (פערברעכט איהרע הענד). זיי האָבען צובראכען אייערע מאָדעלען? אוי, ווי אונזיניג זייער גרויזאמקייט איז!

ב ן־צ י ו ן. (רוהיג). יעדע גרויזאמקייט איז אונזיניג און יעדער אונזין איז גרויזאם.

ל י ז א. אבער דאך, דאס דארף איך ניט טרייבען צו פער־צווייפלונג... די ערפינדונג האָט ניט געקענט זיין אזוי וויכטיג.

ב ן־צ י ו ן. יא וויכטיג, ניט וויכטיג — פאר מיר איז איצט אלץ איינס. ניט צו'ם ערשטען מאָל זיינען מיינע האָפנונגען צושמעטערט געווארען, ניט צו'ם ערשטען מאָל איז דאָס, וואס מיר איז הייליג, געטראטען געווארען מיט די פיס. (גלעט זיין שטע־רען). וואס האָב איך געוואלט זאגען? (ציינט אויף דער פיאנא). די טענער פון דער פיאנא פלעגען אמאָל ארויסרופען פאר מיינע אויגען ליכטיגע זילבער־ווייסע לבנה־שטראהלען זאגאר אין פינס־טערע נעכט, ביז א מאָל... אין א שעהנע ליכטיגע נאכט, די טענער

האָבען געקלונגען אונטער אייערע הענד ווי אַלע מאָל, די קאַלטע לבנה האָט געשיינט דאָרט ווי שטענדיג... איך האָב אַרויסגעקוקט דורכ'ן פענסטער און האָב די שטראַהלען מעהר ניט געזעהן. פינ־סטער... דונקעל... די שטראַהלען וועלען ניט מעהר שיינען.

ל י ז א. בן־ציון, אַלץ ווענדעט זיך נאָר אינ'ם מענשענ'ס שטאַרקען ווילען.

ב ן ־ צ י ו ן. (הערט ניט). יענע שטראַהלען וועלען ניט מעהר שיינען. (בלייבט זיצען פערטראַכט).

ל י ז א. (וויל וואָס זאָגען, גיט א מאַך מיט'ן האַנד, זעצט זיך צו דער פּיאַנאָ און שפּיעלט דיעזעלבע סאָנאַטאַ, ביז זי קען ניט שפּיע־לען פון געוויין. ער גיט א קוק אויף איהר און הויבט אויך אָן ווײ־נען. פרומע קומט).

פ ר ו מ ע. בן־ציון, וואו בינסטו? זוהן מיינער ביסט אזא גוטער, וואָס דו ביסט געקומען. אפשר וועט דאָך גאָט העלפען און איהר וועט מאַכען שלום. זעה נאָר, זיי וויינען גאָר! קינדער, גאָט איז מיט אייך, וואָס איז פאַר א געוויין?

ב ן ־ צ י ו ן. מאַמע, איך בעוויין דאָס, וואָס איז געשטאָרבען און וועט קיינמאָל ניט מעהר לעבעדיג ווערען... טויט פאַר אימער און אייביג.

ל י ז א. (פערבאָרגט איהרע טרערען). איך וועל אייך ברענגען דאָס קינד. (ראש אב).

פ ר ו מ ע. איך פערשטעה ניט וואָס דו מיינסט. דער טאַטע, חלילה, האָלט נאָך ניט ביי'ם שטאַרבען. דאָרט זיצען ביי איהם מענשען: דער פעטער מיט דער מומע, דער מחותן מיט מישא. הערסט, חצקאל האָט געזאָגט דעם טאַטען אין א וויץ, אז דו ביסט געקומען יאַקאָבי מאַנען ירושה. שא, מיר דאַכט זיך, זיי געהען אהער. (ישראל יעקב מיט חוה'ן, נאָך זיי ראָזענבערג מיט מישא'ן).

י ש ר א ל י ע ק ב. בן־ציון, ביסט א גוטער מענש... מיט דיין קומען אהער האָסטו בעוויזען, אז דו ביסט א מענש. דאָס איז א סך! ווארום דער מענש, וואָס וויל זיין מעהר פון א מענש, קען קיין מענש ניט זיין.

ח ו ה. זעה נאר בעסער, מיר ווייזט זיך אוים פערקעהרט, ער איז גאר אין גאנצען אוים מענש געווארען. בן־ציון, מיט דיר האָט זיך שוין ווידער וואס געטראָפען? (בן־ציון פערטראכט).

ר א ז ע נ ב ע ר ג. (שטיל). יא, עס איז א גוטער סטראטע־גישער פּלאן, אבער ווי אזוי מאכט מען, אז אויב ער וועט מיך ניט וועלען מאכען פאר דעם אפטרופוס, זאל ער כאטש די צוואה שריי־בען אויף ליזא'ס נאמען, הא? מען דארף עס מאכען קאטעגאָ־ריטשעסקי! (רעדען שטיל).

ח ו ה. שלימ'מזל'ניק מיינער, פארוואס זאגסטו ניט, וואס האָט דיר געטראָפען?

ב ן־צ י ו ן. זעהר פיעל, א סך! מומע, איך האָב מיט איין מאָל בערעכענט א גרויסען חשבון. איך האָב בערעכענט ווי גרויס מיין גליק וואלט געקענט זיין און ווי שרעקליך גרויס איז מיין אונגליק, און דערצו נאָך... פעטער, דו זעהסט, וואס עס איז גע־בליבען פון מיין „גרויסער ערפינדונג", פון וועלכער מיר ביידע האָבען אזוי פיעל געטרוימט? כע! כע! (איראניש). עלעקטריע איז גאר ניט! דאמפף איז א נארישקייט! (טרויריג, צייגט אויף די צובראכענע מאָדעלען). דאס בלייבט פון דעם מענשען'ס גרויסע פלאמען און זיסע האָפנונגען.

י ש ר א ל י ע ק ב. צובראכען? דאס איז ירוחם זלמן'ס ארבייט. ער האָט מיר ערשט היינט געזאגט, אז אויסער דיין חטא, וואס דו שרייבסט אין די גאזעטען, מאכסטו נאך א מאשינע מיט רוח הטומאה. אקוראט, זאגט ער, ווי די פליגלען, מיט וועלכע דער תלוי איז געפלויגען. ער מיינט, עס איז א גרויסע מצוה אזא זינדי־גע זאך צוברעכען... זיי זיינען בלינד, ווי ביינאכט די הינער...

ח ו ה. (וועלכע האָט בעטראכט די צובראכענע מאדעלען). וועה איז מיר! ועסט ניט קענען צונויפשטעלען ווידער?

ב ן־צ י ו ן. מען דארף ניט און מען קען ניט צונויפשטעלען, וואס עס איז צובראכען.

ח ו ה. נו, נארעלע, וואס דארפסטו זיך אזוי נעמען צום הארצען? צובראכען, צושטאכען מלא עולם...

פ ר ו מ ע. א שלאג האט מיך געטראפען. וואס איז דאס פאר א נייער אונגליק?

מ י ש א. אז מען פערלירט אן אוצר, וואס מען זעהט אין חלום, איז א גרויסער אונגליק? אזא אונגליק איז דאס. פערפעטואום מאבילע...

פ ר ו מ ע. הא, וואס איז דאס, ישראל יעקב?

י ש ר א ל י ע ק ב. ווילסט קריגען אן אקאדעמישע בילדונג אומזיסט? עס קאסט טייער...

מ י ש א. (מיט פעראכטונג). פערפעטואום מאבילע איז א פאנטאסטישע שפיעליכעל פאר ניט געבילדעטע פאנטאזיארען. ע! די פאנטאזיארען און די פערשיעדענע אידעאליסטען זיינען פונקט אזוי שעדליך פאר דער געזעלשאפט, ווי אנשטעקיגע קראנקע און פערברעכער. זיי פערפעסטען די מענשען מיט שוואכהייט. הא! זעהסט זיין פערצווייפלונג! זיי האבען איהם צובראכען זיין פערפעטואום מאבילע...

ב ן־צ י ו ן. זיי האבען ניט צובראכען דאס, וואס איהר רופט אן איראניש פערפעטואום מאבילע, — די אייביגע בעוועגונג קען ניט צובראכען ווערען. דאס איז גאר ניט, ניין! — זיי האבען גאנץ גלייכגילטיג גענומען און האבען מיט שמוציגע הענד צובראכען דאס, וואס איז מיר געווען טייער, דאס וואס האט מיר געגעבען האפנונגען, דאס, וואס האט מיר געקאסט אזוי פיעל מיה, אזוי פיעל ארבייט. זאל זיין, עס איז א פאנטאזיע! איך האב אין דעם אריינגעלעגט וואס עס איז מיר איבערגעבליבען פון מיין זעעלע און פון מיין הארץ, — זיי האבען אין גאנצען מיין הארץ צובראכען, מיין זעעלע געטויט.

מ י ש א. נו, דערויף זיינען זיי נארישע ווילדע פאנאטיקער. זיי זיינען דאך אייערע מיטמענשען, פאר וועלכע איהר זייט בערייט צו אפפערען דאס לעבען!

ב ן־צ י ו ן. זיי זיינען ווילדע פאנאטיקער, און וואס זייט איהר? ווייסט איהר דען פון פערפעטואום מאבילע מעהר פון זיי? איז דען אונזער נשמה, אלע אונזערע שטרעבונגען, אלע אונ־

זערע אידעאלען, אלע בעוועגונגען פון אונזער זעעלע, ניט נאר א פערפעטואום מאבילע, אן אייביגע בעוועגונג, וועלכע לעבט און עקזיסטירט, נאר זאלאנג מען גלויבט אין דעם? איהר, געבילדעטער מענש צוטרעט איהר דען ניט אלע מיינע געדאנקען מיט די שמוציגע פיס, גראדע ווי די ווילדע פאנאטיקער? זיי ברעכען א טויטע מאשין, וועלכע איז געמאכט, ווי זיי גלויבען, מיט רוח הטומאה, און איהר ברעכט די אייביגע בעוועגונג פון א לעבעדיגער זעעלע, וועלכע איז געשאפען, ווי איהר ווייסט, מיט'ן רוח הקודש... זיי מיינען, אז דער, וואס פליהט אביסעל העכער פון זייערע קעפ, טוט דאס מיט אן אומריינע קראפט. נו, און איהר? זאגט איהר דען ניט דאסזעלבע וועגען מענשען, וועלכע איהר רופט מיט פעראכטונג אידעאליסטען, ווייל זיי האבען פליגלען און פליהען העכער פון אייערע פערשטאפטע קעפ?! איהר האט גרויסע סטראטעגישע פלאנען אין אייערע קליינינקע קעפעלעך: די קאנסאלידאציע האט איהר פעראייניגט מיט דער אסיגנאציע, דעם קאפיטאל מיט וויסענשאפט, ליעבע מיט קאנטע־בוך... אלץ גוט אויסגערעכענט. נו, און וואו איז געבליבען ביי דעם חשבון דער מענש, די מענשליכע געפיהלען, די זעעלע פונ'ם מענשען? אט זייט איהר איצט דא, דער מחותן און דער אינזשענער טעכנאלאג. (א ביסעל ווי פערווירט). איך קוק אריין צו'ן אייך אינעווייניג אריין, איך זעה אייך דורך און דורך יעצט! איך זעה, אז איהר זייט דא אלס קברות־לייט. יא, קברות־לייט! איהר זייט געקומען עמיצען בעגראבען און ווערעם עס איז ירושה בע'ירשנ'ען!..

ראזענבערג. ווער? איך! מישא, ווי געפעלט דיר אזא געמיינהייט?

מישא. ווייס איך! א פרעדיגער פון מאראל...

בן־ציון. (כאפט זיך אן ביי'ם קאפ). פעטער, איך האב מורא פאר זיך! עס איז הפנים אמת... איך בין א מטורף! איך בין א מטורף! (ליזא קומט מיט א יאהריגעס קינד. נאך איהר מילקה).

חוה. זיין קאפ, וועה איז מיר! אז ער שלאפט זיך קיין מאל ניט אויס.

מ י ל ק ה. אי, ער איז עפּיס זעהר שטארק לא־עליכם'דיג.

ל י ז א. ער האָט געוואָלט זעהן דאס קינד. אפשר וועט דאס איהם בערוהיגען. בן־ציון, איהר האָט געוואָלט זעהן מיין מיידע־לע. מען רופט זי איטא, נאָך מיין מאמא.

פ ר ו מ ע. יא, בן־ציון, האָסט נאָך ניט געזעהן חצקאל'ס קינד.

ב ן־צ י ו ן. איך וויל זעהן ליזא'ס קינד! (נעמט דאס קינד). איטא? נאָך אייער מוטער? ליזא, ווען איהר וועט האָבען א יונגעלע, גיט איהם א נאָמען בן־ציון, נאָך מיר.

פ ר ו מ ע. גאָט איז מיט דיר, וואס רעדסטו דאס? דו לעבסט און דו וועסט נאָך איה"ש פיעלע פון אונז איבערלעבען.

ב ן־צ י ו ן. יא, איך לעב נאָך, אבער איך וועל קיינעם פון אייך ניט איבערלעבען. איך וויל ניט לעבען, — איך וועל ניט לע־בען. (צו'ם קינד). אויב מען וועט דיך ניט פערדארבען, איטא, וועט פון דיר אויסוואקסען א גוטער עהרליכער מענש. (צו ליזא'ן). מען קען ניט און מען טאר ניט האלטען זיך אין גאנצען אונגליקליך, ווען מען האָט אזא גרויסע נחמה, אזא טייערע, זיסען טרויסט. ליזא, איהר האָט א קינד, איך האָב גאר נישט... איך האָב גאר נישט... (בייגט זיך צו צו'ם קינד און וויינט. ליזא וויינט שטארק).

פ ר ו מ ע. (ווישט אב א טרער בגנבה). שא, מיר דאכט זיך, איך הער דער אלטער געהט.

ח ו ה. נאר, א גרויסע זאך קינדער? די מאשינע, ווי רופט ער זי, די פערעפּוטעטע אָהאָלאָבלע איז שווער... מען דארף שכל דערצו..., אבער קינדער... (מלכיאל קומט מיט חצקאל'ן. ער איז זעהר בלאס און מאגער, אנגעשפּארט אויף זיין שטעקען, אבער האלט זיך שטארק).

מ ל כ י א ל. און טאמער וועט קאָניוכין ניט זיין אויפ'ן יריד, טעלעגראפיר איהם תכף ומיד קיין מיקאָלאיעוו, אז מיר ווע־לען פראטעסטירען די וועקסלען. הם! איך האָב געמיינט, זיי מ... בען שפּאס, און ער איז טאקי דאָ. (בעטראכט בן־ציון'ען).

מ י ל ק ה. (צו חצקאל׳ן). א פולע שטוב מיט מענשען און איהר שפאצירט אין אייער באלדאכאן. א ציהרונג.

ח צ ק א ל. ציהרונג, שמירונג! לערענט מיך אויך דרך ארץ! ביסט שוין אויך א שטודירטע געווארען...

מ ל כ י א ל. נו, וואס זשע, ביסט נאך אלץ אזא מטורף, ווי געוועזן?

ב ן־צ י ו ן. יא, מיין איינציג פרייד איז, וואס איך וועל שוין בלייבען אזא מטורף, ווי געוועזן. איך וועל שוין ניט האבען קיין צייט צו ווערען אן אנדערער.

מ ל כ י א ל. אזוי? אזא גרויסער טשין איז א מטורף! נו, וואס זשע ביסטו געקומען? מאנען ירושה, הא?

ח צ ק א ל. א צדיק, א צדיק, און ווי עס קומט צו ירושה, ווערט ער פלוצלונג א בשר ודם.

מ י ל ק ה. אומעטיג... מען קען גאר היינט פון איהם ניט לאכען!

ר א ז ע נ ב ע ר ג. מחותן, אז עס איז שוין יא ביי אונז א קאנווערזאציע וועגען ירושה, וויל איך בעמערקען: א יוד האט מורא צו דערמאנען דאסווארט צוואה.

מ י ש א. קריסטען זיינען אין דעם פאך פראקטישער. א מענש דארף שטענדיג זיין פארטיג מיט אלע זיינע בילאנצען.

מ ל כ י א ל. (סארקאסטיש). בילאנצען, פינאנצען, הא!

ח ו ה. אי, וואס דולען זיי מיר היינט דא די פאה?

ר א ז ע נ ב ע ר ג. גאנץ איינפאך, מען דארף מאכען א צוואה און מען קלייבט אויס פערטרויטע אפוטרופוס׳ן, וועלכע זא־לען אכט געבען אויפ׳ן געלד און דעם גאנצען פערמעגען.

ח צ ק א ל. (בייז). איהר האט א טעות, שווער. אזעלכע פערטרויטע דארף מען נאר, ווען די קינדער זיינען ניט פאליעהריי־גע. איך בין א מענש, וואס מען דארף מיר ניט לעגען א פינגער אין מויל.

ר א ז ע נ ב ע ר ג. יא, אבער אין דעם פאל, ווען איין זוהן איז ניט ביי׳ם פולען זין?

בן־ציון. וועלכער פון די צוויי בנים מיינסט איהר דאס. מיך צו חצקאל'ן? (צו'ם קינד). אה, קינד, ווי גליקליך דו ביסט, וואס דו קענסט ניט פערשטעהן, וואס מען רעדט דא, אבער, לייי־דער עס וועט זיין א צייט, ווען דו וועסט הערען און פערשטעהן, און דאס אלץ וועט פערגיפטען דיין עדעלע זעעלע און פערדארבען דיין ריין הארץ... נעמט זי בעסער צו פון דאנען... (קושט זי). נו, איטא, זיי געזונד. קענסט מיך ניט? איך בין דיין אנקעל, וועל־כען אלע רופען מטורף. קוק מיך אן, קינד, ווארום ס קען זיין, וועסט מיך שוין מעהר ניט זעהן... דו וועסט מיך אודאי באלד פערגעסען, נאר דיין מאמע וועט אפשר מיך אמאל דערמאנען און וועט דיר דערצעהלען פון מיר... זעהר שלעכטעס וועט זי דיר ניט דערצעהלען פון מיר. זיי געזונד און גליקליך. (גיט דאס קינד ליזא'ן, וועלכע געהט אב מיט'ן קינד). טאטע, איך בין ניט געקומען מאנען ירושה. העו! איך בין געקומען פרעגען, וויפיעל זאל איך נעמען ביי חצקאל'ן פאר מיין טייל. ער איז געוועזען ביי מיר, האט זיך גע־דונגען, און איך האב איהם שוין אויפגעשריבען אויף פאפיער. ער איז אבער ניט געבליבען צופריעדען, עס איז איהם וועניג.

חוה. (שטיל). איהם איז שטענדיג וועניג — דעם טאטענ'ס קישקע...

מלכיאל. אזוי? וויפיעל האסטו דען געשריבען אין דיין פאפיער?

בן־ציון. וויפיעל? ניט זעהר פיעל. איך האב איהם געשריבען: חצקאל, ביסט איין עזעל.

ישראל יעקב. ניט ריכטיג! האסט געשריבען: הצקאל, זיי ניט קיין פערד.

חוה. נו, זאל זיין פערד. איבער אזא קליינעם חילוק איז ניט כדאי צו קריגען זיך מיט א לייבליכען ברודער.

חצקאל. אמת, טאטע, איך בין געוועזען ביי איהם, איך רעד אהן חכמות; איך בין א מענש, וואס פערשטעהט. קיינער ווייסט ניט, אויב דו האסט א צוואה. טאמער, חלילה, שטארבסטו...

בן־ציון. נו, כדאי, געוועזען א גאנצען לעבען זאמלען,

פארגעין, שפארען, קלייבען, בענעמען די וועלט, אבזאגען זיך פון אלץ! צוליעב וואס און צוליעב וועמען?

ח צ ק א ל. אט, למשל, ביסטו געשטארבען, קען קומען איך וייס וועה, א מטורף, וואס ווייס ניט, וואס איז געלד און נאך וואס איז געלד, און קען פאדרערען העלפט. קען דאס איבערקערען דעם גאנצען געשעפט מיט די לאקשען אראפ. איך מיט מיין קאפ פער־שטעה דאס און בערעכען דאס.

מ ל כ י א ל. חברה, איהר האט דא אלע א מיאוס'ען טעות. די צואה איז דא. (צושפילעט זיין זשילעט און נעמט א פאפיער פון בוזים-קעשענע). קיין לאקשען אראפ און קיין לאקשען ארויף! קיי־נער וועט ניט נעמען דאס, וואס איך לאז איהם ניט איבער. קיי־נער ניט! בן־ציון, דו ביסט געקומען צו שפעט: אין דער צואה, ברודער, איז שוין אלץ אויפגעשריעבען. (בייז). אלץ!

ב ן־צ י ו ן. יא, איך קום שטענדיג צו שפעט; דערפאר אבער וועל איך אוועקגעהן צו פריה... הם! און וועגען דער ירושה זאל זיך חצקאל זארגען... וואס איז מיר דער חילוק, יא אויפ־געשריבען, ניט אויפגעשריבען?

מ ל כ י א ל. אנדערע, ווי איך זעה, טיילען זיך מיט דער ירושה ביי מיין לעבען, און דו? די ירושה שמעקט דיר ניט, וואס ביסטו געקומען? אפשר בעגראבען מיך שוין בעצייטענס, הא?

ב ן־צ י ו ן. דיך בעגראבען? א מענשען בעגראבען שטענדיג נאר אייגענע קרובים און גוטע פריינד. פרעמדע בעגרא־בען ניט. איך בין דיר א פרעמדער, ניט קיין קרוב און ניט קיין אייגענער, איך וועל דיך געוויס ניט בעגראבען. זיי דא, זיי וועלען דיך שוין בעגראבען.

ר א ז ע נ ב ע ר ג. זעהסט, מישא, וואס פאר א קאטעגאריע מענשען...

מ י ש א. פאפא, מיש זיך בעסער ניט, איין משפחה'טע!

מ ל כ י א ל. וואס זשע ביסטו געקומען אהער צו מיר? האסט זיך אפשר גענומען פאר'ן שכל און ביסט געקומען דעם טא־טען איבערבעטען?

ב ן־צ י ו ן. איבערבעטען? מען ווייסט ניט, ווער דארף וועמען איבערבעטען.

פ ר ו מ ע. איבערבעטען א טאטען איז ניט קיין אומ'כבוד, חלילה.

ח ו ה. ניט אלע מאָל אבער איז דאס א גרויסער כבוד.

מ ל כ י א ל. די צוואה איז טאקי אויפגעשריבען, אבער אויב דו וועסט מיר צוזאגען צו ווערען א שטיקעל מענש און ניט זיין מעהר קיין מטורף; אויב דו וועסט מיך בעטען, גוט בעטען, אזוי ווי מען דארף א טאטען בעטען.

ח צ ק א ל. נו, יא, ער איז טאקי דער מענש, וואס וועט בעטען! וואס איז ביי איהם א טאטע, אדער אן עלטערער מענש? ער גלויבט דאך ניט אפילו אין גאָט.

י ש ר א ל י ע ק ב. נו, יא, דו האָסט דרך ארץ פאר אן עלטערען, גיבסט אב כבוד דעם טאטען און גלויבסט אין גאָט, ווייל דו ביסט א מענש, וואס פערשטעהט, וואס איז געלד... אבער ער! וואס פאר א קאָמערציע ווייס ער?

ב ן־צ י ו ן. טאטע, איך קען דיר ניט צוזאגען צו ווערען אוים מטורף. איך גלויב, מען קען ניט זיין, פיהלען און פערשטעהן ווי א מענש און ניט א מטורף ווערען. וואס אנבעלאנגט דער ירושה? איך האָב זיך קיין מאָל ניט אינטערעסירט מיט'ן געלד. וואס וואלט איך געטון מיט געלד, וואס איז אנגעזאמעלט געווארען ניט מיט יושר? ווער רעדט איצט? איצט וויל איך זאגאר ניט רעדען דערפון... הם! (פערטראכט זיך). אָבער וועגען איבערבעטען זיך מיט דיר, זעהסטו, וועגען איבערבעטען, קען זיין, אז איך בין ניט גערעכט. איך וויל, מיר זאלען זיך היינט שיידען אין פריע־דען. יא, איך וועל דיך איבערבעטען. (א קליינע פויזע). טאטע, אויב איך האָב דיר געטון שלעכטעס... (פרומע וויינט שטיל).

מ ל כ י א ל. שוטה, וואס פאר א שלעכטס האָסטו מיר גע־קענט טון?

ב ן־צ י ו ן. אויב דו מיינסט, אז איך בין שולדיג געגען דיר, אז איך האָב וואס געטון געגען דיין ווילען, נאר דיך צו ער־

גערען, אויב דו האָסט געליטען יסורים דורך מיר, אדער בזיונות, — בעט איך דיך, זיי מיר מוחל, טאטעניו, און זיי ניט בייז אויף מיר. (נעמט זיין האנד. מלכיאל בויגט איין זיין קאָפּ און טראכט. די ווייבער וויינען).

ישראל יעקב. אוי, איידעלער, גאלדענער מענש! (ווישט אב א טרער).

חצקאל. אזוי? שלום, הא? טאטע, מיין ניט, אז אויב דו וועסט איבערבייטען די צואה, קריגט ער שוין עפּיס... מיר וועלען נאָך זעהן, וואס מען וועט זאגען אין געריכט. פאר וואס זאָל דעם שווארץ יאהר אנקומען גרינג, ווערהענד איך האָב גע־הארעוועט און האָב מיט מיין קאָפּ געדארפט אלץ פערזארגען?

מלכיאל. פערזארגען, גוט מארגען, גוט מארגען! האָסט געהארעוועט, הא? נו, און דאס, וואס דו האָסט אנגע'גנב'עט? דו האָסט דאך א פערמעגען בעזונדער, וואס איך מאך זיך נאר, אז איך ווייס ניט, אז איך ווייס...

חצקאל. יא, פערמעגען! פערגינסט מיר ניט... האלסט ביי'ם שטארבען און ציטערסט, טאמער האָב איך ביי דיר גענומען דריי גראָשען...

בן־ציון. איבער וואס קריגט איהר אייך? פערמעגען, געלד, גראשען! פע, ווי מיאוס! וואס פאר א מיאוס'ע וועלט, און וואסערע מיאוס'ע מענשען. (ירוחם זלמן קומט מיט א פאפּיר, מיט איהם עטליכע יודען, איינער א געלער).

חצקאל. איך האָב א ווייב און קינד. און פאר מיין ווייב און קינד וועל איך געהן ביז'ן האלז אין בלוט!

בן־ציון. (שטיל). פאר זיין ווייב און קינד ביז'ן האלז אין בלוט! וואס וואלט איך אומגליקליכער אומשטאנדע געוועזן צו טון פאר זיי?

מילקה. (שטיל צו חצקאל'ן). אוי, די מאדאם וויינט אזוי, אז עס איז א שרעק. איך האָב מורא, זי זאָל ניט קראנק ווערען.

חצקאל. דול מיר ניט דעם קאָפּ מיט אזעלכע שמאכטעס איצט!

מ י ל ק ה. (צו ירוחם זלמן). אויף וואס קלייבט איהר איצט, אויף א כלה צו אויף א פרוכת? געטראפען די צייט. (צו מלכיאל'ן). בעל־הבית, יודען!

מ ל כ י א ל. (בייז). יודען, שמידען! וואס איז? וואס דארפט איהר איצט דא?

י ר ו ח ם ז ל מ ן. ר' מלכיאל, אלע חתימות זיינען שוין דא. איהר האט געזאגט, איהר וועט זיך אויך אונטערשרייבען, קהל זאל זעהן, אז איהר ווילט זיך מיט'ן עולם ניט פערקריגען. אייער מחותן האט אונטערגעשריבען, אייער חצקאל אויך. איהר פערשטעהט, אז אייגענע שרייבען אונטער, וועט געוויס זיין גרינג דעם לא יוצלח ארויסצו'פטר'ן פון דאנען. (דערזעהט בן־ציון'ען). אט איז ער דא, דער תכשיט! מיר דארפען איהם ניט האבען אין סאראקע, מיר ווילען ניט!

ב ן־צ י ו ן. אלע אייגענע האבען זיך שוין אונטערגעשריבען... הם! האט דער אינזשענער טעכנאלאג אויך געגעבען זיין חתימה?

מ י ש א. איך בין אין פרינציפ געגען אזעלכע מיטלען, ווי ארויסשיקען... אבער ווען די גאנצע געמיינדע, ווען אלע...

ר א ז ע נ ב ע ר ג. איך בין טאקי אן אויפגעקלערטער, אבער יוד איז יוד, און איך שטעה ניט אב פון כלל...

מ י ש א. יא, מען דארף געהן מיט אלע. מען טאר זיך ניט אבטיילען...

ב ן־צ י ו ן. מען דארף געהן מיט אלע? ווען אבער אלע געהען ניט, ווען זיי שטעהען אין א שטאל ווי פערד צוגעבונדען צו א קאריטע? דארף מען שטעהן מיט זיי און הירזשען? ניין! איך טייל זיך אב! ר' ירוחם זלמן, איהר זאגט, מען דארף מיך ניט האבען אין סאראקע? און וואו אין דער גרויסער וועלט דארף מען מיך יא? כא! כא! כא! מיר איז איצט איינגעפאלען א ס ט ר א ט ע ג י ש ע ר פ ל א ן — איך וועל זיך אליין ארויסשיקען פון דאנען אהן אייערע חתימות און אהן אייערע הסכמות. (נעמט זיין צובראכענע מאשין). נאט! איהר זעהט, וואס איהר

האָט געמאַכט פון מיינע מאָדעלען? (וואַרפט אַלע צו ירוחם'ס פיס). איהר זעהט? דאָס האָט איהר געטון.

ירוחם זלמן. איך האָב דאָס געטון בדעת הקהל און בדעת המקום. אַלע האָבען צוגערעדט... אייער חצקאל אליין האָט אויך ערשט היינט געזאָגט: צוברעכט עס אויף פיצעלעך.

בן־ציון. אַזוי? חצקאל אליין אויך?

חצקאל. וואָס דען? אַ גרויסען ווערט האָסטו ביי מיר מיט אַלע דיינע משוגעת'ן! אויך אַ מענש! אַ קאָפּ! אוי, נאָך וואָס לעבט עס אויף דער וועלט?

בן־ציון. איא, עס איז אַ פראַגע? נו, נאַ! (צו ירוחם'ן). אַלזאָ, מען האָט אייך געהייסען צוברעכען מיינע מאָדעלען, און איהר האָט עס געטון. איצט וועל איך אייך ווייזען וואָס איך וועל טון. איהר האָט צובראָכען די מאָדעל, וואָס איך האָב געמאַכט, איך וועל צוברעכען איינעם פון די מאָדעלען, וואָס אליין די גרויסע נאַטור האָט בעשאַפען! (גיט אַ שפּרונג ווי אַ משוגענער צו'ם סאַק־וואַיאַזש, כאַפּט אַרויס דעם רעוואָלווער און אין איין אויגענבליק שיסט ער זיך אַריין אַ קויל אין ברוסט אַריין און פאַלט. עס ווערט אַ גרוי־סער געפילדער).

פרומע. מיין קינד, וואָס האָסטו געטון? אוי, אַ שלאַג האָט מיך געטראָפען. (ליזאַ לויפט אַריין).

מלכיאל. אַ דאָקטאָר באַלד! לויפט נאָך אַ דאָקטאָר!

מילקה. (לויפט). וועה איז מיר, בלוט פון אַ מענשען אין אַ יודישער שטוב... (אָב ראש).

ליזאַ. (פערצווייפעלט). בן־ציון, וואָס האָסטו דאָס געטון? וואָס האָסטו געטון?

ישראל יעקב און חוה. אוי, בן־ציון! בן־ציון! (זיי לעגען איהם אַוועק אויף דער קושעטקע. חצקאל איז זעהר דער־שראָקען).

פרומע. (מילד). זעהט מיין אונגליק! זעהט מיין אונ־גליק!

מלכיאל. בן־ציון, אוי, דאָס האָב איך פון דיר ניט ערוואַר־

טעט. איך האָב דיך נאָר געוואָלט אויספּרובען. ווילסטו געהן מיט אַן איינענעם וועג, טראַכט איך — געה, לאָמיר זעהן, אפשר וועס־טו אונז אַלע אַריבעריאַגען... אָבער ווייטער? זעה, קענסט לייע־נען? (כאַפּט אַרויס די צוואה, זיינע הענד ציטערען). ניט חצקאל׳ן אין גאַנצען, חלילה! דיר מיט דער מאַמען. אי, וואָס האָסטו דאָס געטון, בן־ציון? ביסט דאָך אַ גוטער... ניט זיך, האָסט דאָך מיך דער׳הרג׳ט! און... זי... די אַלטע מאַמע...

ל י ז א. (פאַלט פרומען אויפ׳ן האַלז). אוי, מאַמעניו! מאַ־מעניו!

ב ן - צ י ו ן. (מיט אַ שמייכעל). איך בין געווען אַ איבערי־גער אין סאָראָקע, האָב איך זיך אַליין אַרויסגעשיקט... איך האָב ניט געוואָלט געהן מיט דער גאַנצער טשערעדע, האָב איך זיך אָבגעטיילט. הערר אינזשענער, איהר וועט באַלד זעהן, אַז אָהן אַקאַדעמישע סיסטעמאַטישע בילדונג קען מען אויך שטאַרבען... אוי! טאַטע, די צוואה... הער, די יודען זיינען בייז, וואָס איך האָב בעשריבען די תלמוד תורה... אויב דו ווילסט מיר איצט טון אַ טובה, געב זיי צעהן טויזענד אין מיין נאָמען... זאָלען זיי זיך אויפבויען אַ נייע ת״ת, אַן אמת׳ע שולע... זאָגסט מיר צו, טאַטע?

מ ל כ י א ל. יאָ, בן־ציון, אָבער איך וויל ניט דו זאָלסט שטאַרבען.

ב ן - צ י ו ן. אוי, דאָס מאַכט ניט אויס... איין קלייניקע מאָדעל צובראַכען, אָבער דאָס פּערפּעטואום מאָבילע, די גרויסע אייביגע בעוועגונג, דאָס מעכטיגע לעבען וועט ניט אָבגעשטעלט ווערען... איינער געהט אַוועק פון דער וועלט, דער אַנדערער קומט. די מוטער־ערד בלייבט. ווייַן ניט, מאַמעניו... איך בין מיעד און געה רוהען. וואָלט דען בעסער געווען, ווען איך זאָל זיך פּלאָגען און מאַטערען נאָך צוואַנציג, דרייסיג יאָהר? פּעטער און מומע, איהר בלייבט ווידער אַליין. זייט געזונד, מיינע איינציגע טייערע פריינד! ווען ניט איהר, וואָלט איך נאָך צו חצקאל׳ס חתונה געטון דיזעלבע זאַך... מיר איז דאַן געקומען דער געדאַנק. נו, נאָך, נאָך געמוטשעט זיך צוויי און אַ האַלב יאָהר, איך האָב ניט קיין כח

מעהר... איך קען ניט. ליזא! איך זעה זי ניט... איז עס, ווייל מיר ווערט דונקעל אין די אויגען? אדער זי איז דא ניטא?

ל י ז א. דאָ בין איך דאָך לעבען דיר, בן־ציון... (וויינט).

ב ן־צ י ו ן. ליזא, ווען איך זאל לעבען, וואלטען מיך זינ־דיגע געדאנקען ניט געלאזען רוהען. בעסער אזוי... ניט בעשערט געווען לעבען דיר צו לעבען, וויל... איך... לעבען... דיר... שטארבען... (שטארבט אויף איהרע הענד).

י ש ר א ל י ע ק ב. אוי, בן־ציון, מיט וועמען וועל איך איצט בלייבען אין דער פינסטערער וועלט? אזוי ווי א נר תמיד האָט געברענט ביי אונז אין שטוב, ווען דו ביסט געווען, און איצט וועט זיין פינסטער און פוסט. (וויינט).

ח ו ה. מיין קינד, וואס איז אונז דארט געבליבען?

ח צ ק א ל. (שטיל). גאָט, שטראָף מיך ניט, איך האָב דאס ניט געמיינט... עס איז ניט איבער מיר, ניט איבער מיר! (צי־טערט פון שרעק).

י ר ו ח ם. אונז בעשערט צו זיין עדות, ווי ער האָט זיך דער׳הרג׳עט.

ל י ז א. ער האָט זיך דער׳הרג׳עט... ניין! איהר, מיר אלע האָבען איהם ערמארדעט. ער האָט געקענט זיך ענטוויקלען און זיין גרויס און נוצליך פאר דער גאנצער וועלט, און מיר האָבען איהם ערמארדעט! ער האָט געהאט א נאבעלע זעעלע, וועלכע האָט געפיהלט פאר אלע מענשען, און מיר האָבען די צארטע זעעלע צו־טראטען מיט די פיס!.. ער האָט געהאט אן איידעלס הארץ, וואס איז געווען פול מיט ליעבע פאר דער גאנצער מענשהייט, און מיר האָבען דאס גוט הארץ צוריסען! אה! וויפיעל נאָבעלע מענשען טויטען מיר, וויפיעל טאלענטען פערניכטען מיר, וויפיעל גרויסע פעהיגקייטען ערמארדען מיר מיט אונזער האס מיט אונזער מורא האָבען פאר׳ן אמת, מיט דעם, וואס מיר פערפאלגען יעדען גע־דאנק, וואס איז זעלבסטשטענדיג און אָריגינעל! וועה איז מיר! מיר האָבען איהם ערמארדעט! בן־ציון, דיין בלוט האָבען מיר פֿערגאָסען... מיר זיינען די מערדער, מיר! (וויינט. א דאקטאר

קומט מיט מילקה׳ן. אלע אייגענע ווערען אנשוויגען און ווארטען אויפ׳ן דאקטאר׳ס ווארט. ער אונטערזוכט איהם).

דער געלער יוד! פון דעסטוועגען, וויפיעל טובות ער האט דיר געטון!

ערשטער יוד, דיר האט ער ניט געשריבען קיין פּראַ־שעניעם?

צווייטער יוד. ער איז געזעסען ביי מיר דריי נעכט, ווען מיין ברודער איז געוועזן קראנק.

ירוחם זלמן. איך קען ניט לייקענען, מיט מיין אינ־געל האט ער אומזיסט געלערענט רוסיש. (דאקטאר ציינט, עס איז ניטא קיין האפנונג. ווידער א געוויין).

דאקטאר. טויט!..

מלכיאל. (פערברעכט די הענד). אומזיסט זיך אזויפיעל געפלאגט און געמוטשעט, אוי וועה איז מיר!

ישראל יעקב. (וויינענדיג). אומזיסט? ניין, ניט אומזיסט. ער האט ווייניג געלעבט אבער ניט אומזיסט... אזוי ווי א ליכטיגער שטראהל האט ער בעלויכטען אונזער פינסטער לע־בען... און דער שטראהל וועט אונז אייביג שיינען, וועט אייביג ווארעמען אונזערע צואוועהטאגטע הערצער... אה, בן־ציון, מיין תלמיד, מיין פריינד, מיין חבר, מיין רבי! (אלע וויינען).

חוה. (אומארעמט פרומען, וועלכע איז ווי פערשטיינערט). פרומע, אונזער קינד! אונזער קינד, אונזער קינד!

פאָרהאנג.

קאטאלאג
פון די
אינטערנאַציאָנאַלע ביבליאָטהעק

פרייז

פיליפּ קראַנץ, קולטור געשיכטע, 3 בענדער, געבונדען,
יעדער באַנד .... .75
" " פראַנצויזישע רעוואָלוציאָן, געבונדען 1.00
" " אַמעריקאַ פאר קאָלומבוס, געבונדען ...... .50
" " יציאת מצרים, פּאַפּיער .... .15
" " וואָס היסט נאַציאָן .... .10

לעבענס־בעשרייבונגען פון בעריהמטע מענער.
אַ זאַמלונג פון ביאָגראַפיעס פון די גרעסטע דענקער,
פּאָעטען און שריפטשטעלער פון דער אַלטער און נייער
צייט, אין 3 בענדער, געבונדען, יעדער 1.25

מאָרים ראָזענפעלד, שריפטען, 1טער סעט, באַנד 1, געבונדען 1.00
" " " " " " 2 " 1.00
" " " " " " 3 " 1.00
" " נייע שריפטען 2טער סעט, באַנד 4, געבונדען 1.25
" " " " " " " 5 " 1.25
" " " " " " " 6 " 1.25

פרייז	
ד. פינסקי, ערצעהלונגען, 2 בענדער, געבונדען, יעדער באַנד	.75
" איזיק שעפטעל, דראמא	.15
דר. קאספע, מעכאַניקע	.10
" " כעמיע	.15
" " אַסטראָנאָמיע	.15
יהואש, געזאַמעלטע ליעדער, געבונדען	1.00
י. גאָרדין, ערצעהלונגען, געבונדען	.75
" " סאפפהא	.25
" " גאָט, מענש און טייפעל	.25
" " אלישע בן אבויה	.15
" " דער אונבעקאַנטער	.20
" " די אמת'ע קראַפט	.20
מאקסים גאָרקי, ערצעהלונגען	.15
" " אינטערוויום	.15
ליעוו טאָלסטאָי, איינציגער מיטעל	.5
" " פאַטריאָטיזמוס און רעגירונג	.5
" " צום ארבייטער פאָלק	.15
דר. ח. זשיטלאָווסקי, דער סאָציאַליזם און די נאַציאָנאַלע פראַגע	.40
ז. ליבין, געקליבענע סקיצען, געבונדען	.75
מ. באראנאָוו, דער מענש און די נאַטור	.10
לעאָפּ. קאמפף, פאר'ן שטורם, דראמא	.20
הענריק איבסען, די גייסטער "	.20
„קניאז פאָטיאמקין"	.20
דר. ש. פעסקין, סטרייקס	.5